

MİMARİ MEKANIN ALGILANMASI ÜZERİNE DENEYSSEL BİR ÇALIŞMA

KUTSAL'a
sevgilerle..

Sevinç ERTÜRK

Yük. Müh. (Mimar)

SEVİNÇ

KARADENİZ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜNCE

« DOKTOR »

ÜNVANININ VERİLMESİ İÇİN KABUL EDİLEN TEZDİR

Tezin Enstitüye verildiği tarih : 10 Ocak 1984

Tezin savunmasının yapıldığı tarih : 5 Haziran 1984

Doktora Yöneticisi : Doç. Dr. Orhan KUNTAY (KÜ)

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ferhan YÜREKLİ (İTÜ)

Jüri Üyesi : Doç. Alpay AŞKUN (YÜ)

İÇİNDEKİLER

● ÇALIŞMANIN TÜRKÇE ÖZETİ	IV
● ÇALIŞMANIN İNGİLİZCE ÖZETİ	VII
● GİRİŞ	1
● BİRİNCİ BÖLÜM	8
KURAMSAL TEMEL	
1. İNSAN - ÇEVRE İLİŞKİLERİ	
1.1. İnsan-çevre ilişkileri üzerine	9
1.2. Çevresel Psikoloji, Mimari Psikoloji	15
1.3. Mimari Psikoloji Araştırmalarına Bakış	20
1.4. Yorumlar	23
2. ALGILAMA	
2.1. Algılama - Tanımlar	27
2.2. Algılama Kuramları - Yaklaşımlar	30
2.3. Duyuma Dayalı Algılama Kuramları	30
2.4. Bilgiye Dayalı Algılama Kuramları	36
2.5. Mimariye Algılama Psikolojisi Açısından Bakış ve Yorumlar	50
3. ÇEVRESEL ALGI	
3.1. Çevresel Algı Kavramı	53
3.2. Çevresel Algı Araştırmalarına Bakış	66
3.3. Çevresel Algı Araştırmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri	71
3.4. Yorumlar	75
4. BİRİNCİ BÖLÜMÜN SONUÇLARI	78

● İKİNCİ BÖLÜM	80
1. ÇEVRE ALGISINDA FARKLILIKLARIN DOĞASI	81
1.1. Kullanıcı/Mimar Farklılaşması ve Mimarlık Eğitiminin Katkısı	82
2. ÇALIŞMA DAR ALANININ SEÇİMİNDEKİ ETKENLER, ÇALIŞMANIN KAPSAMI, AMAÇLARI	85
● ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	96
DENEYSEL ÇALIŞMA	
1. LABRATUVAR DENEYİ	97
2. DENEYSEL ÇALIŞMA	99
2.1. Deneysel Çalışmanın Niteliği ve İzlenen Yol	99
o Alan Çalışması	100
o Mekan Bileşenleri	102
o Ön Deney	102
o Soru Kağıdının Hazırlanması	103
o Deneyin Gerçekleştirilmesi	105
2.2. Kullanılan Tekniğin Tanıtılması	105
2.3. Denekler	106
2.4. Deney Düzeni	107
2.5. Değerlendirme	112
o Frekans Dağılımı	112
o Aritmetik Ortalama	129
o Varyans Analizi	135

III

2.6. Deneý Sonuçları ve Tartışma	140
● DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	143
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	
1. GENEL SONUÇLAR	144
2. ÖNERİLER	148
NOTLAR	151
KAYNAKLAR	175
EKLER	162
ÖZGEÇMİŞ	196

TÜRKÇE ÖZET

Bu tez kapsamı içinde, insanın fiziksel çevresiyle kurduğu algılama ilişkisi bütün boyutlarıyla araştırılarak, çevre algısında değişen ve değişmeyen yanların yer aldığı algılama düzeylerinin saptanması amaçlanmıştır.

Bireylerin çevreyi algımlarken farklılık ya da benzerlik gösterdiği algılama düzeyleri ve çevre kullanıcısı ile çevreyi tasarlayan mimar arasındaki algılama farklılıklarının kaynaklandığı noktalar deneysel bir çalışma çerçevesinde araştırılmıştır.

Çalışma iki aşamada ele alınmıştır:

- Kuramsal temel
- Deneysel çalışma

Saptanan amaçlar doğrultusunda, insan-çevre bütünü içinde algılama sürecinin yeri ve öneminin vurgulanması, algılama kuramları ve bu kuramsal bilginin derlenip yorumlanması ve çevre algısına getirilen genel bir yaklaşımla oluşturulan bir modelin kurulması kuramsal temelin konusu olmuştur.

Bu kuramsal temele dayanarak geliştirilen varsayımların bir labratuar deneyi çerçevesinde ele alınarak denenmesi ise deneysel çalışma kapsamı içindedir.

GİRİŞ BÖLÜMÜ'nde çalışma alanı tanıtılarak çalışmanın amaçları tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM, kuramsal temeli belirlemeye yöneliktir.

İnsan-Çevre ilişkileri ele alınarak insan ve çevrenin karşılıklı olarak etkileştiği, kendisi de bir çevre ögesi olan insanın hem etkileyen hem de etkilenen rollerini üzerinde toplayarak bu karşılıklı ilişkiye kültürel bir boyut kattığı vurgulanmıştır. Bu ilişkiyi konu alan araştırmaların, insan bilimleri ve mimarlığın arakesitindeki Mimari Psikoloji/Çevresel Psikoloji alanında yer

aldığı, insan ve onun yapma çevresi arasındaki karmaşık, dinamik ve çok boyutlu ilişkinin çözümlenmesi amacını taşıdığı belirtilmiştir.

Algısal modeli benimseyen bir yaklaşımla ele alınan bu çalışmada algılama konusu; tanımlar ve algılama kuramlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Algılama kuramları; Duyama dayalı algılama kuramları ve Bilgiye dayalı algılama kuramları başlıklarında açılarak, bilgiye dayalı algılama kuramının tanımladığı kavramların ve ele aldığı iki algılama düzeyinin (LİTERAL ALGI/ŞEMATİK ALGI) mimarlık ürünlerinin algılanmasında değişen ve değişmeyen yanları belirlemede etkili olacağı vurgulanmıştır.

Literal algının, temel algısal boyutlar olan yüzey, kenar, dışçizgi, ölçü, biçim, renk, doku gibi mimari biçimin fiziksel özelliklerine dayanan, nesnel bir algı düzeyi olduğu, Şematik algının ise, literal algıdan kaynaklanan, bireyden bireye değişmeler gösteren öznel bir algı düzeyi olduğu belirtilmiştir.

Çevre algısında birbirinden ayrılabilir düzeyleri belirleyen diğer yazarların çalışmaları da incelenerek, bu yaklaşımları bir arada gösteren ve ilişkilerini kuran bir model geliştirilmiştir. Çevresel algı alanında yapılan araştırmalarda kullanılan yöntem ve tekniklerin tanıtımı ile bu alandaki çalışmaların bir sınıflandırılması yapılmış, bu sınıflar içinde önemli yer tutan araştırmalar ve sonuçları tartışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM, çalışmanın kapsam ve amaçlarını belirlemeye yöneliktir. Bu alanda çalışma yapmaya yönlendiren etkenler ve karşılaşılan güçlüklerle birlikte, şimdiye dek yapılmış olan, mimar ve kullanıcı arasındaki algılama farklılıklarını ele alan çalışmalar eleştirilerek çalışma alanının sınırları çizilmiştir.

Araştırma yöntemi olarak deneysel bir yöntem seçilmesini gerektiren nedenler ve deneysel çalışmanın varsayımlarının özetlenmesi ikinci bölümün konusunu oluşturmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM, iç mekan ölçeğinde ele alınan bir deneysel çalışmayı kapsamaktadır.

Deneysel çalışmada izlenen sürecin adımları belirlenmiş, denekler, deney düzeni ve izlenen yol tanıtılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi ve deney sonuçlarını içine alan bu bölümde özetle şu sonuçlara varılmıştır:

- Bir iç mekan yüzey, ölçü, renk, doku, biçim, ..vb. fiziksel özellikleriyle bireyler tarafından algılandığında bireylerin algıları benzerlik göstermektedir. Aynı mekan kullanıma, yarara dönük olarak algılandığı zaman bireylerin o mekana ilişkin algıları farklılaşmaktadır.
- Mimarlık eğitimi almış kişiler çevreyi fiziksel özellikleri ön plana alan literal algı düzeyinde, kullanıcılar ise anlam ve yararsal boyutu gözetken şematik algı düzeyinde algılamaktadırlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM, çalışmaya ilişkin genel sonuçları ve bu çalışma doğrultusunda yapılacak yeni çalışmalar için geliştirilen önerileri kapsamaktadır. Mimarlık eğitimine ve temel tasar dersine getirilecek katkıların ve bunların mimarlık mesleği uygulamalarına yansımalarının tartışılması bu bölüm içinde ele alınmıştır.

Mimarlık eğitiminde biçime ilişkin temel ilke ve kavramların verildiği TEMEL TASAR (Basic Design) dersinin öneminden söz edilerek, mimarlığın değişmeyen yanlarının literal algı düzeyinde araştırılması ve bu düzeyin Temel Tasar dersi kapsamında yeniden irdelenmesi gereği belirtilmiştir. Ayrıca, iki algı düzeyinin birlikte değerlendirildiği Mimari Proje uygulamaları ile Temel Tasar dersi arasındaki köprüünün kurulabilmesi için, bu iki algı düzeyinden literal algının şematik algı için önkoşul olduğunun ders programları çerçevesinde dikkate alınması gerektiği sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

Within the framework of this dissertation the perceptual relations that man establishes with his physical environment is researched on all dimensions with the goal of determining perceptual levels which accommodate relative and slightly fixed aspects of environmental perception.

The levels of perception where the individuals either show differences or similarities in the process of perceiving the environment and the points of perceptual dissension between the environmental user and the architect who designs the environment are researched through an experimental study.

The study is treated at two levels:

- theoretical basis,
- experimental research.

In line with the above determined goal, the place and importance of the perceptual processes in the man-environment relationships; various theories of perception, complement and interpretation of this theoretical knowledge; and the construction of a model based on the approved approach to environmental perception are the subjects dealt with in the theoretical part of this study.

The content of the experimental study consists of testing of these hypotheses derived from the theoretical basis by treating them at a laboratory situation.

The dissertation consists of an introduction and four main chapters.

VIII

In the introduction the field of study is unfolded and the goals of the study are discussed.

The first chapter aims at determining the theoretical fundamentals. Here, the man-environment relationships are dealt with and it is emphasized that man and his environment interact and man who is an environmental element himself by gathering upon himself both roles of acting and being acted upon incorporates the cultural dimension into the realm of this retrospective relationship.

It is also specified that the researches which undertake these issues are placed at the interface of human sciences and architecture and these interdisciplinary fields are defined under the terms of architectural psychology/environmental psychology which aim at resolving the complex, dynamic and multi-dimensional interactions between man and his man-made environment.

The study is carried out through an approach which adopts the perceptual model and in this context the subject of perception is explained through definitions and perception theories.

By introducing perceptual theories under two headings:

- sensation-based theories of perception,
- information-based theory of perception,

it is emphasized that the concepts defined by the information-based perception theory and the two levels of perception (literal perception and schematic perception) are effective in specifying the varying and unvarying aspects in perceiving architectural products along time.

By departing from the information based perception theory it is

pointed out that the literal perception is an objective perceptual level and is based on physical features of architecture such as surface; edge, contour, scale, shape, colour, texture and schematic perception based on literal perception, in due turn, is a subjective level varying from person to person.

A model which integrates different approaches to perception and displays the interrelationships among them is developed by examining various researchers who point out distinguishable levels in environmental perception.

Methods and techniques used in the field of environmental perception research and important research projects and their results have been classified and discussed.

The results of this chapter are to be found below:

- Two perceptual levels deriving from information based theory are effective in the perception of the objective and subjective aspects of the architectural environment,
- Despite the fact that individuals see the environment by the same process they perceive it differently and that the differences among certain groups are highly conspicuous and predominant.

The second chapter covers the contexts and aims of the study. In this chapter the factors which necessitate further researches in this field, the difficulties which arise in the researches in this area, and the different researches which have been done hitherto are discussed in detail and contours of the study are defined.

As the research method, the experimental one is chosen and the reasons for this choice, as well as the summarization of the hypotheses of the experimental study have been the main subjects of this chapter.

In the third chapter the experimental study which is carried out at an interior space scale has been introduced.

In this chapter:

- Main steps of the experiment,
- Subjects,
- Experimental conditions,
- Data collections,
- Treatment of the data and
- The results of the experimental study

have been discussed in detail.

The main conclusions of the experimental study are as below:

- An interior space is perceived similarly by individual subjects in terms of physical features such as surface, scale, shape, colour, texture but the same space is perceived differently by the subjects when pragmatic and semantic aspects of the space are taken into account in the semantic differential tests.
- Persons who are educated in architecture perceive their environment much consistently at the literal perception level which emphasize the physical properties of the environment whereas the users perceive their environment more coherently

at the schematic level which emphasize the pragmatic and semantic aspects of environment than the other level.

It is pointed out that the reasons for this difference stem from the architectural education curriculum which takes into account basic perceptual dimensions related to literal perceptual level.

The fourth chapter covers the interpretation of the findings and the proposals for further research.

As an outstanding result of the study, the importance of the Basic Design Course in which the basic principles and concepts related to architectural form are communicated through architectural tools to the students is discussed and it is alluded that the format and the content of the course be revised so as to accommodate searches at the literal perceptual level which embrace unvarying perceptual qualities of architectural entity.

Thus, by doing so it will perhaps be possible to bridge the gap between the architectural projects where the two levels of perception are utilized as a whole and the basic design course where literal perception as a prerequisite for schematic perception is fully exploited.

GİRİŞ

Mimarlığa ilişkin tanımlar, açıklamalar son yıllarda mesleğimizle ilgili olarak yapılagelen tartışmaların önemli bir kesmini oluşturmaktadır. Sanat mıdır, teknoloji midir, dil midir tartışmalarını bir yana bırakarak mimarlığın insan algılarının büyük bir parçasını kapsayan çevreyi oluşturduğunu söyleyebiliriz.

İnsanlar bir çevre içinde varlıklarını ve yaşamlarını sürdürmek için birtakım etkinliklerde bulunmak zorundadırlar. Kuban, mimarlığın insan oğlunun doğal bir gereksinmesi olan korunma içgücüne yanıt olarak başlamış özel bir yapı eylemi olduğunu belirtmektedir, (1). Bu anlamda, mimarlığın insan oğlunun varlığıyla birlikte başladığı noktasına geliniyor.

Korunma içgücünün başlattığı ve sınırlandırılmış bir boşluğun -mekanın- oluşturulmasından bu yana gelişerek süregelen bu eylem, mekan içinde insan yaşamının sürdürülmesi özelliğiyle de diğer yapı eylemlerinden ayrı bir yer tutuyor.

Başka bir deyişle, mimarlık yalnız yapıların kendisi değil, bu yapılar içinde sürüp giden yaşamdır da.

Genel olduğu kadar özel, nesnel olduğu kadar öznel, evrensel olduğu kadar bireyseldir. Ve bütün bu karşıtlıkları içinde barındıran mimarlık olgusunun taşıdığı önem, pek çoğumuzu yakından ve doğrudan etkilemesi nedeniyledir.

Çevremizi nasıl algıladığımız, nasıl tepki gösterdiğimiz, neye iyi çevre dediğimiz, neyin yararlı ve güzel olduğunu belirttiğimiz, gelecekteki çevreleri nasıl oluşturacağımıza ilişkin yol gösterici bir nitelik taşıması bakımından önemlidir.

Mimarlar biçimleri, biçimler arasındaki ilişkileri, biçimler ve onların kullanıcıları arasındaki ilişkileri yönlendiren kişilerdir. Fiziksel biçimler, gözlemcilerin mimari biçim algılarını yönlendirme kapsamında araştırılır.

Son yılların yoğun çalışma alanlarından biri de mimarlarca oluşturulan bu çevrelerin algılanmasına ilişkindir. Psikolog, sosyolog, coğrafyacı gibi mimarlık alanı dışındaki kişilerin başlattığı bu çalışmalar insanların yaşamlarını sürdürdükleri çevrelere ilişkin algılarını öğrenmeyi amaçlamakta, olaya insan/toplum açısından bakarak insanların daha mutlu bir yaşam sürdürebilecekleri çevrelerin özelliklerini ve etkilerini aramaktadır.

Günümüzde mimarlık mesleğini mühendislik alanlarından ayıran özellik, bu mesleğin kullandığı kuram ve yöntemlerin bilimsel gerçekçiliğe ulaştırılamamış olmasıdır.

Mühendislik alanlarında uzunca bir süre önce, mimarlık mesleğinde son yirmi yıl içinde bilimsel gerçekçilik yolu ile varılan bu disiplin farklı yönleri ile tartışılabilir bir düzeye varmıştır. Bu tez kapsamı içinde ele alınan mimari mekanın algılanması konusu, yukarda varıldığı belirtilen disiplinin bir parçası olarak, deneysel yöntemlerle incelenmeye çalışılmıştır.

Algılama konusu psikolojinin üzerinde en çok durduğu, araştırdığı temel konulardan biri olmuştur. Mimaride ise bilimsel geleneğin oluşturulması çabaları içinde mimari çevrenin algılanması konusu araştırmacıların ilgisini çeken önemli alanlardandır.

Bu durumun doğal bir sonucu olarak bu alanda küçümsenmeyecek bir bilgi birikimi oluşmuştur. Bütün bu umut verici birikime rağmen konunun bilinenler yanında bilinmeyen birçok noktasının bulunduğu da kesindir. Aynı zamanda bu alanda yapılan sayısız araştırma içinde incelenmemiş ve özellikle mimari için önemli olan konulara henüz dokunulmadığı gözlenmektedir.

Uygulamalı bir alan olan mimarlık mesleğinde kullanılması gereken verilerin henüz bilimsel yöntemlerle incelenmemiş olması, bu alanda bir araştırma projesinin seçilmesinde temel etken olmuştur. Bilimsel yöntemlerin mimarlık mesleğinde kullanılması girişimleri son yirmi yıl içindeki yoğun çabalara rağmen olumlu sonuçlara var-

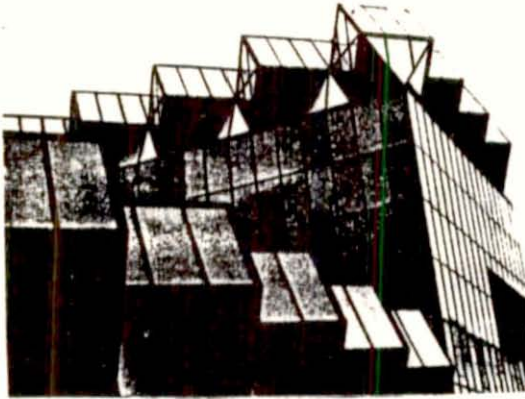
mamış, mimarlık eğitiminde aşırı analizci yöntemlerin öğretilmesine çalışılmasından öteye geçmemiş gözükmektedir. Mimarlığın senteze yönelik bir meslek olması, bu çabalarda analizci tutumlarda kalınması bu sonuca varmada temel neden olarak gözükmektedir.

Mimarlık eğitiminde yaratıcı, senteze yönelik bir eğitim programının temel işlevi estetik yeteneklerin ve becerilerin uyarılması olacaktır. Bilimsel yöntemlerin nesnelliği yanında yaratıcılığın ve estetiğin öznelliği bazı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Nesnelikle özneliğin bir program çerçevesinde bağdaştırılması, bugün için eğitim programlarının temel sorunudur.

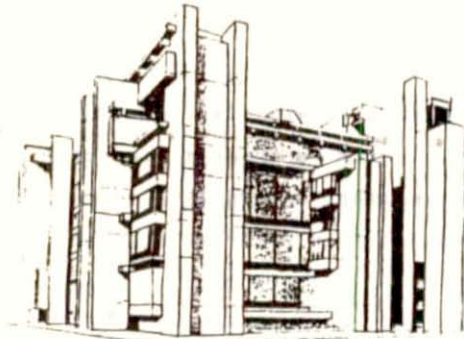
Endüstri çağı bir konu çeşitliliği ortaya çıkarmıştır. Günümüzde giderek artan malzeme, araç, yöntem, iletişim ve anlatım olanakları yaratıcılık görevi yüklenen tasarımcıları kararsızlık içinde bırakmaktadır. Böyle bir ortam içinde verilen kararlar endüstri çağını biçimler kargaşasına sokmuştur. Bu kargaşa doğal olarak kültürel alana yansımaya sebep olacaktır. Bu türdeki tehlikelere karşı ilk çözümler Bauhaus okulunda ortaya çıkan ve birçok ülkeye yansıyan ilkelerdir. Bu anlamdaki bir program içinde Temel Tasar (Basic Design) disiplini yukarıda belirtilen tehlikeye karşı ortaya konmuştur. Bugün ülkemizde olduğu gibi dünyanın birçok mimarlık eğitimi kurumunda Temel Tasar eğitimi giderek artan bir heyecanla sürdürülmektedir.

Bu çalışmada algılama konusunun ele alındığı yukarıda belirtilmişti. Algılamada bireysel farklılıkların nerelerden kaynaklandığını incelemek ve bu fark noktalarının algılama sürecinin hangi düzeylerinde belirginleştiğini aramak, yukarıda özetlenen temel tasarım eğitimine nasıl yansımaya sebep olacağını belirlemek araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın kuramsal temelini inceleyen bölümü, bilgiye dayalı algılama kuramında, algılamanın 'literal' ve 'şematik' adlarıyla

J. Stirling

P. Rudolf

M. Graves

YÜZEY/BIÇİM

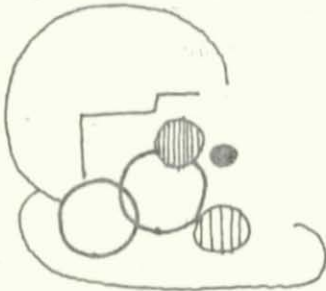
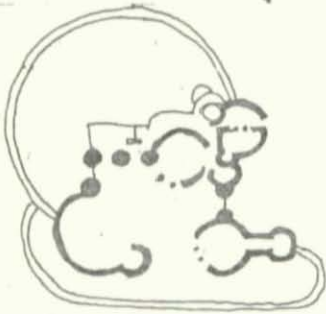
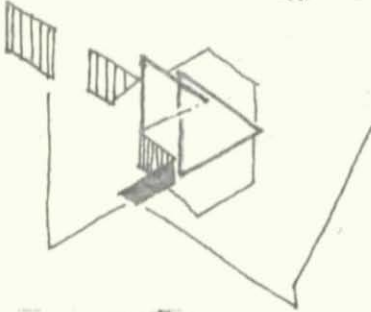
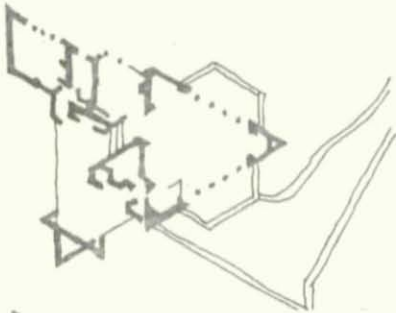
tanımlanan iki düzeyde gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Bu düzeylerden literal algının nesnel, şematik algı düzeyinin ise öznel değerlere bağlı olduğu belirtilmiştir. Burada sözü edilen nesnel değerler, bir anlamda, literal algının çevrenin fiziksel özelliklerine dayanan öğeleri, temel tasar derslerinde ele alınan tasar öğeleridir (yüzey, ölçü, biçim, renk, doku, değer,.. vb.).

Şematik algının öğeleri ise, literal algının öğelerine bağlı olarak ortaya çıkan, anlam ve yarara dönük öğelerdir. Görüldüğü gibi, şematik algı bireye yöneliktir, bir başka deyişle öznedir. O halde çalışmanın temel varsayımı olarak, algılama farklılıklarının şematik algı düzeyinden kaynaklandığı görüşü ortaya konabilir.

Temel tasar eğitiminde görsel algılamada dört temel ilkedен söz edilmektedir, bunlar:

- yakınlık,
- benzerlik,
- ayırıcı nitelik,
- saydımlık

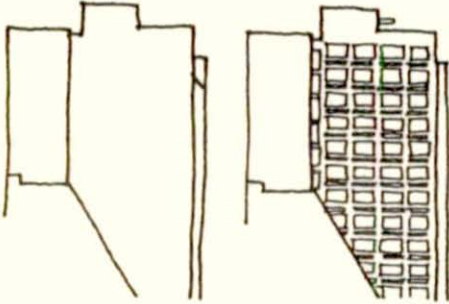
olarak belirlenmiştir. Dikkat edi-

F.L. Wright

DIŞ ÇİZGİ/YÜZEY

lirse bu ilkeler, literal algı öğeleri olan yüzey, dışçizgi, doku, biçim, ölçü, renk, kenar gibi öğelerin çeşitli organizasyonları ile elde edilirler. Bu ilkelerin somut örneklerini mimaride ve resimde kolayca bulmak olanaklıdır. Temel tasar eğitimi bugünkü uygulama biçimi ile nokta ve çizgilerin oluşturduğu soyut şekil anlamlarının ötesine geçememektedir. Öte yandan mimari ürün literal algı öğelerini olduğu kadar, şematik algının dayandığı öznel değerleri, anlamsal çağrışımları ve yararsal boyutu da içermektedir. Temel tasar dersinde öğretilen kavramlar, kurallar, ilke ve öğelerin mimari proje uygulamalarında yerini bulabilmesi, bu iki algılama düzeyinin birbirlerine bağımlı ve önkoşullu olduğundan hareketle temel tasar programlarının düzenlenmesine bağlıdır. Mimari biçimlerin yaratılmasında en önemli ögenin yüzeyler olduğu, tasarımın temel birimleri olarak yüzeylerin ele alınması gereği temel tasar programları içinde yerini almalıdır. Böylece mimarlık eğitimi için daha sağlıklı bir temel tasar programı oluşturma olanığı doğacaktır.

DİŞÇİZGİ/ YÜZEY/DOKU

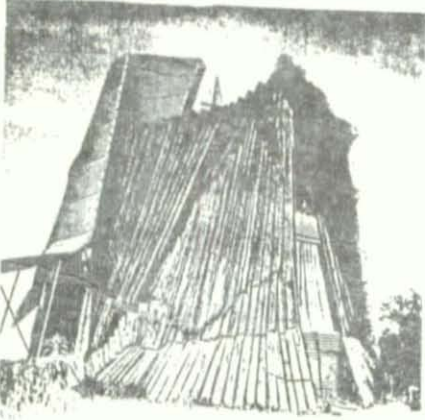
Mies Van Der Rohe

YÜZEY

Yukarda yapılan açıklamalar çerçevesinde, çalışmanın amaçları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

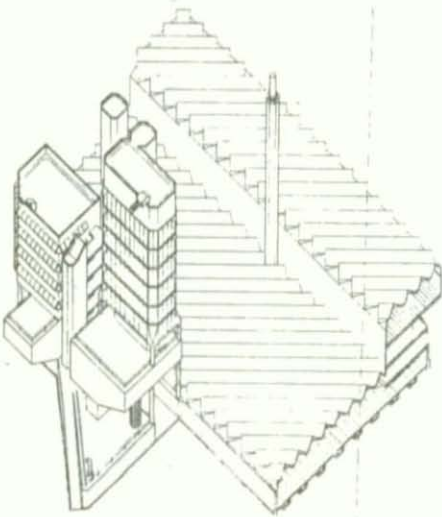
- Algılama konusunu temel alan çalışmaların kuramsal düzeyde incelenmesi,
- Algılamada bireyler arasında ve mimar/kullanıcı arasında farklılıkların belirginleştiği düzeylerin belirlenmesi,
- Bu farklılaşma düzeylerinin deneysel bir çalışma ile irdelenmesi,
- Bu deneysel çalışmaya dayanarak temel tasar eğitimi konusunda yeni fikirlerin üretilmesi.

Yukarda sıralanan amaçlar doğrultusunda planlanan çalışmada kuramsal temel, çeşitli araştırmacıların algılama konusunda yaptıkları çalışmaların derlenmesi, yorumlanması biçiminde ele alınmıştır. Deneysel çalışmada ise her iki algılama düzeyini de içerecek bir deney düzeni gerçekleştirilmiştir. Yalnız literal algı düzeyinde yapılacak bir deneysel çalışmanın mimari çevre algılamasında eksik kalacağı görüşü bu biçimde bir deneysel çalışmayı zorunlu kılmıştır.

H. Greene

DOKU/YÜZEY

J. Stirling

YÜZEY/BİÇİM

Bilindiği gibi deneysel çalışmalar deney ortamının gerçek çevreden bir soyutlama olması nedeniyle birçok sorun ortaya çıkarılırlar. Bu türdeki sorunların üstesinden gelebilmek için deneysel çalışmaların alan çalışmaları ile bütünleştirilme zorunluluğu vardır. Bu nedenle de gelecek çalışmalar için öneriler üretilirken bu durum gözönünü alınmıştır.

Yanda, M.v.d.Rohe, F.L.Wright, P.Rudolf, M.Graves, H.Greene gibi çağımızın usta ya da tanınmış mimarlarının eserleri içinden seçilen, YÜZEY, DOKU, DIŞÇIZGI, BİÇİM gibi mimari öğelere örnek oluşturacak çizim ve fotoğraflara yer verilmiştir.

Bu örnekler aracılığı ile yukarıda sözü edilen öğelerle neyin anlatılmak istendiği konusuna açıklık getirilmek istenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

- İNSAN-ÇEVRE İLİŞKİLERİ
- ALGILAMA
- ÇEVRESEL ALGI
- BİRİNCİ BÖLÜMÜN SONUÇLARI

1. İNSAN - ÇEVRE İLİŞKİLERİ

1.1. İNSAN - ÇEVRE İLİŞKİLERİ ÜZERİNE

İnsan varlığını bir çevre içinde sürdürür. Çevreyi doğal ya da yapay, ya da sosyal, kültürel, ekonomik vb. ayrıntılandırmak olanaklıdır. Ancak, insan-çevre ilişkileri sözkonusu olunca vurgulanması gerekli en önemli nokta, insan ve çevrenin karşılıklı etkileşimidir.

Çevre bir yandan insan eylemlerini sınırlandırmakta, öte yandan bu sınırları aşmaya yönelik olanaklar sağlamaktadır. Sosyal bilimcilerin tanımladıkları 'Olanaklı Çevre' ve 'Etkili Çevre' kavramlarını Broadbent şöyle yorumlamaktadır, (2):

Oluşturulmuş fiziksel bir mekan olanaklı bir çevredir ve bir çok olanağın bir arada uzlaştığı bir ortamdır.

Etkili çevre, kullanıcı ve fiziksel çevresi arasındaki etkileşim sonucu oluşur. Kişilerin bu ortamı algılamaları ve tüm kültürel değerlerini oluşturmaları sözkonusudur.

Lang'in 'Esnek Çevre' ve 'Uyum Yapan Çevre' kavramları da benzer biçimde şekillenir, (3).

Esnek çevre, çevreye ilişkin öğelerin o çevre içinde oynatılarak değişime olanak sağlayan çevre anlamındadır.

Uyum yapan çevre, barındırdığı öğeler nedeniyle çeşitli olanaklar sağlayan, içinde farklı eylemlere olanak veren çevredir.

İnsan-çevre ilişkilerini incelerken bazı görüş ve tutumlardan söz etmek yararlı olacaktır; örneğin, Rapoport bazı çevresel kavramlar tanımlar, (4):

- a) Çevresel gerekircilik (Environmental determinism),
- b) Olabilirlik (Possibilism),
- c) Olasıcılık (Probabilism)

Çevresel gerekircilikte fiziksel çevrenin insan davranışlarını belirlediği ileri sürülür.

Olabilirlik; içinde insanların, başlıca kültürel olmak üzere diğer bazı ölçütlere dayalı seçimler yaptığı ve içinde bulunduğu fiziksel çevrenin olanaklar ve zorunluluklar sağladığını ileri süreren bir görüştür.

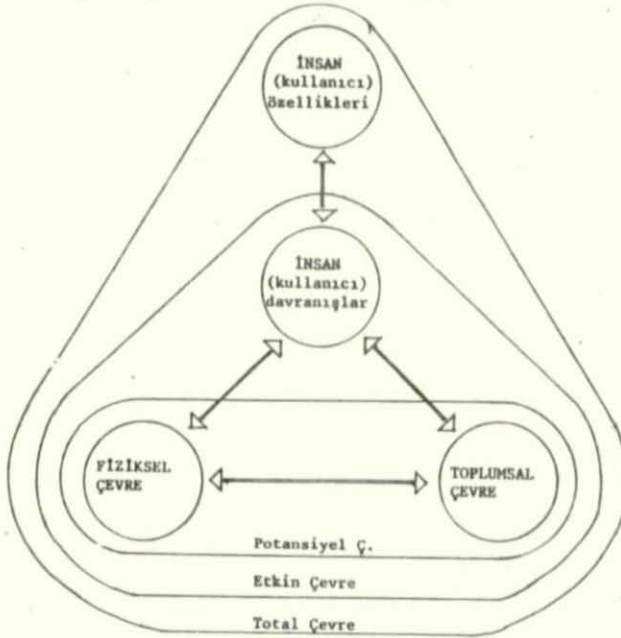
Olasıcılık; fiziksel çevrenin seçim için olanaklar sağladığı ve sınırlamadığı, ancak bazı seçimlerin verilen fiziksel bir konumda diğerlerinden daha olası olduğu durumu tanımlayan bir kavramdır.

Çevredeki yapıların ve kentlerin biçimlerindeki değişikliklerin insan davranışlarını büyük ölçüde etkilediği görüşü yanında bazı görüşler bu yapıma çevrenin etkilerinin öneminden çok diğer çevrelerin (sosyal, ekonomik, vb.) etkilerinin önemini vurgulayarak, bunların insan üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedirler.

Sonuç olarak, fiziksel çevrenin insan faaliyetleri için olanaklar sağladığını, insanların bu çevre ile karmaşık bir şekilde et-

kileşerek etkili çevrelerini oluşturduklarını söyleyebiliriz. Sorun, bir karşılıklı etkileşim sorunu olup, bu etkileşim mekanizmasının bağlarının çözülmesi işidir.

Yukardaki kavramlara da yer veren bir model, Çakın, (5) tarafından aşağıdaki gibi yorumlanmıştır:

Şekil 1. İnsan-Çevre ilişkileri için kavramsal bir model,
(Çakın, 1981).

Pekçok yazar, çevreye ilişkin tanım ve ayrımlarında insan-çevre bütününe gözönüne alan bir tutum izlemişlerdir.

Rapoport çevreyi, "kullanıcılar tarafından şifresi çözülen bir kod, bir sözsüz iletişim biçimi ve bir semboller sistemi" olarak tanımlamaktadır, (6).

Çevreye ilişkin bir başka tanım, "içinde 'algılayan' olarak bire-

yi de içeren, etkileşen bileşenler sistemi" dir, (7).

Erkman'ın Alexander'a dayanarak yaptığı çevre yorumu; 'büyük ya da küçük her çevre bir kültürün üç boyutlu simgesidir' yolundadır, (8).

Rapoport Ittelson'a dayanarak çevreyi 7 bileşenden oluşan bir ekolojik sistem olarak göstermektedir, (9):

1. Algı sistemi,
2. Anlatım sistemi,
3. Estetik değerler sistemi,
4. Uyum sistemi,
5. Bütüncü sistem,
6. Gereç sistemi,
7. Genel ekolojik ilişkiler sistemi

Çevreye bir ekolojik sistem olarak bakan ve 5 bileşen işaretleyen Lawton, bu beş bileşeni şöyle sıralamaktadır, (10):

1. Birey,
2. Fiziksel çevre,
3. Kişisel çevre,
4. Üst-kişisel çevre,
5. Sosyal çevre.

Zaman etkenini gözardı eden bir diğer insan-çevre ilişkiler modelinde 3 grup yer alır, (11):

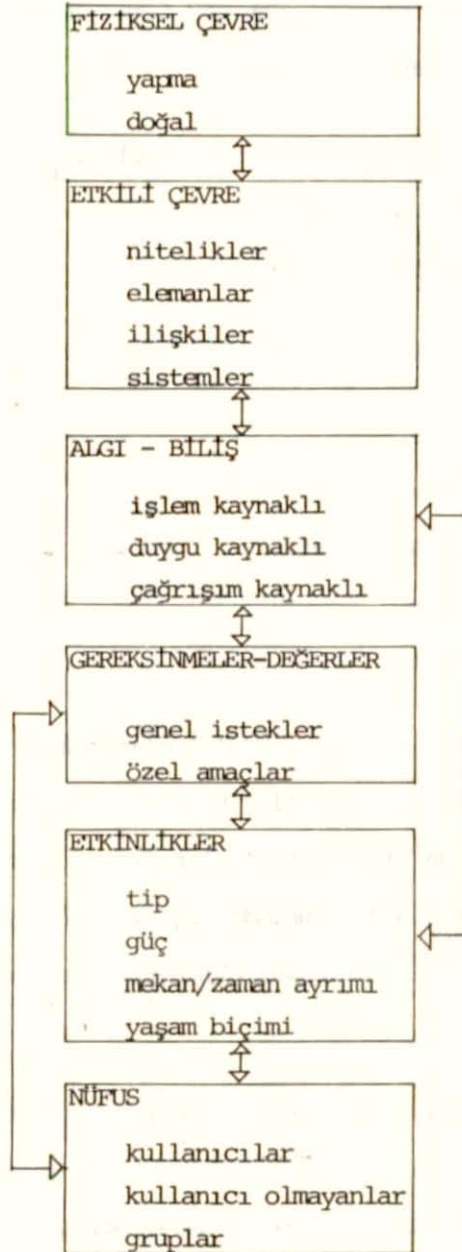
1. Kişiler ve onların faaliyetleri,
2. Gereksinme ve değerleri,
3. Algılanan ve etkili olan çevre.

Bu modeli 5 adımda yorumlamak olanaklıdır:

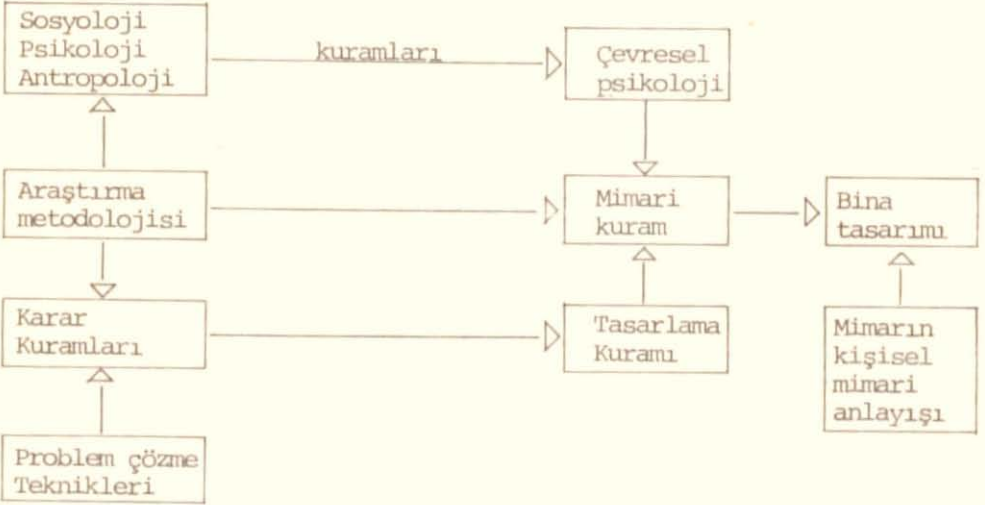
1. Kişiler,
2. Faaliyetleri,
3. İstek/değerleri,
4. Algılar,
5. Çevreler.

Fiziksel çevreyi yapay ve doğal olarak ayıran bu modelde kullanıcılar, kullanıcı olmayanlar ve diğer gruplar olarak ele alınan bireyler ya da birey topluluklarının, eylemleri ve gereksinimleri-değerleri doğrultusunda algı ve biliş yoluyla çevreyle etkileşerek etkili çevrelerini oluşturdukları görülmektedir, (Şekil. 2).

Çevreye ilişkin tanım ve modelleri arttırmak olasıdır. Ancak, uğraş alanı olarak çevreyi düzenleme ve değiştirme işlevini yüklenmiş olan mimar, planıcı ve tasarımcının görevi; insanla etkileşim içinde olan bu çevreleri ve zaman içindeki değişimleri belir-

Şekil 2: İnsan-Çevre İlişkiler Modeli. (D.Appleyard, 1967)

Şekil 3: Davranış Bilimleri ve Mimari (Lang, 1974).

olarak adlandırılan uzmanlık dallarının gelişmesine yol açmıştır.

Ittelson, çevresel psikolojinin nasıl başladığını anlatırken, 1958-59 yıllarında üç yazarın bir akıl hastanesindeki koğuş tasarımının hastaların davranışları üzerindeki etkilerini araştırdıklarından söz eder, (14). Bunu izleyen benzeri araştırmalar soruların doğmasına neden olmuş ve birçok araştırma çevresini de yanıt arama girişimlerinde bulunmaya itmiştir.

1960 öncesi psikologların, sosyologların yürüttüğü bu tür çalış-

malar daha sonra diğer bilim dalları, mimarlar ve plancıların da katkılarıyla geliştirilmiştir. Bu alandaki uğraşların büyük bir kesimi, insan ve fiziksel çevresi arasındaki ilişkileri konu almaktadır.

Bu yıllarda, sezgiye dayalı geleneksel tasarım yaklaşımlarının pek çok sorunun çözümünde yetersiz kaldığı ve estetik kaygılar yanında insan gereksinimlerine ve yeğlemelerine de önem vermenin gerekli olduğu yolunda düşünceler oluşturan tasarımcılar için bu yeni uzmanlık alanı bir çıkış noktası olarak görülmüştür.

Tüm bu çalışmaların doğal bir sonucu olarak konuya ilişkin bazı yayın organları ve kuruluşlar ortaya çıkmıştır.

Avrupa'da Mimari Psikoloji Konferansları başlatılırken Kuzey Amerika'da EDRA (Environmental Design Research Association) konferans dizisi yürütülmektedir. Konferanslar yayınlara dönüştürülerek bu alandaki çalışmalarını tüm ülkelere yaymak amaçlanmıştır. Bugüne değin sürdürülen bu konferans-yayın dizisi yanında, 'Environment and Behavior', DMG/DRS (Design Methods Group/Design Research Society) dergilerinin de içinde bulunduğu disiplinler arası yayınlar Amerika'da basılmaktadır. İngiltere'de yayınını sürdüren 'Architectural Psychology Newsletter' yanında, 'Man-Environment Systems', çevresel psikoloji araştırmalarını duyuran, tanıtan yayınlar olarak sayılabilirler.

Mimari Psikolojinin insan ve fiziksel çevresi arasındaki ilişkileri konu almasına karşın, Çevresel Psikolojinin daha geniş bir alanı içerdiği söylenebilirse de, bu iki alanı kesin çizgilerle ayırma olanağı yoktur.

İster Mimari Psikoloji densen, isterse Çevresel Psikoloji olarak adlandırılınsın, bu alandaki çalışmalar çeşitli disiplinlerin arakesitini oluşturmaktadır. Craik, aşağıdaki tanımlamaların Çevresel Psikoloji başlığı altında toplanabileceğini ileri sürmektedir, (15):

- Çevresel değerlendirme,
- Çevresel algı,
- Çevresel karar verme,
- Çevrelerin kavrayış özellikleri,
- Kişilik ve çevre,
- Çevreye karşı toplumsal tutum,
- Duygusal çevre,
- Ekolojik psikoloji ve davranışsal konum analizi,
- Kişinin mekansal davranışı,
- Yoğunluğun davranışa etkisi,
- Planlamaya karşı tepkiler,
- Düzenlenmiş bölgeler ve yerleşme bölgelerinde davranış etkenleri.

Yine, çevresel psikoloji çalışmalarını insan-çevre ilişkilerinin

İNSAN-ÇEVRE İLİŞKİLERİ

Mimari Psikoloji
Ekolojik Psikoloji
Çevresel Psikoloji
Psikolojik Coğrafya
Davranışsal Coğrafya
Kültürel Ekoloji
İnsan Ekolojisi
Çevresel Sosyoloji
vb.

ÇEVRESEL PSİKOLOJİ

Araştırma konuları:

Ekolojik Psikoloji
Çevresel Değerlendirme
Çevresel Algı
Kişilik ve Çevre
Çevresel Biliş
İnsanın Mekansal Davranışı (Proxemics)
vb.

ÇEVRESEL ALGI

Konu Adları:

- 1.Çevresel Niteliklerin Algısı
Çevresel Niteliklerin Yönlendirilmesinde PEQI'nın Kullanılması
 - a) Tercihsel kararlar ve karşılaştırmalı değerlendirmeler arasındaki ayrım
 - b) Uzman - Uzman olmayanların PEQI: Yansıtma Modeli
 - c) PEQI ve fiziksel temelli EQI
- vb.

Şekil 4: İnsan-çevre ilişkileri araştırmaları alt gruplarına ilişkin bir yaklaşım (Kenneth H. Craik ve Ervin H. Zube, 1976).

bir alt başlığı olarak ele alan ve çevresel psikolojinin alt başlıklarını ve bunlardan çevresel algıyı daha alt başlıklar altında gösteren modelden konu alanının kapsamının genişliğini izlemek olasıdır, (Şekil 4), (16).

Sonuç olarak, mimari psikolojiyi, insan ve onun yapma çevresi arasındaki karmaşık, dinamik ve çok boyutlu ilişkinin araştırılması olarak tanımlayabiliriz.

1.3. MİMARİ PSİKOLOJİ ARAŞTIRMALARINA BAKIŞ

Mimari psikoloji araştırmaları insanı farklı yönde ele alan farklı felsefelere bağımlı olarak yürütülmektedir, (17):

- Mekanistik model:

İnsan-makina ilişkilerini gözeten ve insanın duygularını, güdülerini işindeki verimine bağılı olarak ele alan bir yaklaşımdır. Bu tür araştırmalar Ergonomi (İnsan mühendisliği) kapsamı içinde yürütülmektedir.

- Algı - Bilgi - Güdü modeli:

Bu model, insanın çevreyi nasıl algıladığı, nasıl bildiği ya da anlam verdiğine ilişkin araştırmalarla insanların fiziksel çevreyle bütünleşen güdüsel durum araştırmalarını içerir.

Önden gelen teknikleri,

- Soru kağıtları,
- Sıralama ölçekleri,
- Biliş haritaları,
- 'Repertory grid' tekniğidir.

● Davranış modeli :

Bu yaklaşım, kişilerin fiziksel çevre içinde gözlenebilir davranışlarına ilişkindir. İnsanların eylemleri ve faaliyetleri üzerinde yoğunlaşması nedeniyle mimarlar tarafından oldukça benimsenen bir yaklaşımdır.

Bu tür araştırmalarda izlenen yol:

- Davranış konumları (behavioral setting) tanımlama,
- Davranış gözlem çizgileri,
- Davranış gözlem haritaları,

olarak özetlenebilir.

● Ekolojik model:

Oldukça yeni bir yaklaşım sayılabilir. İnsanı, karmaşık ekosistemin bir parçası olarak gören bu yaklaşım, çevre ve davranışı birbiriyle çok ilişkili olmaları nedeniyle ayrı ayrı incelemenin geçersiz olduğunu ileri sürmektedir.

Bu konuda çalışmaların yoğunlaştığı alanlar:

- Davranış ekolojisi,
- Ekolojik psikoloji.

Bir başka sınıflama ise Küller'in 5'li ayrımıdır, (18):

1. Algısal gelenek

- Gestalt psikolojisi,
- Psikofizik yaklaşımlar,
- Dönüştürücü psikoloji.

2. Estetik gelenek

- Deneysel estetik,
- Psikolojik estetik,
- Semiotik yaklaşım.

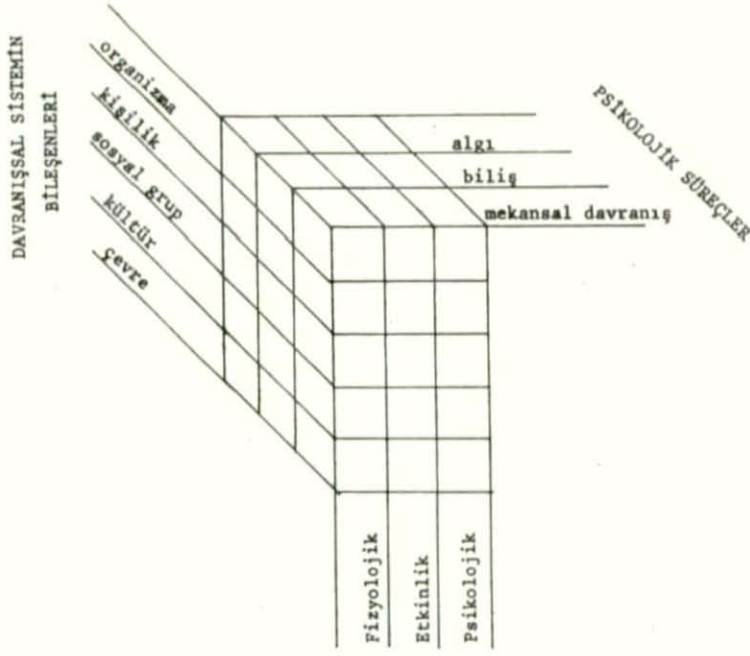
3. Biliş haritaları geleneği

4. Ergonomik Psikoloji geleneği

5. Antropoloji ve sosyal psikoloji geleneği.

Lang, çevresel psikolojinin başlıca ilişkilerini şema üzerinde aşağıdaki gibi belirlemiştir, (Şekil 5), (19).

Canter, "Mimari psikoloji kısa tarihçesinde olduğu kadar yayılmış ancak tanımlanmamış sınırlara sahiptir. Bununla birlikte

YAPMA ÇEVRENİN İŞLEVLERİ

Şekil 5. Çevresel psikolojinin başlıca ilişkileri (Lang, 1974)

açıktır ki, bu alanın bir ucu 'bina bilgisi' disiplinine girmektedir. Mimari psikoloji ve davranışlar arasındaki sınır bölge kuşkusuz Psikofiziktir" sözleriyle çalışma alanının genişliğine işaret etmektedir, (20).

1.4. YORUMLAR

Geliştirilmiş modeller ve sınıflamalardan da görüleceği gibi, çevresel psikoloji araştırmaları çeşitli psikoloji akımlarına bağlı olarak yürütülmektedir.

İnsanı mekanistik bir model olarak ele alan ergonomik psikoloji

yaklaşımı, yapının ısıtma, havalandırma, aydınlatma ve akustik sistemlerinin tasarlanmasında, bir anlamda çevre denetimi kavramı ile ilişkili olarak ele alınan sorunların çözümünde geçerli olmaktadır. Yine, uzay araçları ve denizaltı tasarımlarında önem kazanan bu yaklaşımın mimari psikoloji araştırmalarında kullanımı önemini yitirmiştir. Bunun nedenini de bir tasarımda fiziksel etkenlerden çok, fiziksel etkenleri de etkileyen sosyal, kültürel, psikolojik etkenlerin öneminde aramak gerekir.

Algı-biliş-güdü modeli, mimari psikoloji araştırmalarının en önde gelen modellerindendir. Algı, biliş, güdü gibi insanı içe ait süreçleriyle ele alan bu yaklaşımın, psikolojide 19. yüzyılda içebakışçı okulla başlayan ve günümüzde klinik ve sosyal psikolojiyle sürdürülen uzun bir geçmişe sahip olması, bu yaklaşımı temel alan araştırmaların yaygınlığını olanaklı kılmıştır.

Davranış modeli, psikolojideki davranışçı akımın uzantısıdır. Bu felsefenin bir parçası da, tasarımın insan davranışlarını etkilediği inancıdır. Fiziksel çevrenin insan davranışlarını etkilemesinden öte, insan davranışlarını belirlediği tartışması bu yaklaşım çerçevesinde yapılmaktadır. Ekolojik yaklaşım, diğer yaklaşımlar arasında bir bağ oluşturan bütüncü bir yaklaşım olarak görülebilir.

Fiziksel etkeni ön plana alarak diğer etkenleri ihmal eden ergonomik psikoloji yaklaşımının özel durumlar dışında mimari tasarım çalışmaları için geçerli bir model olmadığı nasıl söylenebilirse,

yine insanın yalnızca gözlenebilir davranışlarını ele alarak insan-çevre etkileşimini çözmeye çalışan davranış modelinin , insanın içsel süreçlerine eğilmemesi nedeniyle bir anlamda eksik olduğu söylenebilir. Oysa, algısal model, mimarlık yapıtlarının kullanıcı ile ilişkilerinin algılama olayı ile var olduğu göz önüne alındığında önem kazanmaktadır. Mimarlık ürünü, kullanıcıları tarafından algılanıp değerlendirilmektedir. İnsanların çevrelerini nasıl algıladıklarını bilmenin, algılama olayına etki eden etkenleri ortaya çıkarmanın, çevrenin tüm insanlarca aynı yolla görülmesine karşılık farklı algılanmasının nedenlerine eğilmenin mimarlık mesleği ve eğitimi açısından önemli olduğuna kuşku yoktur.

Sonuç ürün olarak bir biçim üreten mimarların bu biçimlere ilişkin algılar ve algıların izlediği biçimlerin bilgileriyle donatılması, mimarlık eğitiminin öğrencilerine farklı algısal boyutlar kazandırma isteği ve gereği, algılama konusunu mimari tasarım sürecinin önemli bir parçası durumuna getirmektedir.

Çalışma algısal modeli ya da geleneği benimseyen bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Erkman, algılamanın mimarlık açısından önemli özellikleri olarak şunları belirlemektedir, (21):

- Algılama kişilere göre değişen bir olgudur. Kişinin algı-

lama sistemlerine, kişiliğine, yaşadığı sosyal gruba, kültürüne ve çevresine bağlıdır.

- Algılamada hareket önemli bir rol oynar. Hareket eden gözlemci, çevresindeki yapıların çeşitli özelliklerini algılar. Yapısal özelliklerin yanında, asıl önemli olan, yapıların değişik anlamsal fonksiyonlarının algılanmasıdır.
- Algılamada, insan çevreden amaçlarına uygun enformasyonlar alır. Çevre her zaman algılayabileceğimizden daha fazla enformasyon yaymaktadır. İnsanın algı kapasitesi bu enformasyonların hepsini algılamaya yetmemektedir. Bunların seçimi ve algılanması gözlemcinin nitelik ve amaçlarıyla ilgilidir. Örneğin, tarihi bir çevrede yaşayan, oraya alışkın bir kişinin algıları ile, aynı çevredeki bir turistın algıları amaçları açısından değişik olacaktır.

Çalışma; algılamanın mimari tasarım sürecindeki yeri, önemi ve gereği göz önüne alınarak algısal modeli benimseyen bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Bu nedenle, algılama sürecinin çeşitli kuramsal yaklaşımlar açısından irdelenmesi, sürecin adımlarının belirlenmesi, görsel mekan algısının nasıl gerçekleştiğinin belirlenmesi gerekli görülmektedir.

2. ALGILAMA

2.1. ALGILAMA - TANIMLAR

İnsanlar bir çevre içinde yaşayabilmek, yaşamını sürdürebilmek için o çevreyi tanımak zorundadır. Çevreyi tanımak, kavramak algılama olayı ile başlayan bir sürecin sonucudur.

Çevrenin nasıl kavrandığı ve bu bilinen çevrenin gerçek çevreyle ilişkisinin nasıl olduğu konusu tartışılan felsefi sorunlardan biri olmaktadır. Ancak, algılama olayının, algılayan ve çevresi arasındaki etkileşimi kapsayan bir süreç olduğu birçok yazar tarafından vurgulanmaktadır. Farklı görüş açılarından yapılmış bir dizi algı tanımına yer verdikten sonra algılama kuramlarına eğilmek konuya açıklık kazandıracaktır:

"Algılama, insanın psiko-fizik araçları ile belirlenmiş evrensel bir olgudur", (22).

"Duyulur bilgi, duyu organları aracılığı ile insanın dış dünyadan elde ettiği izlenim ve duyuların duyulur algı halinde birleşmesiyle elde edilir. Duyum ya da duyulur algı, insana, süjeye ait bir fenomendir", (23).

"Herhangi bir biçim, nesnel gerçekliğin; toplumun, tarihin ve tarihliliğin, kısaca insan eylemlerinin bir ürünü olan, insan bilincindeki yansımaları olarak tanımlanan algılama olayı ile birlikte

düşünülmek zorundadır", (24).

"Algı, insanın duyuları yoluyla gerçeklikten aldığı şeylerdir", (25).

"Algılama, çevreden bilgi alma ya da edinme sürecidir ve aktif bir süreçtir", (26).

"Algılama, duyu organları yoluyla beyne iletilen uyarımların duyular haline dönüşüp çeşitli bakımdan örgütlenip anlam kazanmasıdır", (27).

"İnsan içinde yaşadığı çevreden yararlanabilmek, ona uyabilmek ya da onu kendine uydurabilmek için o çevreyi tanımak, anlamak zorundadır. Bu kendiliğinden olan bir olaydır ve çevreden bilgiler almak yoluyla olur. Bu bilgileri bize uygun ve doğru hareket etmemize yardım edecek biçimde yorumlayıp değerlendiren algıdır", (28).

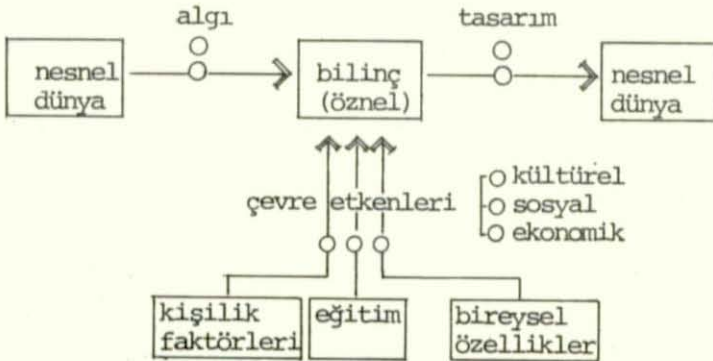
"Algı, nesnel dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarma olayıdır. Algı, dış dünyanın duyularla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımıdır. Nesnel duyu organlarını etkiler, bu etki bilince aktarılır. Ne var ki algı, arı duyulardan ansal bir işlevi gerektirmesiyle ayrılır. Örneğin, görme duyumuz her iki gözümüzde ve çeşitli planlarda beliren iki ağaç imgesi getirir. Bu iki ağaç imgesi ansal bir işlevle tekleşir. Tekleşen bu imgeye, bellekte biriken eski algılardan gerekli olanlar da çağrışım

yoluyla eklendikten sonra ağaç algısı gerçekleşmiş olur. Özellikle görme, işitme ve dokunma duyuları insanın bilincine kavram ve düşünce yapımı için algısal gereçler taşırlar.

Algı işlevini tarihsel süreçte duyuncular aşırı bir savla sadece duyuların, uscularda aynı aşırılıkla usun bir ürünü saymışlardır. Oysa algı, duyuşal-ansal bir işlevdir. Diyalektik çözümleme, duyuşal işlevle ansal işlevin bağımlılığını ortaya koymuştur", (29).

"Algılama, 'girdi-çıkıtı'ya ilişkin sistemlerin araştırılmasıdır ve algılama kuramları, düşünsel olarak, sistemlerde girdi ve çıkıtların gözlenebilen ilişkilerini bir kavramlar kümesinde bir araya getirir", (30).

Bu tanımları genişletmek olanaklıdır, ancak, algıya nesnel dünyanın öznel bilince aktarılması olarak bakıldığında, bir anlamda öznel değerlerin nesnel değerlere dönüştürülmesi olayı olarak yorum-

Şekil 6. Algı - Tasarım ilişkisi.

lanabilen tasarımların olgusunun, algılama ile ilişkisinin ters bir konuda yer aldığını görmekteyiz (Şekil.6).

Nesnel dünyanın öznel bilince aktarılması (algı) ve öznel değerlerin nesnel değerlere dönüştürülmesi (tasarım) sırasında kültürel-sosyal-ekonomik çevre etkenleri ve kişinin eğitimi, kişiliği ve bireysel özellikleri etkili olmaktadır.

Algılama konusunu daha derinliğine inceleyebilmek için, şimdiye değin geliştirilmiş algılama kuramlarına ve yaklaşımlara bakmak gerekir.

2.2. ALGILAMA KURAMLARI - YAKLAŞIMLAR

Lang, çeşitli kişilerce geliştirilmiş olan algılama kuramlarının başlıca iki başlık altında toplanabileceğini belirtmektedir, (31):

1. Duyuma dayalı algılama kuramları,
2. Bilgiye dayalı algılama kuramları.

2.3. DUYUMA DAYALI ALGILAMA KURAMLARI

- Ampirizm (Empiricism),
- Transaksiyonalizm (Transactionalism),
- Rasyonalizm ve Nativizm (Rationalism, Nativism)
- Gestalt Kuramı (Gestalt theory).

Ampirizm, Rasyonalizm, Transaksiyonalizm ve Gestalt kuramları algı-

lamanın duyum kaynaklı olduğunu belirtirler. Çevresel uyarıcıların duyumlara neden olduğu ve bu duyumların bir algılama olayında bir araya getirildiği varsayılır. Bu yaklaşımda fizyologlar duyumlar ve onların alıcı elemanlarını incelemeye, psikologlar da bu elemanların hangi yollar ile biraraya getirildiklerine ilişkin kuralları bulmaya çalışmışlardır.

● Ampirizm:

Bilginin tek kaynağının ampirik deney olduğunu ileri süren öğretidir. Bilgilerin ampirik olduğu savı doğuştan ve ustan olmadığı anlamındadır. Bilginin ampirikliği duyulardan, algılardan, deneylerden geldiği savını kapsar. Duyum, ampirizmin temelidir, (32).

● Transaksiyonalizm:

Transaksiyonalistler, her bireyin algı dünyasının gizliliğini vurgularlar. Bir bireyin hayat hikayesi, güdüleri, ve değerlerinin bir fonksiyonu olarak neyin algılandığını sorarak, bireylerin kendi dünyalarını yarattıklarını söylerler. Nesnelere, kişiler ve olaylar çevre ile dönüşüm dışıdır. Transaksiyonalistlerin başlıca yardımı, farklı kişilerin kendi deneyimleri, eğitimi ve amaçlarına bağımlı olarak çevrede farklı şeylere dikkat ettiklerinin farkında olmamızı sağlamasıdır.

● Rasyonalizm ve Nativizm :

Nativizm, her türlü ruhsal etkinliklerin varlıkla birlikte var olduğunu ve dışardan gelmediğini ileri süren öğretilerdir.

Rasyonalizm, inanca karşı akli çıkararak ve her türlü doğa üstü verileri tanımayan öğretinin genel adıdır. Nativistlerde akılcıdırlar çünkü, doğduğumuzda tüm bilgilerin kafamızda var olduğunu savunurlar.

● Biçimci Kuram (Gestalt Theory) :

Gestalt kuramının özgün odağı davranış değil, insan algısı ve diğer bilme süreçleridir. Görsel algı ile çok geniş olarak ilgilenen bir kuramdır. Kuramın ana kavramı 'Gestalt' biçim-şekil kavramıdır. Biçim, 'tümün ya da bütünün ayrılmış herhangi bir parçası' olarak tanımlanır.

Gestalt'çılar ruhsal olayların bütününe ve örgütüne dikkati çekmişlerdir. Onlara göre, yaşantılar bütün ve karmaşık olaylardır. Bunlar fiziksel ve psikik, çevresel ve içsel, birçok etmenin belli biçimlerde örgütlenmesinden meydana gelmektedir. Böylece oluşan bütün de, içindeki öğelerin toplamından daha fazla birşey olup, kendine özgü nitelikler gösterir. Örneğin, Helson ve Fehrer, Gestalt'in aşağıdaki listede yer alan tanımlarına ulaşmışlardır, (33):

- Kavranmış bir bütünün biçimi,
- Bütüne egemen olan bir grup içindeki bazı etmenler,
- Bir algının, anının ya da davranış modelinin saptanmış koşullarının toplamı,
- Fiziksel yapılar,
- Fizyolojik yapılar,
- Biyolojik yapılar,
- Mantıksal yapılar,
- Psikolojik yapılar,
- Amaçlar,
- Gerekli ve yeterli koşullar.

Gestalt psikologları biçime, fiziksel, fizyolojik ve davranışsal açıdan bakarlar ve vurgulama algının dinamik özellikleri üzerinde-
dedir.

Biçimin dinamizmini önce fiziksel sistemler içinde, sonra algı-
mada açıklayarak Gestalt psikologları 'izomorfizm' (eşbiçimcilik)
prensiplerini ortaya koymuşlardır. Beyin bir fiziksel sistem ol-
duğu için doğada olanlara benzer olayları göstereceği beklenir.
İzomorfizm yansıma değildir, fakat onu içerir.

Gestalt ilkelerine ilişkin bir sınıflama aşağıda gösterilmiş -
tir, (34):

1. Bazı açılardan düzenlemenin sahip olabileceği en önemli

özellik biçimidir.

2. Görsel biçimler ya dinamik ya da onların gerisindeki dinamik süreçlerin çıktılarıdır.
3. İlk ve en basit düzenlemeler zemin üzerindeki niteliklerdir. Tüm görsel biçimler şekillendirilmiş bir kısım ve zemin adı verilen bir arka plan olmak üzere en az iki, ayrılabilir yana sahiptirler.
4. Görsel biçimler, biçimin örgütlediği bir ya da daha fazla ağırlık merkezine sahiptirler. Ağırlık merkezinin biçim üzerindeki etkisi önemlidir.
5. Görsel biçimler kimliklerini yitirmeden görsel alan üzerinde bir başka noktaya, bir başka bölgeye, başka bir yönlene, başka bir renge dönüştürülebilirler.
6. Görsel biçimler değişime karşı durma eğilimindedirler, bozucu güçlere karşı yapılarını korurlar.
7. Biçimler egemen koşulların olanak verdiği ölçüde iyiler.
8. Görsel biçimler yenilerini üretmek üzere birleşebilirler. Basit biçimler karmaşık olanlardan, aynı güçte olanlar farklı güçte olanlardan daha kolay birleşirler.
9. Görsel biçimin bir yanındaki bir değişiklik biçimin diğer kesimlerini ve yanlarını etkiler. Görsel biçimin bir kısmının değiştirilmesi tüm biçimi değiştirir. Biçim ne kadar iyiyse etkisi o kadar güçlüdür.

10. Görsel biçimler bir bütün gibi ortaya çıkma ve yok olma eğilimindedirler.
11. Görsel biçimler, biçim almamış bütünlere göre akılda kalmalarını kolaylaştıran ard etkiler bırakırlar. Daha önce biçimin bütünüyle görülmüş olan bir biçim parçası, yeniden bir biçim parçası olarak görüldüğünde biçimin tümünü hatırlatma eğilimindedir (üretim yasası).
12. Olgusal (Phenomenal) mekanlar 'isotropic' değildirler, farklı yönlerde farklı özellikler taşırlar.

Diğer yandan Gestalt psikologları görsel algıda organizasyon ilkeleri olara aşağıdaki kuralları belirlemiştir, (35).

- Benzerlik kuralı,
- Yakınlık Kuralı,
- Kapalı biçimler kuralı,
- İyi eğriler kuralı,
- Ortak hareketler kuralı,
- Tecrübe kuralı.

Gestalt kuramı, görsel algıya olgusal bir yaklaşımı vurgular. Bu yaklaşım, bir kişinin görebileceği ve tecrübe edebileceği deneysel açıklamaları düzenleme tekniklerine götürür. Bu deneysel açıklamaların etkilerinin pek çoğunu denemek, onları açıklamaktan daha kolay olmaktadır.

2.4. BİLGİYE DAYALI ALGILAMA KURAMLARI

Bilgiye dayalı algılama kuramının öncüleri J.J.Gibson ve E.J. Gibson'dır.

Gibson'ın bilgiye dayalı algı kuramı, uyarıcı ile,çevreye ilişkin bir bilgi kaynağı olarak ilgilenmiştir ve nasıl algılandığı-muz konusundaki kavramları duyuma dayalı algılama kuramından farklıdır.

Gibson'nın özellikle dikkat çekmek istediği konular şöyledir, (36) : Görsel dünyayı nasıl algıladığımız sorunu iki ayrı soruna bölünebilir; birincisi, evrenin maddesel ya da mekansal algısı, ikincisi, dikkat ettiğimiz anlamlı ve yararlı şeylerin algısıdır.

İlki, renklerin, dokuların, yüzeylerin, kenarların, eğriliklerin, biçimlerin ve ara mekanların dünyası iken, diğeri, genellikle daha alışkın olduğumuz nesnelere, yerlere, kişilere, işaretlere ve yazılı sembolere ilişkindir. Sonuncu, şu anda ne yaptığımıza bağlı olarak zaman içinde değişirken,ilki deneyimlerimiz için bir çeşit destek ve az ya da çok değişmez bir geri plan olarak kalır.

Anlamlı şeyler dünyası, herşeye bir defada dikkat edilmesi açısından çok karmaşıktır ve algılarımız seçicidir. Bazı özellikler sürekli kalırken bazıları ihmal edilir.

Gibson, bu iki algı düzeyini ilkinde 'Literal', diğesine 'Şematik'

algı diyerek ayırmaktadır. Şematik algıyı anlayabilmek için literal algıyı anlamak gerekir. Literal algı her türlü deneyim için gerekli temel izlenimler repertuvarını verir.

Gibson, psikofizik araştırma yöntemi ile dünyanın maddesel ya da mekansal izlenimlerinin incelenebileceğini ileri sürer, (37).

Bu yöntem, gözlemcinin karşısındaki fiziksel uyarıcıların bir özelliğini soyutlamak ve sistematik olarak değiştirmek olacaktır.

Ve algılar daha az, daha fazla dizisi içinde değerlendirilecektir.

Bu girişim, algılama araştırmalarına psikofiziksel bir yaklaşım olarak adlandırılabilir. Bu yöntem geçmişteki psikofizik deneylerden farklı olarak algılama çalışmalarına uygulanmıştır. Bu çalışmalar, algı ve uyarıcı arasındaki bağılılıktan çok ayrımlara dayanıyordu.

Gibson'un ikinci bir hipotezi, literal algının anlamla ya da zihinsel işlemlerle bağımlı olmadığı, öncelikle, uyarma olayı (Stimulation) ile bağımlı olduğudur. Bu hipotez, 'duyum olayı şu andaki uymaya bağlı iken, algılama geçmiş uyarmalara ve belleğe bağlıdır' şeklindeki duyuma dayalı algılama kavramlarına ters düşmektedir.

Gibson'un bilgiye dayalı algılama kuramının son on yıldır mimarların ilgisini çektiğini vurgulayan Lang, "bu kuram, çevreyi ve içinde oluşan ilişkileri nasıl bildiğimiz ve daha ileri deneyimlerle nesnelere ve nitelikler arasında ayırım yapmayı nasıl öğren-

diğımız sorularına cevap vermeye çalışmaktadır" demektedir, (38).

Gibson'un algılama kuramı retinal imge ile başlamaz, nesneden yansıyan dağınık ışık (ambient light) ile başlar. Dağınık ışık; yüzeylerden yansıyarak durak noktası olarak göze varan bir şeydir. Farklı malzemelerden oluşan ve farklı doğrultularda bir araya gelmiş yüzeyler farklı doğrultularda farklı yoğunluklara sahiptirler. Dağınık ışık, bu noktada optik diziye (Optic array) ulaşır. Geometrik deyimle optik dizi gözde biraraya gelen ışık ışınları kümesidir ve çevreye karşılık gelen bir örüntüye sahiptir. Gözlemci için burada potansiyel olarak bilgi vardır. Eğer gözlemci buna dikkat ederse etkili bilgiye dönüşür. Optik dizi yüzeylerden yansıyan ışığın yoğunluğundaki farklılıklarla oluşur. Bu geçişler dünya hakkında bilgi sağlar, bu bilgiler yansıyan yüzeyin kenarlarına, köşelerine ve diğer düzensizliklerine bağlıdır.

Gibson, optik dizi akışının görsel algı için gerekli tüm bilgileri içerdiğini ileri sürer. Görsel algıda başlıca öğrenme deneyimi, biçimlerin bir araya getirilmeleri ile değil, bunların boyutları, özellikleri ve niteliklerindeki küçük farkların ayırımına varılması ile gerçekleşir. Bir başka deyişle, algısal öğrenme uyarıcısının değişkenlerine dikkat etmekten oluşur.

Bilgiye dayalı algılama kuramını mimarlar için önemli kılan bir diğer etken de, hareket üzerindeki vurgudur. Gözlemci ya da nesne hareket ettiği zaman optik dizinin bazı özellikleri değişirken di-

gerleri değişmez kalır ve bu değişmezlik çevrenin düzeninde belirleyici rol oynar. Gözlemci bu değişmezleri toplayarak algılar.

Neisser, Gibson'un görüşünün geleneksel görüşün üzerinde dikkate değer yanlara sahip olduğunu söyleyerek, "kuramın çok önemli bir yanı, algılama öğrencilerine, zihinsel işleyişlere ilişkin ve kolayca anlaşılmayan hipotezlerden çok, uyarıcı bilgilerinin zengin ve yeni tanımlamalarını geliştirmelerini önermesidir" demektedir, (39). Buna karşın, kuramın bazı konularda doyurucu olmadığını vurgulayarak, "bu kuram, algılayanın kafasında neler olduğu, ne tür bilişsel bir yapının algılamayı gerektirdiği, algılayanların birbirinden nasıl farklılaştığı, yanılma ve hata yapmanın nasıl olası hale geldiği ve diğer bilme süreçlerinin nasıl gerçekleştiğine ilişkin birşey söylememektedir." demektedir.

Gibson, görsel algıyı anlamının yolunun algılamanın nerede başladığının belirlenmesinden geçtiğini söyleyerek, algılamanın fiziksel nesnelere, ışık ve gözle başladığını belirtir ve görmede birbirini izleyen olayları şöyle sıralar, (40):

● Fiziksel yüzeyler alanı:

Yüzeyler dünyayı algılamamızda çok büyük önem taşırlar, çünkü, nesnenin yüzeyleri, eğer aydınlanmışsa ışığı yansıtır ve bu olay görsel algının temelidir.

- Yüzeylerden ışığın farklı yansımaları:

Maddesel dünyanın yüzeyleri fiziksel ve kimyasal olarak yapılarına ve oluşumlarına göre farklılaşır.

- Işığın göze geçişi:

Dünyanın yüzeylerinden yansıyan ışık hava içinde serbestçe yayılır, ancak, bu yayılma tüm yüzeylerde doğrudan olmaz. Işığın analitik olarak ışıklardan oluştuğu ve doğru çizgiler içinde yayıldığı gözönüne alınır. İnsan çift gözü ile birlikte ele alındığında, yüzeylerin alanı düşey olarak 150 derece, yatay olarak 180 derece uzanan bir ışık konisi içinde gösterilir. Buna bakış alanı denir.

- Dünyanın bir imaj olarak izdüşümü:

Gözbebeğinden geçen ışık ışınları konisi gözün arka yüzeyindeki ağ tabaka üzerinde bir imaj biçimler.

- Ağ tabaka elemanlar mozayığı:

İmajın izdüştüğü ağ tabakanın yüzeyleri ışığa duyarlı madde içeren çok küçük hücrelerden oluşur. Ağ tabaka üzerindeki hücreler iki tiptir: Çubukçuk (Rod) lar ve Koniler (Cone).

Hücreler ağ tabakanın ortasında daha yoğunken, kenarlarda daha seyrekler. Çubukçuklar ve koniler sinir demetlerinin gözden çıktığı yerdeki küçük dairesel alan içinde bulunmazlar.

● Optik sinirlerin anatomisi:

Ağ tabakanın çubukçuk ve konileri ışık tarafından uyarıldıkları zaman lif (fiber) demetini yapan sinirler içinde sinir tepileri başlar, bunlar çok sayıdadır ve görme siniri adını alırlar.

● Görmeyi oluşturan bilinmeyen etkinlik:

Beynin yüzeylerinde şüphesiz sinirsel süreçler vardır. Bu süreçler diğerleri varken doğar. Bu bilinmeyen olaylar dünyanın görsel deneyiminin nedenidirler.

Gibson, uyarıcı (stimulus) terimini farklı bir biçimde ele almış; ışığın yansıtıldığı nesneye karşılık olarak değil, ağ tabaka üzerindeki ışık enerjisine karşılık olarak kullanmıştır.

Bir uyarıcı, "bir alıcıyı ya da alıcılar kümesini farklı biçimde uyaran, belirli 'varyasyon' aralıkları içine düşen (mutlak eşik denilen sınırlar), değişken bir fiziksel enerji türüdür", (41).

Yine Gibson'ın alıcı (receptor) ve organ arasındaki ayrımı dikkat çekicidir. Bu, bir görme olayında gözler ve ışığa duyarlı alıcılar arasındaki ayrıma karşılıktır.

İnsanın alıcıları (receptors), az ya da hiç bilgi oluşturmak üzere de uyarılabilir; bu deneyime tam olarak DUYUM (sensation) denilebilir. Eğer dış duyular duyumlar uyandırmaktan çok bilgi toplama işi görüyorlarsa bir başka şekilde adlandırılırlar: ALGI

SİSTEMLERİ

Etkin algısal sistemler, edilgen alıcılara karşıt olarak evrim sırasında bilgileri alabilecek biçimde gelişmişlerdir. Ancak, uyarıcı bilgi toplamak duyumlara sahip olmayı gerektirmez. Bir başka deyişle, duyum algının bir önkoşulu değildir, duyu izlenimleri algılama olayı için veri değildir. Algı sisteminin sınıflandırılması da şöyledir:

- Yönelme sistemi (orienting system): diğerleri için temeldir.
- İşitme sistemi (auditory system)
- Dokunma sistemi (haptic system)
- Tad-koku alma sistemi (taste-smell system)
- Görme sistemi (visual system)

Algı sistemleri organizmayı donatan aktif dikkat organlarına karşılıktır. Herbir algı sistemi kendini çevresel bilgi toplamak için uygun bir yöne yöneltir ve bu tüm vücudun genel yönelme sistemine bağlıdır. Baş hareketi, kulak, el, burun ağız ve göz hareketi algı sisteminin parçalarıdır.

Algı sistemleri kuramına göre, öğrenme bir bulma ve farklılaştırma sürecidir. Bir başka deyişle, algısal gelişme ve algısal öğrenme, zengin bir girdinin özelliklerini ayırma süreci olarak görülebilir.

Gibson, yalnızca koordinat sistemiyle açıklanan, soyut, geometrik mekan düşüncesiyle yola çıkmayı rededer, (42). Mekan, görsel ola-

rak algılanan mekandır ve içindekilere, onu isimlendiren şeylere, genel olarak yüzlerine ve sınırlarına dayanarak algılanır.

Gibson'ın görsel mekan algısı kuramı özetlenirse:

- Görsel dünyayı görmenin temel koşulu, ışığı yansıtıp ağ tabaka üzerine izdüştüren bir fiziksel yüzeyler alanıdır.
- Herhangi bir çevrede bu yüzeyler iki uç tiptedir; yatay ve düşey. Düşey yüzey bakış çizgisini keser, yatay yüzey bakış çizgisine paraleldir.
- Derinlik, uzaklık algısı ya da üçüncü boyut, yatay yüzey algısı sorununu azaltır, zemin başlıca yatay yüzeydir, insan yapısı çevrenin duvarları ve tavanları diğer geometrik tipleri oluştururlar.
- Bir yüzeyin algılanması için genel koşul, 'ordinal' uyarma türüdür.
- Bir kenarın algılanması ve bu anlamda görsel alanda sınırlı bir yüzeyin algısı için genel koşul, kesikli bir geçişin oluşturduğu dereceli (ordinal) uyarma türüdür. Ağ tabaka geçişinin en basit ve en iyi anlaşıldığı türlerden biri de parlaklıktır.
- Derindeki bir nesnenin algısı, bir bükülmüş yüzeyin farklılaşan eğrilikleri ya da eğilmiş bir yüzeyin değişik eğrisi sorununa açıklık kazandırır.

- Bir yatay ya da eğilmiş yüzeyin algısı için genel koşul, derecelenme denilen bir tür 'ordinal' uyarıdır.

Dereceli (Ordinal) uyarı terimi, "alıcılar kümesinin tümünde ardarda gelen değişme, ya da, farklı alıcıların farklılaşan uyarılmaları ve bu değişmenin düzeni" olarak tanımlanmaktadır, (43).

Lang, "Yüzeyler çevre yaratmak için araçtırlar. Yaşam için gereksinilen fizyolojik desteği sağlarlar ve sosyal sistemi destekleyen davranış konumlarını sınırlarlar. Ayrıca kendi içlerinde bir anlam taşırlar. Mimarlık kuramının, bu özelliklerin herbirine yanıt verecek bir biçimde yüzeylerle ilişkisi olması gerekir. Temel tasar öncelikle sonuncu ile ilişkilidir. Yüzeylerle, dışçizgilerle, dokularla, kenarlarla ve tamamlama ile ilgili olması gerekir." diyerek mimarlık kuramcılarının dik-katlerini yüzeyler üzerine çekmek istemiştir, (44).

Lang'in Gibson'dan kaynaklanarak belirlediği yüzey tipleri:

- a) düzlem, içbükey ve dışbükey yüzeyler,
- b) Kapalı sürekli yüzey,
- c) İnce ve daralan nesne.

olarak ayrılabilir. Yüzeyler bu temel tiplerin birleşimi ile çeşitlenir.

Bir gözlem noktası esas alındığında yüzeylerin bazı parçalarının

gizlendiği, gözlem noktası değiştiğinde bu durumun da değiştiği görülür. Sınırların bu nedenle önemli olduğu, bir yüzey tarafından çevrenin bir kısmının gizlenmesinin bir tür sınır sayılabileceği belirlenerek, Gibson tarafından tanımlanan bazı tipler örnek verilmektedir.

Tamamlama (closure) kavramı, insan yapısı çevrede üç boyutlu dünyadan çok, iki boyutlu tasarlama daha çok işe yarar. Üst üste birme (occlusion) yoluyla düşünme, üç boyutlu tasarıma kavramsal açıklık getirecektir ve mimarın dikkatini dünyada gerçekte var olan olgular üzerinde yoğunlaştıracaktır.

Görsel tasarımın temel öğeleri olarak göz önünde bulundurulacak diğer değişkenler; dokular ve dışçizgilerdir. Doku, bir yüzeyin ince yapısı (fine structure) dir ve bir malzemenin fiziksel özelliklerini anlatır. Başka bir deyimle, eğer optik alandaki bir parçanın dokusu varsa o, mekanda bir fiziksel öğe olarak algılanır. Saydam yüzeyler ancak ya gerçek bir imajı yansıttıklarında ya üzerlerinde toz varsa ya da görüşü bozarlarsa algılanırlar. Bir nesnenin sert ya da yumuşak, katı ya da sıvı, pürüzlü ya da düzgün dokusu gözlemci tarafından büyük ölçüde doğru olarak algılanır, yine bu niteliklerin gözlemci için bir anlamı ve yararı da vardır. Bu kuramın mimarlar için önemli bir yanını Lang, "Çevresel algı için temel koşul bir aydınlatılmış yüzeyler düzeniyse, noktadan çok yüzeyleri tasarımın temel birimleri olarak gözönüne almak, çevre tasarımında biçimsel konuları açıklamak için bir

yol olabilir" biçiminde ortaya koymaktadır, (45).

Hooper "mimarlık, mekanın ve kullanımın iç ve dış güçlerinin karşılaşmasında ortaya çıkar" deyişiyle yüzeylerin mimarideki önemini vurgulamaktadır, (46).

Dışçizgi (contour), dokuda "yoğunluk geçişinin kesilmesi" olarak tanımlanır, (47). Bazen bir çeşit kenar, ya da bir yüzeyin rengeindeki değişme olabilir. Tamamlanmış bir dışçizgi çok anlama gelebilir. Gestalt'teki şekil-zemin yanılsamaları bu temelden kaynaklıdır. Üç boyutlu dünyada bu tür yanılsamalara rastlanmaz. Kapanmış bir dışçizginin içinde bir doku mevcutsa bir nesneyi belirtir. Dışçizgi ve doku yoğunluğu bize dünyadaki yüzeylerin açıları ve uzaklıklarına ilişkin bilgi verir.

Doku yoğunluğunun sonsuza yaklaştığı bir dışçizgi büyük uzaklıkları belirtir; bir yönde yoğunlaşma ise yüzeyin eğriliğini gösterir. Doku yoğunluğundaki değişme köşeler ve kenarları da belirler. Dış çizgiler ve dokular bize mimari dünyanın formel ilişkilerine ait daha çok bilgi sağlarlar. Bu bağlamda, Gestalt organizasyon kurallarının algılama ilişkilerinden çıkarıldığı kabul edildiğinde, bunlardan elde edilen tasarım kurallarının geometrik elemanlardan çok yüzeyler, dışçizgiler, dokular üzerinde odaklaşması beklenir.

Lang, saydam olmayan geometri yoluyla düşünüldüğünde mimari me-

kan kavramına açıklık getirilebileceğinden sözederek iki uç tip mekan tanımlar:

1. Açık, kapatılmamış mekan,
2. Tümüyle kapalı mekan.

Birincisini geniş, düz bir çayır ile, ikincisini penceresiz bir odayla örnekleyerek bu iki uç arasında çeşitli düzeylerde kapallılığın olabileceğini belirtmiştir: Bölücüler, duvarlar, perdeler ve ağaçlar gibi örten nesnelere mekanın kısmen kapatılması gibi.

Mimarlıkta yalnız yapı içindeki mekanların değil, yapılar arasındaki mekanların da önemi vardır. Bunların tümü çeşitli yüzeylerle kapatılmışlardır. Doğal öğeler de olabilir, insan yapısı nesnelere de.

Gözlemcinin çevre içindeki hareketinin önemi mimari çizimlerde çok az gözönüne alındığından, tasarladığımız biçimlerin ve biçimler arasındaki ilişkilerin biz çevre içinde hareket halindeyken nasıl algılandığına ilişkin bilgiler göz ardı edilmiştir.

Lang, "Burada üzerinde durulan önemli nokta, mimarlık öğrencilerinin saydam olmayan kütlelerin değişkenlerine daha fazla dikkat etmeleri gereğidir. Yüzeyler, dışçizgiler, dokular ve insanların çevre içinde hareketli olduklarındaki optik dizi dönüşümleri formal tasarımın temel değişkenleri olarak gözönüne alınmalıdır" diyerek, temel tasar derslerindeki öğrenme sürecinde öğrencilerin

dikkatini üç boyutlu dünyayı algılamanın temelini oluşturan değişkenlere çekmeyi ögütlemektedir, (48).

Burada, yüzeylerin ve biçimlerin aynı zamanda bir anlama da sahip olduğunu ayrıca belirtmek gerekir.

Gibson, dünyamızın somut ve 'literal' olduğu kadar anlamlı olduğunu da vurgulayarak, anlama ilişkin şu varsayımları ileri sürmüştür, (49):

- Renkler, yüzeyler, biçimler, kenarlar ve ara mekanlar gibi görsel dünyayı oluşturan öğeler kendi başlarına anlamsızdırlar.
- Herhangi bir şeyin anlamı onun somut mekansal niteliklerinden ayrılabilir; insanlar içebakış (introspection) yolu ile nesnelere ve olayları anlamlarından ayırabilirler.
- Tüm anlamlar öğrenilebilir.
- Nesnelere anlam eklendiğinde, o onların somut mekansal özelliklerini temelde değiştirmez -renk, ölçü, biçim, hareket vb.-.

Şekil 7 den algısal anlam ile sözlü anlam arasındaki ayrımı gözleyebiliriz, (50).

Şekil 7. Algısal-Sözlü Anlam Ayrımı (Gibson,1968)

Anlam çok farklı düzeylere sahip olması nedeniyle geniş kapsamlı bir konudur. Gibson altı düzey tanımlamaktadır, (51):

Birincisi; nesnelere ilkel, somut anlamdır, yüzeylerin yürü-
nüldüğü, tutulduğu, çekildiği anlamı gibi.

İkinci düzey, kullanım anlamlarını kapsar. Yiyecek nesnelere,
oyuncak nesnelere gibi.

Üçüncü düzeyde, araçların ve makinaların anlamları vardır.

Dördüncü düzey, nesnelere duyumsal anlamları ve değerleridir.

Beşinci, işaretlerle örneklenen bir anlam düzeyidir.

Gibson'a göre, anlamın öğrenilmesi bir dikkat eğitimidir, çağrı-
şım öğrenmenin temeli değildir. Ayırt etme, çağırışımın önüne
geçmek durumundadır.

2.5. MİMARİYE ALGILAMA PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN BAKIŞ VE YORUMLAR

Algılama, psikolojinin üzerinde en fazla tartışılan konularından biridir. Algılama psikolojisini mimarlar için önemli kılan şey, mimarların ürünlerinin kullanıcıların algılarına bırakılması ve bu yolla değerlendirilmesidir.

Mimarlar, biçimleri, bu biçimler arasındaki ilişkileri, biçimlerle onların gözlemcileri arasındaki ilişkileri yönlendiren, bir anlamda da yöneten kişilerdir.

Kullanıcının mimari biçim algısı önemlidir. Fiziksel biçimler bu algıları yönlendirme kapsamında araştırılır. Bu yönlendirmeler için, mimari biçimlerin öğeleri ve bu biçimlerin algıları arasındaki belirleyici ilişkilerin ortaya konulması gerekir.

Mimarların 'iyi yapılar' üretmeye yönelik görsel biçim dizimi (syntax) için etkin olarak yürüttükleri araştırmalara karşılık, genel geçer kavramlar, kurallar bulunmuş değildir. Bir başka deyişle; 'iyi bir mimari tasarım için uygun bir yemek kitabı yoktur'.

Algılamayı, çevreden bilgi alma ya da edinme olarak etkin bir süreç biçiminde tanımlayan bilgiye dayalı algılama kuramını mimarlar için ilginç kılan bir diğer özellik, çevre ile salt bir uyarı kaynağı olarak değil, bir bilgi kaynağı olarak ilgilenmiş olmasıdır.

Çevre düzenlemek ve çevreyi değiştirmek görevini yüklenmiş olan planacı, tasarımcı ve mimarın konuya bu kapsam içinde yaklaşması, birçok sorunun çözümünde açıklık sağlayacaktır.

Yine, bilgiye dayalı algılama kuramının getirdiği bir özellik, literal algı ile şematik algı arasındaki ayrımdır.

Özetle, literal algı çevresel uyarıcının doğrudan deneyimine ilişkindir. Bu hepimizin sahip olduğu ve temel duysal yapı ve süreçlerden temellenen bir algı türüdür.

Şematik algı, dikkat ettiğimiz anlamlı ve yararlı şeyler dünyası olarak tanımlandığında, yalnız duyumladığımız bir çevre değil, anlamlı bir dünya olarak düzenlediğimiz bir çevredir.

Literal algının deneyimlerimiz için genellikle değişmez bir geri plan olarak kalması ve şematik algının değişebilir olması varsayımı, çevresel psikoloji alanında yapılan araştırmaların birçoğunda gözardı edilmiş bir yanı vurgulamaktadır. Bu tür araştırmaların çoğu, algının geçmiş yaşantılara ve belleğe bağımlı olduğu savına dayanmaktadır. Oysa, Gibson'ın kuramı, bunun yanında literal algının varlığına da yer verir. Diğer özellikler şematik algı kapsamında incelenir. Şematik algıyı etkileyen özellikler:

- önceki deneyimler ve algılar,
- kişilerin gereksinme, değer ve tutumları,
- toplumsal kabuller.

olarak belirlenmiştir, (52).

Bilgiye dayalı algılama kuramının çevreyi bir bilgi kaynağı olarak görmesi ve algılamayı çevreden bir bilgi alma süreci olarak yorumlaması kullanıcıları için bir çevre üreten mimarlar ve tasarımcılar açısından ilgi çekicidir. Yine bu kuramdan kaynaklanan literal algı çerçevesinde ele alınan yüzeyler, dokular, dış çizgiler, vb., mimarlık eğitiminin temel araçları olarak görüldüğünde, çalışmanın bu yaklaşımı benimseyen bir tutumla ele alınması mimarlık eğitimine getireceği katkılar açısından önemlidir.

Çevresel psikolojinin bir alt başlığı olarak belirlenen çevresel algı konusunun bu bağlamda ele alınması, çevresel algı kavramının ve bu anlamda yapılan araştırmaların irdelenmesi ve yöntemlerinin tanıtılması çalışmanın amaçları açısından gerekli görülmektedir.

3. ÇEVRESEL ALGI

3.1. ÇEVRESEL ALGI KAVRAMI

Çevresel algı çalışmaları, çevresel psikolojinin bir alt başlığını oluşturmakta ve bu alandaki araştırmaların önemli bir kesimini kapsamaktadır.

Küller, çevrenin tüm algısının sınırlı sayıdaki anlamsal boyutlar içinde belirlenebileceğini belirterek, çevresel algı kavramını, "kişi-çevre ilişkisinin algı ve bilişe ait bileşenleri ile zihinsel süreç" olarak tanımlamakta, bunun yanında 'çevresel yargı' (değerlendirme) kavramına da yer vererek algının bu yanlarının, öğretilerek bilinçli hale getirilmiş ve karar verme süreci içine girmiş olduğunu belirtmektedir, (53).

Çevresel algı için önemli çevresel özellikler şu 7 bilgi sınıfında toplanmaktadır, (54):

1. Çevre, zaman ya da mekan içinde saptanmış sınırlara sahip değildir.
2. Çevre, tüm duylara bilgi sağlar.
3. Çevre, merkezi bilgiyi olduğu kadar çevresel bilgiyi de içerir.
4. Çevre, elde edilenden daha çok bilgi barındırmaktadır.
5. Çevre, eylemle denenerek ve eylem tarafından tanımlanır.

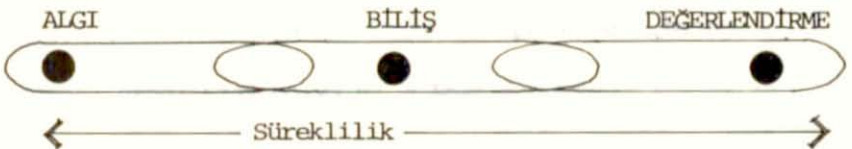
6. Çevre, sembolik anlamlara sahiptir.
7. Çevresel deneyim, tutarlı ve yordanabilir bir bütünün sistematik niteliklerini sürekli olarak taşımaktadır.

Gibson da, çevresel algıyı bir bilgi edinme süreci olarak görmekte, çevresel algı için gerekli tüm bilginin duyu organlarını etkileyen fiziksel enerji örüntülerinde bulunduğunu ileri sürmektedir, (55).

Bireyin çevresini zaman ve mekan içinde açıklaması, gelen bilginin sürekli değişen örüntülerinden değişmeyen yanların çıkarılması olarak açıklanmaktadır.

Kişilerin çevreyi edilgen ve verilerle bombardıman edilmiş olarak algılamaktan çok, anlamlı bilgiler edinmek amacıyla araştırdıklarını ileri sürmek için bir çok kanıt gösterilebileceğini belirten Rapoport, çevrenin algılanması olayını şu üç sürecin sürekliliğinde açıklamaktadır, (56):

- Çevresel Algı,
- Çevresel Biliş,
- Çevresel Değerlendirme.

Algı; çevrenin değerlendirilmesi, çevresel niteliklerin algılanması, tercih , seçim, davranış ve kararları açıklamak üzere kullanıldığında 'ÇEVRESEL DEĞERLENDİRME' adı almaktadır.

Terim; kişilerin çevreyi öğrenme, yapma, anlama yolunu açıklamak ve tartışmak için kullanıldığında ve bu amaçla biliş haritaları oluşturulduğunda buna, 'ÇEVRESEL BİLİŞ' demek daha doğru olacaktır.

Algı; belli bir zaman aralığında, içindeki kişilerin çevrelerine ilişkin doğrudan duyuşsal deneyimlerini açıkladığında 'ÇEVRESEL ALGI' olarak tanımlanır.

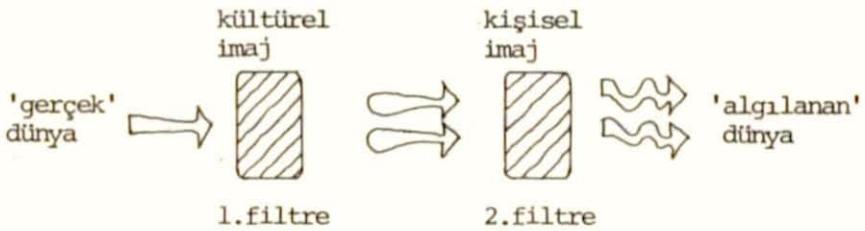
Bu anlamda algı; bilginin nasıl elde edildiği ve biriktirildiği ile, biliş; bunların nasıl düzenlendiği ile; değerlendirme; nasıl sıralanıp değerlendirildiği ile ilgilidir.

Rapoport'a göre, bilme olayı doğrudan ve dolaylı deneyimlerden dereceli olarak oluşurken algı daha ani oluşur, (57).

Örneğin, algılanan uzaklık, birlikte görülen noktalar arasındaki bir aralıkken bilinen uzaklık, nesnelere yokluğunda daha çok hatırlamaya dayanan ve depolanmış bilgiler yoluyla ortaya çıkarılan uzaklıktır. Yine, mekanın kavranması bir algılama olayı iken, mekan kavramı bir bilme olayıdır.

Rapoport'un filtre modelinde çevrenin algılanan biçimi ve gerçek

biçimi arasında kültür ve kişilik faktörleri birer filtre işlevi görmektedirler, (58).

Bu model; algılanan çevre, kentler ve düzenlenmiş doğanın değerlendirilmesi ve bunlara karşı farklı tutumları, kişilerin uyarıcıları tanımlama, simgeleştirme ve tepki gösterme eğilimlerini irdelemek amacıyla oluşturulmuş ve algılanan çevrenin algısal girdilerden çıkan sonuçlarla imajının nasıl gerçekleştiğini gösteren bir modeldir.

Rapoport'un 'ÇAĞRIŞIM DÜNYASI' ve 'ALGI DÜNYASI' ayrımı , Gibson'un ikili ayrımına benzer bir tutum izler. Bu ayrımın türden çok bir derece ayrımı olduğu vurgulanarak, bu iki dünyanın birbirine bağımlı olduğu, algı dünyasının çağrışım dünyası için gerekli, ancak yeterli olmayan bir koşul olduğu belirtilmektedir.

Çevrenin algısal yanı ile karşılaştırıldığında, çağrışım yanı-

nın değişkenliği tartişılarak, algı dñnyasındaki biçimlerin farklı zamanlarda ve gruplarda farklı çağrışım anlamları ortaya koyabileceğine işaret edilmektedir.

Algı ve çağrışım dñnyaları arasındaki ayırımın çeşitli grupların çevresel tercihlerindeki uzlaşmalar ve farklılıkları açıklamadaki önemi belirtilerek, bu ayırımın tasarımda analitik bir araç olarak kullanılmasının yararlı olacağı, insan-çevre etkileşiminin bir anlamda açık olmayan birçok yanını anlamada yardımcı olacağı söylenebilir. (59).

Rapoport'un ikili ayırımı ile benzerlik gösteren Gibson'ın ayrımını tekrar özetlersek:

Literal algı:

- Dünyanın maddesel ya da mekansal algısı,
- Çevrenin doğrudan deneyimi,
- Değişmez bir geri plan,
- Evrensel,
- Renk, doku, yüzey, kenar, eğrilikler, biçimler algısı,
- Uyuma olayı ile ilişkili,
- Anlamla ve zihinsel işlemlerle bağımlı değil,
- Şematik algının ön koşulu

olarak belirlenebilmektedir.

Şematik algı:

- Anlamlı ve yararlı şeyler dünyası,
- Alışkın olduğumuz nesnelere, yerler, kişiler, işaretler, yazılı simgeler dünyası,
- Günlük algı,
- Zaman içinde bireyden bireye değişen, öznel,
- Seçici.

özelliklere sahiptir.

Literal algının doğrudan deneyimlere bağlı oluşu ve şematik algının önkoşulu olması ve diğer özellikleriyle bu iki algı düzeyinin Rapoport'un ayrımı ile koşut bir durum gösterdiği söylenebilir.

Yine, Gibson'un paralel bir görüşü de, 'ALGISAL BİLİŞ' ve 'SİMGESEL BİLİŞ' arasındaki ayrımıdır, (60).

Algısal bilişin doğrudan duyuşsal tepkilerle ilişkili olduğunu vurgulayarak 'algı' olarak tanımlanabileceğini; Simgesel bilişin ise, dolaylı kaynaklardan gelen ve önceden kodlanmış bilgi ile ilişkili olduğunu ve 'biliş' olarak nitelenebileceğini belirtmektedir. Bu anlamda, kişilerin dünyayı aynı yolla görmelerine karşılık çok farklı değerlendirdiklerini ileri sürmektedir.

Appleyard'ın kişilerin çevrelerini kaç düzeyde ve hangi öneme

algıladıklarını araştırdığı kent ölçeğindeki araştırmada üç düzey belirlenmiştir, (61). Hatırlamaya dayanan tekniklerin kullanıldığı araştırmanın ana varsayımını Appleyard şöyle açıklamaktadır:

"Birey, bir yapıyı ya da yeri şu dört nedenin bileşkesi olarak hatırlamaktadır:

- Fiziksel biçimin ayırt edici özellikleri ile bir başka deyişle, 'imajı' ile,
- Kent çevresini gezerken birey için yapının görülebilir olma özelliği ile,
- Kişisel faaliyetler, kullanım ve diğer davranışlar için bir ortam olarak üstlendiği rol ile,
- Genel anlamda toplum için, onun kültürel anlamına ilişkin yaptığı çağrışımlar ile."

Son iki grubu ortak bir anlam ölçüsü içinde topladığını belirterek, insanların çevreyi önce kullanım özellikleri ile, sonra görülebilir olma özelliği ile, en sonra da fiziksel özellikleri ile (ölçü, biçim, yüzey, vb.) hatırladıkları sonucunu ortaya koymaktadır. Yine Appleyard, Venezuela ve Boston'da yaptığı kent algısı araştırmalarında, üç tip algının egemen olduğu sonucunu gözlediğini belirterek, bunların:

- İŞLEM (operational perception)
- UYARI (responsive perception)
- ÇAĞRIŞIM (inferential perception)

kaynaklı algılama olarak adlandırılabileceğini belirtir, (62).

İşlem kaynaklı algılama kullanıma bağlıdır ve amaçlı eylemlerle ilişkilidir. Kişinin eylemleri ve davranış sistemine bağımlı olarak değişiklik gösterir, daha çok çağrışım kaynaklıdır. İşlemler olarak eylemlerimizi destekleyen ya da engelleyen çevre özelliklerini seçeriz. Örneğin, yayalar için döşeme yüzeyleri, basamaklar, kapı kolları dikkat çekerken, sürücüler için, trafik işaretleri, diğer arabalar, yollar önem kazanır. Uyarı kaynaklı algı edilgendir ve fiziksel çevreye ilişkindir. Çevrenin duyumsal biçimlenişine tepki gösterebiliriz. Bunlar, dikkatimiz üzerinde etkili olan, imgelenebilir olaylar ve özelliklerdir. Örneğin, parlak, ayrı duran tek elemanlar, ilan panoları, benzin istasyonları, reklam işaretleri bunlardandır. Bunlar, Lynch'in de açıkladığı gibi imgelenebilir çevre öğeleridir, (63). Görsel olma koşulu yoktur, ayrımlı sesler, kokular, dokunmaya ilişkin deneyimler olabilirler.

Çağrışım kaynaklı algı, beklentilerimizin önceden edinilmiş zihinsel modelleri ile çevreden anlam çıkararak çevrenin ekonomik, sosyal, işlevsel bilgilerinin okumasıdır. Algılama bu an-

lamda daha çok bir bilişsel karar verme süreci olarak görülebilmektedir.

Bu ayrımında, çevre-egemen uyarısal algı ve insan-egemen işlemsel ve çağrışımsal algı arasındaki gerilim, çevresel deneyim için bir temel olarak görülebilir. Herbir tür algı, çevredeki bazı niteliklere karşıdır. Kişisel hareket ve görülebilirlik işlem kaynaklı algılama özellikleridir, imaj uyarı kaynaklı algının, sosyal-işlevsel önem çağrışım kaynaklı algı özelliklerindedir.

Çeşitli algı tiplerinin bir sonucu olarak, çevre bilgisi algılanan çeşitli niteliklerin ve olayların bir koleksiyonu olmaktadır.

Hooper, mimarlığın algısal yanlarını inceleyerek, üç alan belirlemiş ve bu üç alandaki tepkileri şöyle sıralamıştır, (64):

ALGILAMA ALANINDA BİLİŞSEL TEPKİLER

- Doğrudan doğruya algısal bilgiye, bir alanın temel biçimini kavramada birey tarafından bütünlünen bilgiye dayanır.
- Çizgiler, açılar, doku derecelenmeleri, büyüklük, görelî mekansal konumlar, parlaklık gibi niteliklerin değerlendirilmesine olanak verirler.
- Mimari biçimlerin başlıca tanımlayıcısıdırlar.

- Ana söz dizini olarak bir alanın algısal özelliklerini iletirler, bir alanın kapsamını ve temel düzeyde anlatımını gösterirler.
- Bilişsel nitelikler; açısallık, uyum, doku gibi temel algısal boyutlar olarak gözönüne alınabilirler.

DEĞERLENDİRME ALANINDA DUYGUSAL TEPKİLER

- Genelde, değerlendirme yapan gözlemcinin durumunu belirler.
- Bilişsel tepkilerden kaynaklanırlar ve bireyin bir alana ilişkin kişisel değerlendirmesinde tepkilerinin nasıl bütünleştiğini yansıtırlar.
- Bir alanın karmaşıklığı ya da açıklığı gibi bilişsel özellikler, dostluk ve rahatlık gibi duygusal tepkileri vermek için bir düzeyde bir araya getirilirler.
- Duygusal özellikler; ilginç, güzel, dostça gibi psikolojik tepkileri göstermekte kullanılır.

ÇAĞRIŞIM ALANINDA SİMGESEL TEPKİLER

- Mimarının amacını ve anlamını yansıtırlar.
- Bilgiye dayanan bilişsel ve duygusal tepkilerden çok farklıdırlar.

- Bu tepkiler, bir biçimin niteliklerinden çok bireyin geçmiş yaşantısına ve kültürüne bağlıdırlar.
- Sembol gösterimler, basit mekanlar ve yüzeylerin arkasında yatan kavramsal özelliklerdir.

Hooper, ilk iki tür tepki biçiminin birbirine bağımlı olduğunu ve mimari biçime bilgiye dayanan bir tepki gösterme biçimi olduğunu belirterek, duygusal tepkilerin bilişsel tepkilerden kaynaklandığını belirtir. Bilişsel tepkilerin ve duygusal tepkilerin mimari çevrenin anlamını yansıtan sembol tepkilerden farklı olduğunu, bu iki tepki türünün yapının dizimine ilişkin olduğunu vurgulamaktadır.

Bir tablo olarak gösterilirse:

	BİLİŞSEL TEPKİLER	DUYGUSAL TEPKİLER	SİMGESEL TEPKİLER
Alan	Algılama	Değerlendirme	Çağrışım
Tanımlayıcılar	Açısal İmgelenebilir Karmaşık	Rahat Heyecanlı Güzel	Dinsel Güçlü Önemli
Tanımlama biçimi	"..işittim" "..gördüm"	"..hissettim" "..hoşlandım"	"..düşünüyorum" "..biliyorum"

Bilgilerin iletilmesi ve karşılıklı olarak değişilmesi işleminin iletişim kuramının konusu olduğunu belirten Aksoy, algılarımızın çevrenin bize gönderdiği haberlerden oluştuğunu açıklamaktadır, (65) .

Çevreye bir bilgi kaynağı olarak bakıldığında, mimarın oluşturduğu yapılar ya da yapılar bütünü bilgi ileten işaretler olarak yorumlanabilir.

İşaretler kuramı açısından bir işaret:

- Dizimsel (syntactic),
- Anlamsal (semantic),
- Yararsal (pragmatic).

olmak üzere 3 ayrı yana sahiptir ve buna başvuru çerçevesi olarak toplumuda eklemek gerekir.

Dizim, işaretin yapısal/mantıksal kuruluşu, çekirdek ögedir.

Anlam, dizimi içinde barındırır, işaretle gerçek arasındaki bağları inceler.

Yarar, anlamı ve dizimi içinde barındırır ve işaretin gönderdiği simge sistemlerinin kullanıcıları üzerindeki etkilerini inceler.

Aksoy, mimar ile yapı arasındaki iletişimin aslında mimar ile kullanıcı arasında yapı aracılığıyla gerçekleşen bir iletişim olduğunu vurgulayarak, mimarın tasarım sırasında biçimlendirme

kararları verirken işaretleri anlam ve yarar niteliklerinden genellikle soyutlayarak yalnız dizimine ilişkin fonksiyonlarıyla ele aldığını belirtmektedir. Mimari iletişim sürecini bir üçgenin tepeleri ilişkisi içinde gösteren Aksoy, mimar ile yapı arasında bir tasarım ve gerçekleştirme faaliyetinin varlığıyla birlikte bir dizim ilişkisinin olduğuna; mimar ile kullanıcı arasında ortak işaretlerin iletilmesiyle bir anlam ilişkisinin varlığına; yapı ile kullanıcı arasında ise, bir algılama olayı ile yarar ilişkisinin söz konusu olduğuna dikkati çekmektedir, (66).

Algılama olayının mimari iletişim sürecindeki yerini belirleyen bu yaklaşım, insanların çevreyi hangi düzeylerde algıladığını belirlemeye yönelik yaklaşımlara genel bir çerçeve çizmekte yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

3.2. ÇEVRESEL ALGI ARAŞTIRMALARINA BAKIŞ

Bu konuda yapılagelmekte olan çalışmalar çok geniş ve dağınık bir alanı kapsamaktadır. Bu nedenle, yapılmış araştırmaları bazı sınıflar içinde toplamak ve bu sınıflar için öncülük yapmış araştırmalardan kısaca söz etmek, konu alanını tanıtabilmek açısından yararlı olacaktır.

KİŞİLERİN BELİRLİ ÇEVRELERE İLİŞKİN ALGILARI:

Bu konuda araştıma yapanlar ilgi alanlarını belirli ölçeklerdeki çevreler üzerinde yoğunlaştırmışlardır:

- Kent çevresi,
- Doğal çevre,
- Kent içi alanlar,
- Yapı grupları, yollar,
- Yapılar, yapı içindeki mekanlar.

Lynch'in "The Image of the City" kitabı, çevresel algı alanında yapılmış çalışmaların bir çoğu için temel oluşturmuştur, (67). Lynch, kent algısına ilişkin olarak kentin imgelenebilir öğelerini beş ayrı sınıfta toplamaktadır:

- a) Vurgu noktaları,
- b) Bölgeler,

- c) Yollar,
- d) Düşüm noktaları,
- e) Kenarlar.

Vurgu noktaları; yönlendirmede kullanılan önemli yerler olarak, Bölgeler; ayrı olarak tanımlanabilen yaşam alanları, Yollar; gözlemcinin hareketini sürdürdüğü kanallar olarak, Düşüm noktaları; etkinliklerin biraraya geldiği stratejik noktalar olarak, Kenarlar; alanlar arasındaki sınırlar olarak tanımlanabilirler.

Lynch'in üç kent üzerinde yaptığı bu çalışma bir çok araştırmacı tarafından dünyanın çeşitli bölgelerine, kentlerine uygulanmış ve yeni öğeler eklenmeye çalışılmıştır.

Örneğin, Appleyard (68), Ciudad Guayana, Venezuela'da Lynch'in bilinen öğelerinin gerisine gitmeyi amaçlayan araştırmasında, kentteki bazı yapıların diğerleri bilinmezken nasıl bilindiğini incelemiştir.

Sonuç olarak, kişilerin yapıları öncelikle kullanım anlamlarıyla, sonra görülebilir olma özellikleriyle, son olarak ta, fiziksel biçimleri ya da mimari özellikleri yoluyla (dışçizgi, biçim, ölçü, vb.) hatırladıklarını saptamıştır.

Bunları izleyen çalışmalardan, Gould ve White'in (1974). 'Çevresel yeşilemeler'e ilişkin, Gold'un (1974), ve Strauss'un (1968), 'Çevre-

sel imaj'a ilişkin araştırmalarından söz edebiliriz.

Downs ve Stea (1973), bölge yaşayanlarının kendi mekansal çevre kavramlarını gösteren biliş haritaları çalışmalarıyla önemli bir araştırma alanı açmışlardır.

Burada, biliş haritaları araştırmaları için şunu söylemek gerekir ki, pekçok biliş haritaları araştırması kişilerin çevrelerini nasıl algıladıklarını çözümlene amacından çok, çevrelerinin haritasını nasıl çizdikleri noktasında yoğunlaşmaya başlamıştır. Oysa, haritalar kavramsal gösterimlerdir, bu nedenle mimari çevrenin algısal özelliklerini tanımlamayı gözardı ederler. Bize yalnız bireyin çevresinde neyi algıladığına ve bu bilgileri nasıl bütünlediğine ilişkin bilgi verirler.

Doğal çevre algısına ilişkin olarak Craik'in (1972), komşuluk ve yollara ilişkin olarak ta Spencer (1973), Stringer (1975) ve Appleyard'ın (1979), çalışmalarından söz edilebilir.

Yapı ve mekan ölçeğinde algı çalışmaları için, Canter birçok araştırmasıyla yol gösterici olmuştur, (1966, 1971, 1972, 1977). Yaptığı araştırmalarda, yapının fiziksel özelliklerinin yalnız bir yanını oluşturduğunu, yapıya ilişkin neler hissettiğimizi belirleyen değerlendirme olayının ve yapı içinde yer almasını beklediğimiz faaliyet türlerinin diğer iki grubu belirlediğini göstererek, bu üç yan üzerindeki çalışmaları ile çevre algısı araştırmalarına katkıda bulunmaktadır.

BELİRLİ KİŞİ YA DA GRUPLARIN ÇEVRE ALGILARI:

Bu alanda yapılan çalışmaları da şu alt gruplar içinde incelemek olanaklıdır:

- Tasarımcı-Mimar/Kullanıcı,
- Kadın/Erkek,
- Çocuklar,
- Sakatlar,
- Yaşlılar,

● Tasarımcı-Mimar/Kullanıcı Farklılaşması:

Bu alanda yapılmış ilk çalışmalardan olması nedeniyle Sewell ve Little'in araştırma sonuçları önem kazanmaktadır, (1973).

- Tasarımcılar çevreyi ve çevresel sorunları halka göre daha farklı algılarlar,
- Farklı meslek gruplarının çevre algıları da farklılaşır.

Canter, mimarlık öğrencileriyle diğerlerini karşılaştıran araştırmalarında, mimarların çevreyi diğer kişilerden daha farklı algıladıklarını göstermiştir, (1969), (1970).

Hershberger, çeşitli okulların mimarlık öğrencileri ve mimar olmayanların, yapıları değerlendirmede farklılaştıklarını bulmuştur, (1972).

● Kadın/Erkek Farklılaşması:

Orleans'ın, karı/koca farklılaşmasını konu alan araştırmasında, kadınların daha ayrıntılı tanımlamalar yaptıkları gözlenmiştir, (1972).

● Çocukların Çevre Algısı:

Çocukların çevreye ilişkin algılarının farklılaşacağı varsayımından yola çıkan araştırmalar arasında, Hart (1979), Ward (1977), Bishop (1970)'un çalışmaları örnek verilebilir.

● Sakatların Çevre Algısı:

Körlerin, tekerlekli sandalye ile hareket edebilen kişilerin, zihinsel açıdan sakat ya da fiziksel sakatların çevreye ilişkin algıları, Moore (1979) ve Canter (1979)'ın çalışmaları ile örneklenebilir.

● Yaşlıların Çevre Algısı:

Yaşlı kişileri konu alan araştırmalar içinde Lawton (1976) ve Sanoff (1978)'un çalışmaları sayılabilir.

Bütün bu sınıflamaların dışında Sürücüler/Yayalar, Taksi Şoförleri/Pilotlar, Yerleşik Kişiler/Ziyaretçiler gibi grupların çevreye ilişkin farklı tutumlarını belirlemeyi amaçlayan bazı çalışmalardan söz edilebilir.

KİŞİLERİN ÇEVRESEL OLAYLARA İLİŞKİN ALGILARI:

Bu tür çalışmalar genelinde, kar, sis, rüzgar, deprem, kirlilik, yiyecek, gürültü vb., olaylara ilişkin algılar konu alınmaktadır. Yürütülen çalışmalar arasında Burton, Kates ve White'ın (1978) Smith ve Tobin'in (1980) araştırmaları örnek verilebilir.

KİŞİLERİN ÇEVREDEKİ DİĞER KİŞİLERE İLİŞKİN ALGILARI:

Gizlilik, Kalabalık, Kişisel Mekanla ilgili araştırmaların yer aldığı bu sınıf içinde Altman (1975), Jacobs (1961), Sommer (1969) ve Hall (1966)'in çalışmalarından söz edilebilir.

3.3. ÇEVRESEL ALGI ARAŞTIRMALARINDA ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Çevresel algı araştırmalarında kullanılan araştırma yöntemleri ve tekniklerin bir dökümünün yapılabilmesi için basitleştirici bir tutum şu sorulara verilecek yanıtlarla izlenebilir:

- Nasıl?
- Kim?
- Hangi çevre?
- Nasıl gösterilmiş çevre?
- Tepki biçimi?

- Sonuçların nasıl özömleneceği?
- Araştırmanın NASIL yapılacağına ilişkin seçenekler:
 - Deney
 - Önce/sonra alışmaları
 - Gözlem
 - Örnekleme-zaman/mekan/olay
 - Kayıt
 - Doğal gözlem/denetlenmiş gözlem
 - Katılımcı gözlemci
 - Algı/Yeğleme/Tutum kaynaklı
 - Yorumlama sorunu
 - Algı ve davranış kaynaklı
 - Davranış kaynaklı
 - Taşımacılık (zaman ve para)/erişilebilirlik
 - Bilinen seçenekler
 - Hipotezler üretme
 - Çevresel bilgi araştırma
- NEYİN araştırılacağına ilişkin seçenekler:
 - Güdüler
 - Kişilik
 - Yaş
 - Cins

- Yaşam evreleri
 - Sosyo-ekonomik durum
 - Eğitim
 - Geçmiş çevresel deneyim
 - Bakış açısı/Bakış hızı
 - Toplumdaki rol
- HANGİ çevrenin araştırılacağına ilişkin seçenekler:
- Ölçek
 - kent/.../oda
 - İç/dış
 - Yön
 - Hava koşulları
 - Günün belli saatleri/Haftanın belli günleri
- NASIL GÖSTERİLMİŞ çevrenin araştırılacağına ilişkin seçenekler:
- Gerçek çevre
 - Çevrenin gösterimi

Seçenekler:

a) Doğrudan gösterilen çevre

- Yürüyerek

- Araba ile
- İçinde yaşayarak/içindekiler ile
- Gözleyerek
- Havadan bakarak
- Otobüsle
- Kent duvarları ile

b) Dolaylı gösterilen çevre

- Slayt
- Planlar
- Fotoğraflar-siyah beyaz/renkli
- Modeller
- Haritalar
- Krokiler
- Film
- Video
- Oyunlar
- Hava fotoğrafları
- Resimler

c) Çevrenin diğer dolaylı gösterimleri

- Kelimeler
- Survey yöntemleri
- Soru kağıtları

- Romanlar
- Gazeteler

● TEPKİ BİÇİMLERİ

- Sözlü
 - Serbest anlatım
 - Sıfat listeleri
 - Sıralama ölçekleri
 - Repertuar ilişki testleri
 - içerik analizleri
 - İsimlendirme
- Sözsüz
 - Krokiler
 - Haritalar
 - Anlatımlar
 - Davranışlar
 - Davranış haritaları
 - Davranışların gözlemi

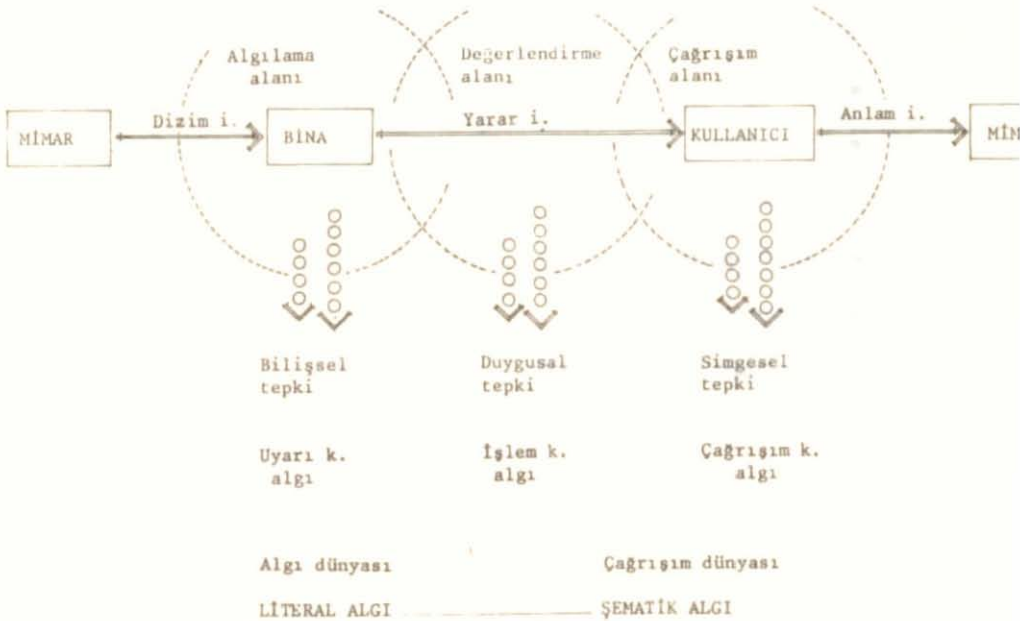
3.4. YORUMLAR

Çevresel algı kavramının altında yatan kuramsal temeli ve çeşitli yazarların bu kavrama yaklaşma biçimlerini kısaca gözden geçirdiğimizde, yazarların, algılama sürecinin başlangıç ve bitiş

noktalarını ,bir başka deyişle, algılama sürecinin kapsamını farklı belirlenmelerinden doğan ayrılıklar dışında birleştikleri görülmektedir.

Sözü edilen yaklaşımların sentezini içeren, çevre algısında bina-dan kullanıcıya ve mimar aracılığıyla yine binaya varan ilişkiler kompleksini açıklamaya çalışan bir model geliştirdiğimizde, çevresel algı başlığı altında sözü edilen yaklaşımların bu süreç içindeki yer ve ilişkileri daha belirginleşecektir.

Şimdiye dek sözü edilen tüm yaklaşımların sentezini içeren bir model aşağıdadır:

Şekil 8. Algılama düzeylerinin birarada yorumlandığı ilişkiler modeli

Tüm bu ayrımları birarada yorumlayarak geliştirilen modelden de izlenebileceği gibi başlıca iki düzey tanımlanmaktadır:

Birincisi; Gibson'ın Literal Algı olarak belirlediği, Rapoport'un Algı Dünyası olarak sunduğu, Appleyard'ın Uyarı Kaynaklı Algı adı verdiği, Hooper'in Algılama Alanı olarak çizdiği düzeydir. Bu düzeydeki algılar çevrenin fiziksel özelliklerinden kaynaklanır, çevrenin doğrudan deneyimidirler, renk, doku, yüzey, kenar, biçim gibi temel algısal boyutlara dayanırlar. Birinci algı düzeyi ikinci için gerekli bir ön koşul, değişmeyen bir arka plan olmak durumundadır.

İkinci algılama düzeyi; Gibson'ın Şematik Algı, Rapoport'un Çağrışım Dünyası, Appleyard'ın Çağrışım ve İşlemsel Algı, Hooper'ın Değerlendirme Alanı ve Çağrışım Alanı olarak belirlediği düzeydir. Çevre-egemen birinci algı düzeyine karşılık ikinci düzey insan-egemen bir algı düzeyidir. Çevrenin fiziksel özelliklerinden kaynaklanan duygusal değerlendirmeler ve bunun yanında bireyin geçmiş deneyimlerinden, kişiliğinden içinde bulunduğu toplumun özelliklerinden, sosyal statüsünden, kültüründen kaynaklanan algılardır. Bu nedenle öznel, değişken, seçicidirler ve aynı biçimlerin farklı zaman ve gruplarda farklı çağrışımsal anlamlar ortaya koyması bu yolla açıklanabilmektedir.

4. BİRİNCİ BÖLÜMÜN SONUÇLARI

İnsan-çevre ilişkilerini karşılıklı etkileşimler bütünü olarak belirleyerek, çevrenin, içinde yaşayanlara olanaklar sağladığını ve insanın bu 'olanaklı çevre' ile etkileşim sonucu 'etkili çevre'sini oluşturduğunu saptadıktan sonra, insanın çevre ile algılama ilişkisi içinde bulunduğu açıklanmıştır.

İnsanların çevrelerini iki düzeyde algıladıkları bilgiye dayalı algılama kuramından yola çıkılarak belirlermiş ve çevresel algı çalışmaları gözden geçirilerek, çevrenin algılanması ve değerlendirilmesi yolunda üretilen birçok görüş birarada tartışılarak ve rilerin sentezinde yaklaşımların çok ta çeşitli olmadığına, genel bir yaklaşım altında toplanabileceğine dikkat çekilmiştir.

Kuramsal temel olarak belirlenen ilk bölümün sonuçlarını kısaca özetlemek gerekirse:

- Çevre, içinde bulunan tüm insanlara birtakım olanaklar sağlar, (potansiyel çevre kavramı).
- İnsanlar bu çevre ile etkileşirler. Her birey, içinde bulunduğu topluma, kültüre, kişisel deneyimlerine ve kişiliğine bağımlı olarak etkili çevresini oluşturur, (etkili çevre kavramı). Bu çevre bireyden bireye değişiklik gösterir.
- Çevreye bir bilgi kaynağı olarak bakılmalıdır. Algılama olayı,

çevreden bilgi edinme işidir ve aktif bir süreçtir. Eğer bilgi alma amacı güdülmüyorsa sonuç duyum olarak nitelenebilir.

- İnsanlar çevreyi iki düzeyde algılarlar:
 1. Düzey, literal algı düzeyidir. Çevrenin doğrudan deneyimi olup, insanın temel duyuşsal yapı ve süreçlerine temellenir. Herkesin sahip olduğu birşeydir, evrenseldir.
 2. Düzey, şematik algı düzeyidir. İlk düzey ikincisi için önkoşuldur. Anlamlı ve yararlı şeyler dünyasıdır, günlük algı denebilir, bireyden bireye değişiklik gösterir, öznelir.
- Çevresel algı alanında yapılmış çalışmalardan elde edilmiş ayrımların, genel bir yaklaşımla ele alındığında, benzerlikler gösterdiği söylenebilir.
- Çevreyi algılamada farklılaşmaların olduğu, bu farklılıkların belli çevrelerin algılamasında ortaya çıktığı gibi, bazı gruplar arasında, bazı çevresel olayların algılamasında ya da kişilerin diğer kişileri algılamasında belirginleştiği söylenebilir.
- Mimarlar ve meslek dışı kişilerin de çevre algısında farklılaşmaları, uzman olmayan kişilerin çevreyi kendilerine tanınan olanaklar açısından değerlendirdikleri görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

- ÇEVRE ALGISINDA FARKLILIKLARIN DOĞASI
- KULLANICI - MİMAR FARKLILAŞMASI VE MİMARLIK EĞİTİMİNİN KATKISI
- ÇALIŞMA DAR ALANININ SEÇİMİNDEKİ ETKENLER, ÇALIŞMANIN KAPSAMI, AMAÇLARI

1. ÇEVRE ALGISINDA FARKLILIKLARIN DOĞASI

İnsanların çevreyi aynı yolla görmelerine karşılık farklı algıladıkları, bu farklılığın bazı özelliklerden kaynaklandığı bilinmektedir.

Çevreyi algılamada uzman/uzman olmayan ya da mimar-tasarımcı/kullanıcı ayrımı belirlenmiş, kadın/erkek, çocuk, sakat ve yaşlıların ve bazı özel grupların da çevreyi algılamada farklılaştıklarından kısaca sözedilmişti. Tüm bu farklılıkları gözönünde bulundurmak durumunda bulunan mimarın farklılıkların yoğunlaştığı alanları ve bunların nedenlerini bilmesi gerekir.

Bu tez kapsamı içinde mimar-tasarımcı ve kullanıcının çevreyi algılamak üzere farklı bir tutum izlediklerinden yola çıkılarak farklılaşmanın kaynağına inmek, bu farklılaşmayı yaratan koşulları belirlemek ve algılama sürecinden geçerek yapılan değerlendirmelerde sürecin hangi düzeylerinde farklılaşmalar olduğunu saptamak amaçlanmaktadır.

Bu noktada, bilgiye dayalı algılama kuramının belirlediği iki algılama düzeyinin anahtar bir düşünce olabileceği, kullanıcı/tasarımcı arasındaki algılama ve değerlendirme farklılıklarını inceleyen araştırmaların da irdelenmesiyle soruna açıklık getirilebileceği düşünülmektedir.

1.1. KULLANICI/MİMAR FARKLILAŞMASI VE MİMARLIK EĞİTİMİNİN KATKISI

Mimari psikoloji alanında çalışma yapanlar, kullanıcı ve mimar arasındaki farklılaşmanın belirginliğine dikkat çekmişlerdir.

Bu alanda yapılmış ilk çalışmalardan biri olması nedeniyle önem taşıyan Sewell, (1971) ve Sewell ve Little, (1973), in araştırmalarında, halk sağlığı uzmanları ile mühendisler karşılaştırılmış, bu iki grubun hem çevresel sorunları algılamada hem de önerilen çözümleri algılamada farklılık gösterdikleri belirtilmiştir. Örneğin, halk sağlığı uzmanları çevresel nitelik sorunlarını bir sağlık sorunu olarak algılamakta, mühendislerin bir kesimi üretim maliyetini arttıran bir etken, bir kesimi de estetik değerleri bozan bir nitelik olarak algılamışlardır.

Yine ilk çalışmalardan olan, Canter'ın mimarlık öğrencileri ve diğer öğrencileri bir yapıya ait plan ve görünüşleri değerlendirmek üzere karşılaştırdığı araştırmada, mimarlık öğrencilerinin plan ve görünüşlere, diğer öğrencilerin iç mekan çizimlerine dikkat ettikleri görülmektedir, (69).

Thorne, Sydney'de yapılan yeni bir eğlence merkezi ve eski sinema yapılarını konu alan araştırmasında, kentteki mimarlar ve kullanıcıların görsel çevreyi algılamada farklılaştıklarını vurgulamaktadır, (70).

Hershberger, mimari çevrelerin anlamını ölçmek için geliştirdiği ölçekle yaptığı araştırmalarda, mimarların bir yapının estetik ya-

nı ile ilgilenirken, mimar olmayanların genelde konfor ve hoşluk nitelikleriyle ilgilendiklerini göstermiştir, (71).

Edwards, mimarların ve mimar olmayanların bir iç mekanda donatıları düzenlemede farklı davrandıklarını ortaya koymuştur, (72).

Yine, 1979 da yapılan 4. Mimari Psikoloji konferansında birçok araştırmacı mekânın kullanımında mimar/kullanıcı farklılaşmasını gösteren çalışmalar sunmuşlardır, (73).

Thorne, görsel algı üzerinde yapılmış çok az çalışmanın mimarlar ve mimarlık öğrencileri için yararlı olduğunu belirterek soyut temel tasar kurslarında uzun yıllar Bauhaus'u izleyen iki boyutlu sanat çalışmaları kurallarının üç boyutlu bağlamda yer aldığını ve Gibson'ın algısal psikolojide çeşitli tiplerin derecelenme kavramını getirerek, mimarların mekansal tasarımlarını açıklamada çok yararlı bir temel sağladığını belirtmektedir, (74).

Thorne, Prak'ın (1977), mimarlar ve kullanıcılar arasındaki tercih farklılıklarını tartıştığı ve değerler arasında yatan şu farkları bulguladığını belirtmektedir.

Görünüşe karşılık kullanışlılık, yapısal doğruluğa karşılık çevreyle ilişkili olma.

Mimar ve kullanıcı arasında karşılaştırma yapan bir diğer araştırmada Henschen ve Creaser, yapılarla görsel ilişkide bulunan kişilerle onları tasarlayanlar arasındaki kişilik ilişkilerini inceliyerek, yapıdan hoşlanan kullanıcının kişiliği ile yapıyı tasarlayan mimarın kişiliğini bazı özelliklerinin ortaklaştığını açıklamaktadır, (75).

Aksoy, "çevreyi bilinçli olarak ve estetik önceliklerle değerlendirme işleminden geçirmeyi tüm öğrenimi boyunca pekiştirmiş olan mimar, meslek dışı kişilerin çevre algılamasından farklı bir düzeyde duyularını çalıştırmaktadır. "deyişle mimar ve kullanıcı arasındaki algılama farklılığına işaret etmektedir, (76).

Yine Aksoy'un, işaretler kuramından hareketle, bir işaretin üç işlevi olan dizim, anlam ve yararı mimari iletişim sürecinde değerlendirirken, mimari tasarım sırasında biçimlendirme kararlarını alırken mimarın, işareti genel olarak anlam ve yarar niteliklerinden soyutlayarak yalnız dizim özellikleri ile ele aldığını, oysa, kullanıcının işaretin önce yarar özellikleriyle ilgilendiğini belirttiğini görmekteyiz, (77).

Sonuç olarak, birçok araştırmacının, mimarlar ve meslek dışı kişiler arasında çevreyi algılamada farklılaştıklarına dikkat çektiklerini ancak bu farklılaşmaların hangi algı düzeyinde yoğunlaştıklarını açık seçik belirleyemediklerini görmekteyiz. Farklılıkların doğasına genelde yapılmış bir yaklaşım olarak Aksoy'un yaklaşımı sorunu genelde açıklayıcı bir görüş olarak benimsenebilir gözükmektedir.

Aksoy'unda belirttiği gibi, mimarlık öğrencileri eğitimleri boyunca fiziksel biçimlerin ölçü, renk, doku, yüzey gibi özellikleriyle yoğun olarak karşı karşıya bulunmaktadır.

Bir kullanıcı olarak çevrenin yararlı yanlarını hep gözönünde

bulundurmalarının yanısıra, çevreyi anlam ve yararından soyutlayarak yalnızca dizimsel özellikleriyle algılamayı da öğrenmektedirler. Biçimler, kapalı-açık yüzeyler, eğrilikler, biçimler arası ilişkiler, oranlar, ölçüler, renk ve doku özellikleri eğitimleri'nin ilk basamağındaki temel tasar derslerin önemli ve temel yanlarını oluşturmaktadır.

2. ÇALIŞMA DAR ALANININ SEÇİMİNDEKİ ETKENLER, ÇALIŞMANIN KAPSAMI, AMAÇLARI

Mimarlık yapıtı barınma, etkinlikleri gerçekleştirme, insan yaşamını sürdürme gibi özellikler yanında toplumun değerlerini, beğenilerini, geleneklerini, tutumlarını kuşaktan kuşağa iletilmesiyle kültürel bir nitelik taşır.

Değişmez özellikleri yanında değişen yanlarıyla toplumun bir göstergesi, anlatımı, yansıması olarak ta görev yapar. Değişen toplum yapısının sürekliliğini mimari yapılarımızdan izleyebiliriz.

Bu denli karmaşık bir yapıya sahip olan mimari çevreyi düzenleme, oluşturma, değiştirme görevini yüklenmekte olan kişilerin bu çevreyi bütün boyutlarıyla tanımlaması, yorumlar yapması ve bunlardan yola çıkarak gelecek nesillere kültürel bir veri olabilecek özellikler katması doğaldır ki diğer bilim dalları ile ortaklaşmasını gerektirmektedir.

İnsan-çevre ilişkilerini konu alan çalışmaların birçok bilim dalını ilgilendirmesi, bu bilim dallarının, ortaklaşa çalışmaları gereğini ortaya çıkarmıştır. Mimarlık gibi karmaşık bir yapıya sahip bir bilim dalının diğer bilim dallarıyla ortak bir alan oluşturması bazı sorunları da birlikte getirmiştir.

İnsan egemen bilim dalları ve içinde insanı da gözeten, çevre egemen bir bilim dalının sentezinden oluşan mimari psikoloji alanı, mimarların psikolog, sosyolog, coğrafyacı vb., uzmanlarla birlikte çalışmasını gerektirmekte, bu gereklilik her iki yanın birbirlerine ilişkin bilgileri edilmelerini zorunlu kılmaktadır.

Sonuçta, mimarlığın çok boyutlu olduğundan, sanatsal açıdan da bakılması gereğinden söz ederek, diğer bilim dallarının bunları değerlendiremediğinden yakınan mimarlar ve kendi bilim dallarının tekniklerini gereği gibi kullanamayan, önemsemeyen mimarlardan yakınan insan bilim uzmanlarının varlığına karşın kısa zamanda hızla gelişen bir alan ortaya çıkmıştır.

Bu alandaki çalışmaları uzun bir geçmişe sahip olmayışları nedeniyle gelişmesini tamamlamış bir alan olarak tanımlamak güçtür. Ancak, sorunların büyük ölçüde tanımlanmış olduğunu, yanıt aramaya yönelik çalışmaların hızla arttığını söyleyebiliriz.

Mimarların kendi ilgi alanları dışında, ilişkili bilim dallarının bilgileriyle donatılmaya başlaması, diğer bilim dallarının mimarlığın sorunlarına eğilme, anlama çabaları, bu alanın gelişmesi

için umut verici yaklaşımlar olarak kabul edilebilir.

Bütün bu çabalara karşın, mimarlığın çok boyutlu doğası sorunların çözümünde güçlük çıkarmaktadır. Diğer bilim dallarından alınan ödünç teknikler bu çok boyutlu sorunların çözümünde yetersiz kalmakta ve sorunun ancak bir yanını çözebilmektedir.

Bu nedenle daha genel yaklaşımlara gereksinme duyulmaktadır. Yine, mimarların bu teknikleri kullanma ve yorumlamadaki başarısızlığı, psikologların ise konuları insan üzerinde yoğunlaştırma istekleri bir başka sorun olarak ortada durmaktadır.

Mimarın görevinin insanlar-kullanıcılar için bir çevre oluşturmak, çevreyi düzenlemek ya da değiştirmek olduğu düşünüldüğünde, çevrenin kullanıcıları olan kişilerin algılarını ve değerlendirmelerini bilmek bu görevi başarmak için bir önkoşul olmak durumundadır. Ancak, çevrelerin nasıl algılandığına ilişkin araştırmaların büyük bir kesimi, oluşmuş yapı çevrelerinin insan üzerindeki etkilerini aramaya yöneliktir. Bu etkilerden, değerlendirmelerden yararlanabilmek için mimar olarak başka bilgilere de gereksinme duyulmaktadır. Bir yapının nasıl algılanıp, değerlendirildiğinin ötesinde neden öyle algılandığını ve bunun çevrenin hangi özelliklerinden kaynaklandığını bilmek mimar için önem taşımaktadır.

Bir yapının sıkıcı olarak değerlendirilmiş olmasından çok onu sıkıcı yapan nitelikleri belirlemek, bu niteliklerin ne kadarının

mimar eliyle gerçekleştirilmiş olduğunu, kullanıcıların katkılarını saptayabilmek mimarlar açısından gerekli ve önemli bilgilerdir.

İç mekanlar üzerinde algılama deneyleri yapan araştırmacılar genellikle slayt, fotoğraf, vb. gösterim araçları yoluyla kullanıcıların bu mekana ilişkin algılarını öğrenmek istemişlerdir. Yalnız görsel olarak ve slaydının çekildiği açıdan mekanı algılamak durumunda bırakılan denekler mekan içindeki donatıların biçimine, rengine, düzenlenmesine, sosyal düzeyine dayanarak, bir başka deyişle, donatı niteliklerine bakarak değerlendirme yapmaktadır. Oysa, mimarın donatılara ilişkin yalnız önerileri vardır. Donatı mekana kullanıcısı ile birlikte gelir ve onun değerlerini, beğenisini yansıtır. Ayrıca, araştırma sonuçları da, mimarın mekanın düzenlenişine ilişkin önerilerinin kullanıcılarca benimsenmediğini göstermektedir, (78).

Sonuç olarak, mekan, mimarın mekana kattığı niteliklerden çok kullanıcının getirdiği özelliklerle algılanıp değerlendirilmektedir. Buradan elde edilen verilerle yola çıkıldığında, mimarın bunlardan yararlanarak biçimlendireceği mekanın bir diğer kullanıcı grubunca benimsenebileceği söylenemez.

Oysa mimarın amacı, biçimlendireceği mekanın kullanıcıların değerlerini, alışkanlıklarını, beğenilerini barındırırken çeşitli olanaklar sağlayacak düzeyde olmasıdır. Burada mobilya nitelikle-

liklerinden çok, bazı uzaklıklar, yönlenmeler, yükseklikler, biçimlendirmeler, renkler önem kazanır.

Yukarda sözü edilen genel sorunlar dışında, çevresel algı alanındaki bir kesim araştırmada çoğu kez çevresel belirleyiciler, bir anlamda sıfatlar yoluyla insanların çevrelerini nasıl algıladıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Çevre algısının bazı faktör grupları altında toplanabileceğini ileri süren bu çalışmalar bir açıdan tartışılabilir gözükmektedir.

Çevrenin algılanması ve değerlendirilmesinde birbirinden bağımsız belirleyiciler grubu olarak tanımlanabilen faktörler, bu faktörler altında toplanan sıfatlara bakıldığında oldukça karmaşık bir yapı göstermektedirler.

Faktörlerin çalışmanın yapıldığı yere, kültüre, araştırmanın özelliğine göre bazı değişimler göstermesi doğaldır. Ancak, çalışmalar incelendiğinde, Bechtel'in de belirttiği gibi, bazı sıfatlar ya da çevresel belirleyiciler, aldıkları yüklere bağımlı olarak bazen bir faktör altında bazen de bir diğer faktör altında yer alabilmektedir, (79).

Örneğin, Hershberger 'etkin' sıfatını "estetik" faktörü altında göstermiştir, (80). Sıfat yüksek yüklü iken bu soru dışı kalabilir. Ancak, faktörün neden "estetik" adını aldığı sorulabilir. Daha karışık bir durum, "güçlülük" faktörüne ait olan 'kuvvetli' sıfatının da "estetik" faktörü içinde yer almasıdır. Her iki fak-

tör içinde de aynı yükü alması, faktörleri nasıl ayırabiliriz sorusunu getirmektedir. Bechtel, faktör analizinin anlamsal farklılaşma verilerinin çözümlenmesinde tek teknik olmasının yeniden gözden geçirilmesi gereğini vurgulamaktadır.

Tablolardan da izlenebileceği gibi (Tablo 1,2,3,4,5,6,7) birçok sıfat değişik faktörler altında zaman zaman toplanmakta, bu da çevrenin hangi düzeylerde algılandığı ve değerlendirildiği konusunda bir karışıklığa neden olmaktadır.

ARAŞTIRMACILARIN KULLANDIKLARI SIFATLAR					
Yapının boyutları	Vielhauer-Kasnar (1970)	Canter (1968)	Craik (1968)	Hershberger (1972)	Collins (1969)
ESTETİK		etkileyici eşsiz ilginç	dinamik farklı ilginç	heyecanlı eşsiz ilginç	anlamlı eşsiz ilginç
DOSTLUK	güzel çekici alımlı	yumuşak arkadaşça davet edici	uygar neşeli sevinçli	yumuşak arkadaşça rahat	eğlenceli mutlu sevinçli
ORGANİZASYON	organize elverişli düzenli	düzenli tutarlı açık		düzenli denetimli açık	donanmış eğitilmiş bütün
GÜÇ		sert kaba koyu		kütleli yalçın kalıcı	
MEKAN	hacimli büyük geniş	ferah değişebilir esnek		ferah büyük esnek	yaşanabilir içinde yaşanan sınırlandırılmış
SUSLU	parlak renkli neşeli		tutucu renkli tuhaf	cömert zengin abartılı	dokulu parlak renkli gösterişli
TEMİZLİK	temiz tertipli temiz		kirli niteliksiz misahahalı		dağınık ölçülü hacimli
ÖLÇÜ	büyük kocaman		büyük kocaman yaygın	büyük normlara uygun gururlu	büyük büyük hacimli

Tablo 1 : Yapıların sözlü anlatımlarının beş araştırmacı tarafından bulunan çözümlenmeleri (Hershberger, 1972)

Tablo 4: V. İmamoğlu'nun önerdiği anlamsal farklılıklar ölçeği,
(İmamoğlu, 1979)

ANLAMSAL FARKLILIKLAR ÖLÇEĞİ	
karışık, sıkış tepiş	düzenli
iyi planlanmış	kötü planlanmış
ufacak	kocaman
davet edici	itici
büyüklüğü yetersiz	büyüklüğü yeterli
kötü dengelenmiş	iyi dengelenmiş
uyumsuz	uyumlu
büyük	küçük
içinde yaşanabilir	içinde yaşanamaz
dar	geniş
kötü düzenlenmiş	iyi düzenlenmiş
kapalı	açık
boş	dolu
dindendirici	tedirgin edici
rahatsız	rahat
ferah	sıkıntı verici
terha	taşın tikiş, kalabalık
iyi ölçülendirilmiş	kötü ölçülendirilmiş
kısıtlı uzam	özgür uzam

Tablo 5: Minari çevrenin anlamını ölçmede kullanılan bir
anlamsal ölçek, (Hersberger, 1972)

FAKTEÖRLER	Sıfatlar
ESTETİK	tek, eşsiz - genel
DOSTLUK	doğru - düzensiz
ORGANİZASYON	düzenli - karışık
GAZİLİK	sert - nazik
MENAN	gevşek - sıkı
SUS	sesli - sessiz
RENKİLİK	renkli - tekdüze
TEKTELİK	temiz - pis
ÖLÇÜ	büyük - küçük
İSİ	sıcak - soğuk
AYDINLAMA	aydınlık - karanlık
GİZLİLİK	soel - genel
ŞEKİL	açılı - yuvarlak
HAVALANDIRMA	havasız - havasız
GÜMELTÜ	sessiz - gürültülü
KATILIK	esnek - katı
BİÇİMSELİK	biçimsel - nebişsel
DOKU	kaba - düzyün
ZAMAN	eski - yeni
YARARLILIK	faydalı - faydasız

Tablo 2: R. Küller'in çevre algılaması için önerdiği faktör grupları, (Küller, 1975)

FAKTÖRLER	SIFATLAR
HÜSULUK	çirkin uyarıcı güvenli sıkıcı zarif iyi hoş kaba
KARŞISIZLIK	karmasık durgun canlı bilgisiz
BİRLİK	işlevsel sade uygun bütünlü
KAPALILIK	kapalı açık örtülü havadar
GÜÇLÜK	erkek cılız güçlü dişi
SOSYAL STATÜ	pahalı iyi görümlü basit abartılı
BAGLILIK	modern ebedi yağlı yeni

Tablo 3: 6 araştırmacının çevresel betimleyicilerine ilişkin faktör yapıları, (Seaton ve Collins, 1972)

YERLEMLER	FAKTÖRLER		
	I	II	III
VEJPAUER	hoş cazip davet edici neşeli neşeli	tamiz düzenli tertipli organize tamiz	hacimli özgür uzam temha rahat
CANTER	hoş ilginç canlı etkin	tertipli tamiz tutarlı açık değişmez	ferah kalıcı değişebilir
HERSHENBERGER	neşeli davet edici güzel etkin heyecan verici ilginç	düzenli tamiz açık akılcı basit	sert cesur çok derin yalçın iyi
CRAIK	kanvetli kederli anlamsız hüzümlü neşeli	sakin samimi uyyar	büyük kocaman uzatılmış geniş
COLLINS	ilginç davet edici dinamik heyecanverici hayat dolu	barışçıl sesiz düzenli tamiz güvenli	ferah hacimli değişik değil açık
JANISWEE	ilginç edilmez	strekli dışa	yakın-uzak

Tablo 6: Fiziksel çevrenin görsel niteliklerini belirlemeye,
Sanoiff'un bir çalışmasında elde edilmiş faktör
grupları (Sanoiff, 1968).

FAKTÖRLER	sifatlar
I (Çeşitimsel bileşenler)	ilginç - ilginç değil neşeli - neşesiz hoş - hoş değil doyurucu - doyurucu değil yeni - eski dinamik - statik uyarıcı - uyarıcı değil yüksek - alçak hoşgörülü- hoşgörüsüz
II (arının, algısal bileşenler)	gergin - gevşek sakin - şiddetli sertlik - yumuşaklık basitlik - karmaşıklık büyüsel - evrensel armoni - armoni değil
III (Fiziksel bileşenler)	yayıllı - toplu birlik - çeşitli biçimsel - biçimsel değil açık - belirsiz kavranabilirlik - çelişiklik simetrik - simetrik değil

Tablo 7: Anlamsal farklılıklar ölçeği,
(S.Dunford ve E.P.Williams, 1975)

ANLAMSAL FARKLIĞA ÖLÇEĞİ	
BETİMLEYİCİ SIFATLAR (descriptive adjectives)	
güzel	_____ çirkin
düzenli	_____ karışık
dişgün	_____ kaba
zengin	_____ fakir
canlı	_____ renksiz
hoş	_____ hoş değil
temiz	_____ kirli
aydınlık	_____ karanlık
DÜYGUSAL SIFATLAR (affective adjectives)	
rahat	_____ rahatsız
güçlü	_____ güçsüz
kaygısız	_____ kaygılı
enerjik	_____ durgun
heyecanlı	_____ sıkıntılı
hoşnut	_____ rahatsız
özgür	_____ kısıtlı
mutlu	_____ mutsuz

Gerçekte tasarımcının görevi, fiziksel biçimler aracılığı ile yaşamın algılarını iletmek, içinde insan faaliyetlerinin gerçekleşebileceği bir kabuk sağlamaktır. İnsan algıları için mekanın fiziksel özelliklerini tasarlamak, bilişsel, duygusal ve simgesel anlamlar çıkarabilmek için uygun özellikleri sağlamak, bunun da ötesinde, gözlemcilerin mekanı amaçlanan biçimde anlayabilmeleri için mimari dili en etkili biçimde kullanabilmek tasarımcının amacı olmalıdır.

Çalışma, yapma çevre kullanıcısı ve çevreyi tasarlayan mimarın çevre algılarının farklılaştıklarından yola çıkarak bu farklılıkların doğasına, kaynağına inmek, nedenlerini ve koşullarını araştırmak, bu farklılıkların hangi algılama düzeyinde yoğunlaştığını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Bilgiye dayalı algılama kuramının ele aldığı iki algılama düzeyinden ilki olan literal algı, çevrenin anlam ve yararından soyutlanmış özelliklerinden söz eder. Eğitimi boyunca yüzeyler, biçimler, ölçüler, oranlar, renk ve doku gibi fiziksel biçim öğeleri ile çalışmış olan mimarların çevreyi algılama biçiminin literal algı düzeyinde belirginleşip yoğunlaştığı; çevreyi kendi kullarımlarına tanıdığı olanaklar açısından ve kendi öznel değerleriyle algılayan meslek dışı kişilerin ikinci düzey olan şematik algı boyutunda yoğunlaşmaları beklenebilir.

Gibson, dünyanın maddesel ya da mekansal algısının-literal algı-

psikofizik araştırma yöntemleri ile incelenebilir olduğunu vurgulayarak, gözlemcinin karşısındaki mekansaletmenlerden birini soyutlayıp derece derece değiştirerek algıların daha fazla, daha az dizisi içinde değerlendirilebileceğini ileri sürmektedir, (81).

Çalışmada, mimarların ve mimar olmayan kişilerin çevre algılarındaki farklılıkların hangi düzeyde belirginleştiğini aramak amacı saptandığında, özellikle literal algı düzeyini belirleyebilmek için gerçek çevreden bir soyutlama yapmak gerekmektedir.

Bir anlamda, bir mekanı anlam ve yararından soyutlayıp dizimsel öğeleriyle kullanıcıların algılarına bırakmak, buradan alışılmış bir çevre algısına denetimli koşullar altında geçmek için laboratuvar deneyi gerekli görülerek, ileri sürülen varsayımları denemek amacıyla bir uygulama yapılması ve bunun denetimli laboratuvar koşullarında gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Kuramsal incelemeler sonunda çalışmanın ele aldığı temel varsayım aşağıdaki gibi formüle edilebilir, açıklanabilir.

o Bilgiye dayalı algılama kuramı temel alındığında iki düzeyde tanımlanan algılama olayının bireyden bireye gösterdiği farklılıklar literal algılama düzeyinden çok şematik algılama düzeyinden kaynaklanmaktadır.

Bundan sonraki bölümde ayrıntıları açıklanacak deneysel çalışmada bu varsayım test edilmeye çalışılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

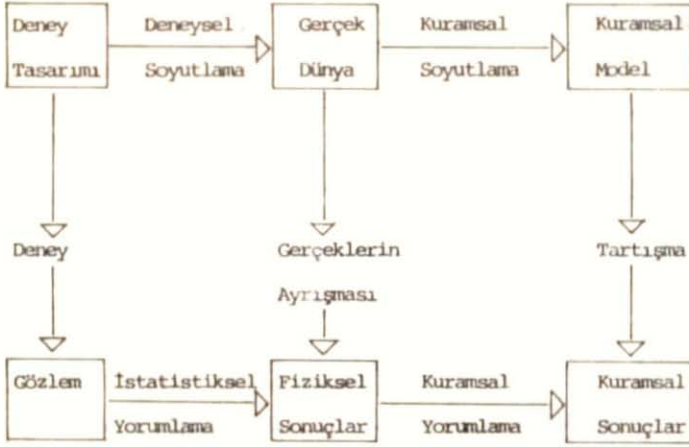
- LABRATUVAR DENEYİ
- DENEYSEL ÇALIŞMANIN NİTELİĞİ
VE İZLENEN SÜREÇ
- KULLANILAN TEKNİĞİN TANITILMASI
- DENEKLER
- DENEY DÜZENİ
- DEĞERLENDİRME

1. LABRATUVAR DENEYİ

Psikolojinin araştırma yöntemlerinden biri de laboratuvar deneyidir. Kağıtçıbaşı, laboratuvar deneyinin "bilimsel yöntemin temel mantığının araştırmaya en etkin bir şekilde uygulanmasını sağladığını" belirterek, bu yöntemin bazı değişkenleri denetim altına almak açısından etkili olduğunu, ancak, toplumbilim ve insanbilim deneyleri açısından denek olarak insanları kullanmada birtakım güçlükleri de beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır, (82).

Çakın, gerçek dünyanın deneysel ve kuramsal soyutlamasını birlikte gösteren modelinde, her deneyde belli oranda soyutlama yapıldığını, deneysel soyutlama sonunda bir deney tasarımı ile deneyin gerçekleştirildiğini, bu sırada yapılan gözlemlerin ve ölçmelerin sonunda elde edilen verilerin istatistiksel bir yorumlama ile fiziksel sonuçlara ulaşıldığını belirtmektedir, (Şekil 9), (83).

Deneysel yaklaşımın amacı, bağımsız değişken bilinçli olarak değiştirilirken, bu değişimin bağımlı değişkende ortaya çıkardığı değişimlerin saptanmasıdır. Deneysel yaklaşımda asıl güçlük, araya giren değişkenlerin denetimindedir. Bunların denetim olanağının bulunmadığı durumlarda, bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin ölçülmesi ve belirli istatistiksel yöntemlerle bu etkilerin çözümlene dışı bırakılması gerekir. Çakın, yapılabilecek deneysel

Şekil 9 : Gerçek dünyanın deneysel ve kuramsal soyutlanması,
(Çakın, 1981)

yaklaşımlarda hataları azaltmak için denetimin şu yollarla sağlanabileceğini ileri sürmektedir:

- Sadece belirli gruplara ait denekler seçilerek, (Belirli yaş grubu gibi) -bağımsız değişkenin denetimi-
- Soruları belli bir düzen içinde sorarak -bağımlı değişkenin denetimi-
- Standart Laboratuvar koşulları ile bazı dış etkenleri yok ederek.
- Gözlem sayısını, gözlem yapılan zaman ve mekanı sınırlayarak.

Beraberinde bazı sakıncaları da getirmesine karşın, araştırma yöntemi olarak laboratuvar deneyinin seçilmesinde, değişkenlerin denetimi, sayısal kesinlik gibi olanaklar yanında, literal algının bir soyutlama olması nedeniyle, alışılmış bir çevreden soyutlanmış bir çevreye geçişi denetimli koşullar altında sağlayabilmek etkili olmuştur.

2. DENEYSEL ÇALIŞMA

2.1. DENEYSEL ÇALIŞMANIN NİTELİĞİ VE İZLENEN SÜREÇ

İnsanların çevrelerine ilişkin algılarını iki düzeyde ele alan bilgiye dayalı algılama kuramının LİTERAL ALGI/ŞEMATİK ALGI ayrımının mimari mekan için varlığını sınırlı bir laboratuvar deneyi ile gözlemek, MİMAR/KULLANICI farklılaşmasının hangi düzeyde yoğunlaştığını belirlemek, deneyin amacını oluşturmaktadır.

Bu amacı gerçekleştirmek üzere şöyle bir süreç izlenmiştir:

- Laboratuvarda kurulacak bir iç mekana veri olabilecek ölçü, düzenleme, oran gibi niteliklerin saptanması için bir alan çalışması yapmak,
- Elde edilen sonuçlara uygun bir iç mekanı laboratuvarda mekan bileşenleri yardımıyla oluşturmak,

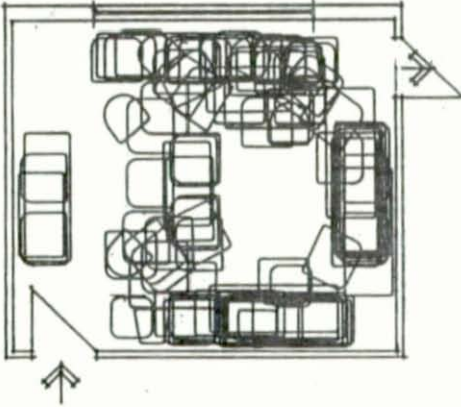
- Açık uçlu sorulardan oluşmuş bir anket formu yardımıyla bir ön deney yapmak,
- Ön deney sonuçlarının dökümü ve kuramsal çalışmanın sonuçlarını birleştirerek bir soru kağıdı hazırlamak,
- Amaca uygun olarak gerçekleştirilen iç mekanı laboratuvarda kurarak, seçilen denek gruplarının iki aşamada mekana ilişkin algılarını öğrenmek,

sürecin adımlarını oluşturmaktadır.

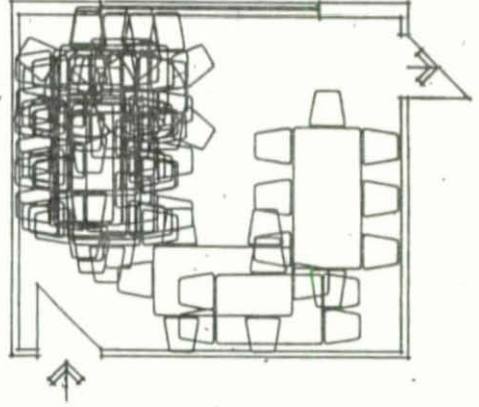
● ALAN ÇALIŞMASI

Alan çalışmasının amacı, laboratuvarda oluşturulacak 1/1 ölçekli iç mekanın ölçü, oran, biçim ve düzenleme açısından, deneyi yapanın değerlerini yansıtmaktan çok, bu etkileri dışarda bırakabilecek, alışılmış bir iç mekan örneği olmasını sağlamaktır.

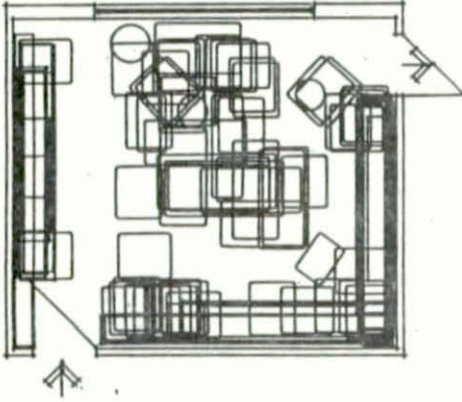
Bu amaçla, üniversite kampüsünde yer alan bir konut tipinin salonu örnek olarak alınmış ve 20 ayrı salon renk, doku, biçim, ölçü, eşya düzen ve niteliği, yüzeylerin özellikleri açısından ince lenerek röleveleri çıkarılmıştır. Elde edilen çizimler ve bilgiler üstüste konarak yoğunlaşmaların olduğu noktalar, oluşturulacak iç mekan için veri olarak kabul edilmiştir, (Şekil 10, 11, 12,13).

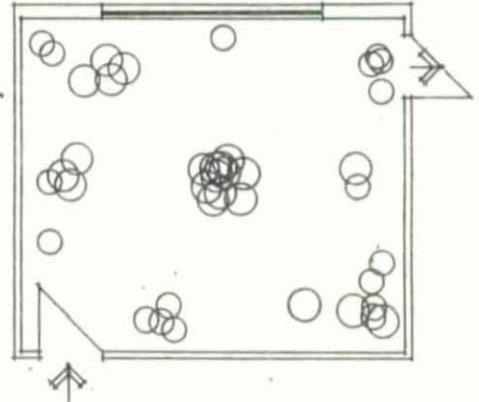
Şekil 10. Oturma düzeni

Şekil 11. Yemek düzeni

Şekil 12. Kitaplık ve sehpa düzeni

Şekil 13. Aydınlatma düzeni

● MEKAN BİLEŞENLERİ

Deneyi gerçekleştirmek için, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Mimarlık Laboratuvarında mekan oluşturmak üzere üretilmiş 1/1 ölçekli mekan bileşenleri ve mekan modelleri deney için uygun duruma getirilmiştir.

Boyutları ve özellikleri ekte belirtilen (Ek 1) bileşenler yardımıyla alan çalışması sonucu elde edilen ölçülere uygun (5.30 m. X 4.50 m.) 1/1 ölçekli bir iç mekan oluşturulmuştur. Bu mekana ilişkin aydınlatma işlemi ve mekanın üstünün örtülmesi işi ayrıca planlanmıştır.

● ÖN DENEY

Laboratuvarda, saptanan ölçülere uygun olarak kurulan 1/1 ölçekli iç mekan modeli, elde edilen bilgiler ışığında düzenlenerek, bazı ön bilgiler edinmek ve soruların işleyişini denetlemek amacıyla seçilen 10 denek tarafından değerlendirilmiştir. Bu aşamada deneklere açık uçlu sorular sorularak elden geldiğince fazla bilgi sağlanmak istenmiştir. Sorular, birinci düzeyde; mekanın ölçüsüne, biçimine rengine, dokusuna ilişkin özellikleri belirlemek, ikinci düzeyde; bu iç mekanın denekler üzerindeki etkilerine ilişkin izlenimleri elde etmek amacını taşımaktadır.

Ön deney için hazırlanan soru formunun bir örneği ekte verilmiştir, (Bkz. Ek: 2).

● SORU KAĞIDININ HAZIRLANMASI

Yanıtların dökümü yapıldığında şöyle bir tablo ile karşılaşılmıştır:

Deneklerin, mekanın biçim, ölçü, renk, ..., vb. ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar bazı sıfatlarla yapılmış tanımlamalar olarak gözükmektedirler. Elde edilen tanımlayıcı sıfatlar üç kümede toplanabilmektedir; mekanın fiziksel özelliklerini betimleyen sıfatlar (geniş, kare, yüksek... gibi), bunlara ilişkin duygusal değerlendirmeler (büyüklüğü yeterli, sıcak renkli, ... vb.), mekanın anlamına ilişkin sıfatlar (güçlü, sıkıcı gibi).

Daha önce kuramsal çalışmalar bölümünde, araştırmacıların elde ettikleri sıfatlara da bakılarak, (Bkz. Tablo: 1,2,3,4,5,6, 7) bazıları çıkarılıp, bazıları eklenerek, mekanın algılanmasında kullanılabilecek 22 sıfat çiftinden oluşan bir liste elde edilmiştir, (Şekil 14).

Bu 22 sıfatlık liste karşıt sıfat çiftlerini barındıran yedi değerli bir anlamsal farklılaşma ölçeği olarak hazırlanmıştır.

Ön deneyde kullanılan, ancak deneklerce anlaşılmakta güçlük çekilen, üzerinde tartışılan bazı sorular değiştirilmiş, yenileri eklenmiş ve sonuçta ekte verilen soru formuna ulaşılmıştır, (Bkz.

Ek: 3).

1. DİKKAT ÇEKİCİ - SIRADAN
2. YÜKSEK - ALÇAK
3. RAHAT - RAHATSIZ
4. DOLU - BOŞ
5. KULLANIŞLI - KULLANIŞSIZ
6. AÇIK - KAPALI
7. SERT - YUMUŞAK
8. ORANLARI İYİ - ORANLARI KÖTÜ
9. GENİŞ - DAR
10. HUZUR VERİCİ - TEDİRGİN EDİCİ
11. BÜYÜK - KÜÇÜK
12. UYUMLU - UYUMSUZ
13. KARIŞIK - DÜZENLİ
14. YUMUŞAK DOKULU - KABA DOKULU
15. FERAH - SIKICI
16. CANLI RENKLİ - SOLUK RENKLİ
17. GÜÇLÜ - GÜÇSÜZ
18. ÖLÇÜLERİ İYİ - ÖLÇÜLERİ KÖTÜ
19. ZENGİN - BASİT
20. BÜYÜKLÜĞÜ YETERLİ - BÜYÜKLÜĞÜ YETERSİZ
21. SICAK - SOĞUK
22. İYİ DÜZENLENMİŞ - KÖTÜ DÜZENLENMİŞ

Şekil 14. Deney için geliştirilen sıfat listesi

● DENEYİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

Deney, seçilen denek gruplarının, 2-3 kişilik gruplar halinde deney alanına alınması ile başlatılmıştır. Kısa bir açıklama ile kendilerinden verilen 20 dakikalık süre içinde, mekan içinde oturup, dolaşarak bir anlamda tüm duyu organlarını çalıştırarak, mekanı algılayıp, dağıtılan soru formlarındaki soruları yanıtlamaları istenmiştir.

Bu işlem tüm gruplar için tekrarlanarak sürdürülmüştür.

2.2. KULLANILAN TEKNİĞİN TANITILMASI

Araştırmada, anlamsal farklılaşma ölçeği ve kapalı uçlu sorulardan oluşan bir soru formu kullanılmıştır.

Bu soru formuna ulaşmada, çevrenin algılanması, değerlendirilmesi için geliştirilmiş bazı ölçekler gözden geçirilmiş ve Kashmar, (1970), Canter ve Wools, (1970), Küller, (1972), Hershberger, (1972), Craik, (1968), Collins, (1971), Seaton ve Collins, (1972), Osgood ve Arkadaşları, (1957), Vielhauer ve Kashmar, (1965-1970), Canter, (1969), Sanoff, (1968), Lowenthal ve Riel, (1972), İmamoğlu, (1975)'nin iç ve dış mekanların algılanmasını ölçmede kullandıkları duygusal anlam ölçeklerinin bir dökümü yapılmıştır.

Ayrıca, ön deney sonucu, deneklerden elde edilen bilgiler ışığında yapılan bir çalışma ile belirlenen sıfatlar da listeler olarak düzenlenmiştir. Tüm sıfatlar gözden geçirilerek, bu araştırmanın

yapıldığı yer, kişiler, araştırmanın amacı da göz önünde bulundurulurken, ön deneyle elde edilen sıfatlar temel alınarak 22 sıfat çiftinin oluşturduğu yedili bir ölçeğe ulaşılmıştır. Sıfatlar artı ve eksi anlam yüklerine göre ayrılarak tek bir liste halinde deneklere verilmiştir. Soru formu, açık uçlu birkaç soruyla sürdürülerek deneklerin mekanı algılarına dikkatlerini çeken öğelerin sırasıyla yazılması istenmiş, ayrıca beğeni sıralamaları yapılmaları da istenmiştir.

2.3. DENEKLER

Denekler, iki öğrenci grubu ve bir uzman gruptan oluşmaktadır. Öğrenci grupları, Mimarlık Bölümü ve İnşaat Bölümü 5. dönem öğrencileridir. Aynı yaş grubundan seçilen öğrenci grubunda kız ve erkek oranlarının tüm gruplar için aynı olmasına özen gösterilmiştir.

Her iki bölümün öğrencilerinden 30 ar kişiden 60 kişilik grup, uzman olmayan kullanıcı grup olarak belirlenirken; 16 kişilik, mimarlardan oluşmuş grup, uzman grup olarak belirlenmiştir.

İki ayrı mekanı değerlendirecek olan denekler, aynı örneklem grubundan ayrı 15 kişinin seçilmesiyle soru formlarını ve mekanı daha önce denemiş olmaları önlenerek, öğrenme faktörü etkisiz hale getirilmiştir.

Genellikle tüm soruları yanıtlayan deneklere ilişkin bilgiler aşağıdaki tablodadır:

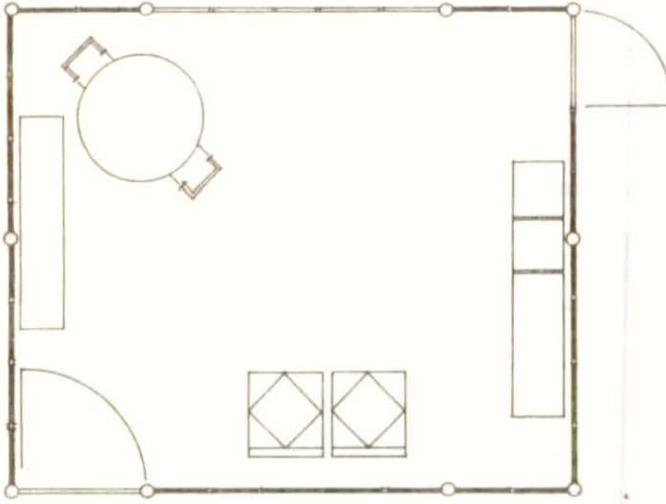
Tablo 8. Deneklere İlişkin Bilgiler

DENEY DÜZENİ	UZMANLAR		KULLANICILAR			
	Mimarlar		Mimarlık Öğr.		İnşaat Öğr.	
	E	K	E	K	E	K
DD 1	3	5	10	5	11	4
	T : 8		T : 15		T : 15	
DD 2	3	5	8	7	11	4
	T : 8		T : 15		T : 15	
	T : 16		T : 30		T : 30	

2.4. DENEY DÜZENİ

Deneyin amacının, literal ve şematik algı ayrımının mimari mekan için varlığının aranması ve kullanıcı/mimar farklılaşmasının yoğunlaştığı düzeyin belirlenmesi olarak saptanmasından sonra, laboratuvarında, 1/1 ölçekli iç mekan modeli, bu iki algı düzeyinin özellikleri gözönüne alınarak iki kez düzenlenmiştir.

Aşağıda, her iki düzen için özellikleri ayrı ayrı belirlenen mekan, ilk düzende; elden geldiğince anlamsal ve yararsal öğelerden soyutlanmaya çalışılarak, ikinci düzende; yararsal öğeler ön plana alınarak düzenlenmeye çalışılmıştır.

Düzenleme 1: (D1):

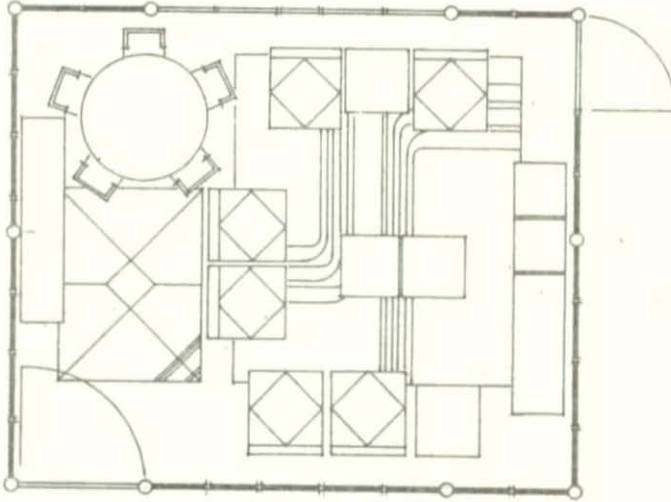
Özelliği: İşlev tanımlanmamış,
yüzeylerden oluşmuş bir iç mekan,
birkaç donatı.

Yüzeyler: Duvarlar ve tavan beyaz renkli ve aynı dokuda,
Döşeme taş ve örtüsüz.

Nesneler: Donatılar

- o 2 koltuk (kahverengi)
- o 1 masa (beyaz, yuvarlak)
- o 2 sandalye (beyaz)
- o 1 kitaplık (kahverengi)

o dolap (kahverengi)

Düzenleme 2: (D2):

Özelliği: İşlevler belirgin,

kullanım araçları ve simgesel öğeler kullanılmakta.

Yüzeyler: Duvarlar ve tavan beyaz renkli ve aynı dokuda,

Döşeme sarı bir halı ve turuncu bir kilimle örtülü,

Pencereler beyaz perdeli.

Nesneler: Donatılar ve araçlar

o 6 koltuk (kahverengi ve yeşil)

o 3 sehpa (kahverengi)

o 1 kitaplık (kahverengi)

- o 1 dolap (kahverengi)
- o 1 masa (yuvarlak, beyaz)
- o 5 sandalye (kahverengi, yeşil)
- o 1 saksı

İlk düzenlemede, yüzeyler ve donatılar üzerlerinde ve içlerinde örtü, aksesuar vb. günlük kullanım araçlarını barındırmazken, ikinci düzenlemede masa ve sehpa üzerlerinde örtüler, küllükler, çiçekler, kitaplıkta kitaplar, radyo, telefon ve diğer aksesuarlara yer verilmiştir.

Yukarda özelliklerini belirlediğimiz mekanın ilk düzenlemesinde, mekanın yüzeyleri, rengi, dokusu, ölçüleri ve biçimi ön plana alınmıştır. İçine yerleştirilen birkaç donatı mekanın işlevlerini tam olarak belirleyecek türden olmayıp, deneklere kullanım özellikleriyle değil, fiziksel biçim özellikleriyle gösterilmek istenmiştir. Bir anlamda mekan, anlam ve yarar açısından belirsiz durumda olması planlanmıştır.

Deneklerin bu mekanı, dizimsel özellikleriyle algılamaları beklenmektedir.

İkinci düzenlemede, donatı yoğunluğunun artması, işlevlerin belirginleşmesi, eylem gruplarının ayrılması ve günlük kullanım araçlarının yer alması ile, yararı ön plana alan bir algılamamanın sözkonusu olması beklenmektedir.

Aşağıdaki şema bu düşünceyi özetlemektedir:

<u>Bağımsız değişken</u>		<u>Bağımlı değişken</u>
<u>Donatı yoğunluğu</u>		<u>Algılama düzeyi</u>
D1	Boş	Literal
D2	Az yoğun	
Dn	Yoğun	Şematik

Mekanın düzenlenmesinde yapılan değişiklikleri bağımsız değişken olarak aldığımızda, algılama düzeyi bağımlı değişken olarak belirlenmektedir.

D1 den Dn'e doğru donatı yoğunluğu ve düzeni değişirken literal algıdan şematik algıya bir geçişin söz konusu olması beklenmektedir.

Literal algı öğelerinin ön plana alındığı D1 düzeninde, deneklerin algılarının, bireyden bireye büyük değişiklikler göstermeyeceği, yakın değerler üzerinde yoğunlaşmaların olacağı, literal algının tanımından yola çıkılarak öngörülmüştür. D2 düzeninde ise, şematik algıya yönelten öğelerin varlığıyla, bireyler arasında farklılaşmaların olacağı, bunun da ölçek üzerindeki yayılmalarla gözlenebileceği varsayılmıştır.

2.5. DEĞERLENDİRME

Anlamsal farklılaşma ölçeği üzerinden elden edilen veriler 3 şekilde değerlendirilmiştir.

1. Frekans Dağılımı tabloları
2. Aritmetik Ortalama tabloları
3. Varyans Analizi.

1. Frekans Dağılımı:

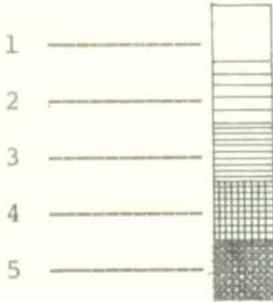
Deneklerce yanıtlanan anlamsal farklılaşma ölçeklerindeki tüm veriler, her düzenleme ve her denek grubu için tablolar haline getirilmiştir. (Bkz. Ek 4) Örneğin; mimarlık öğrencilerinin oluşturduğu 15 kişilik grubun, düzenlemelerden biri için ve dikkat çekici/sıradan sıfat çiftindeki dağılımları ve bu dağılımların % olarak değerleri şöyledir:

	3	2	1	0	-1	-2	-3
Dikkat çekici	0	4	1	3	6	1	0
	(kişi)	(kişi)	(kişi)	(kişi)	(kişi)	(kişi)	(kişi)
	%0	%26	%6.6	%20	%40	%6.6	%0

Frekans dağılımı tablolarında bir birlikteliğe varmak için yüzde değerlere 1 ile 5 arası değerler verilmiştir, şöyleki:

	-	%10	—————	1
%10	-	%20	—————	2
%20	-	%30	—————	3
%30	-	%40	—————	4
%40	-		—————	5

Frekans dağılımı tabloları bu lejanta göre düzenlenmiştir ve her yüzde aralığı farklı sıklıkta taranarak dağılımın yoğunlaşma noktaları görsel olarak belirtilmeye çalışılmıştır.

İlgili tablolardan da izlenebileceği gibi (Tablo 9-15), her denek grubu ve her düzenleme için ayrı ayrı hazırlanan tablolar, deneklerin, mekanın düzenlenmesindeki farklılıklara koşut olarak gösterdikleri algılama farklılıklarını gösterdikleri gibi, denek grupları arasındaki farklı tutumları da izleme olanağı vermektedir.

Frekans dağılımı tablolarından; D1 in literal algı öğelerini ön

plana alan düzenlemesi nedeniyle, deneklerin algılarının ve buna bağlı değerlendirmelerinin bireyden bireye büyük değişimler göstermeyeceği, yakın değerler üzerinde yoğunlaşacağı, D2 düzenlemesinin ise, yoğunlaşmalar yerine yayılmalara neden olacağı varsayımlarının ne ölçüde doğrulandığını izlemek olasıdır.

GM (Mimarlık Öğrencileri),

D1 için 22 sıfat çiftindeki frekans dağılımı:

5	dikkat çekici-sıradan
yüksek-alçak
rahat-rahatsız
dolu-boş
kullanışlı-kullanışsız
açık-kapalı
oranları iyi-oranları kötü
geniş-dar
huzur verici-tedirgin edici
büyük-küçük
uyumlu-uyumsuz
karışık-düzenli
ölçüleri iyi-ölçüleri kötü
zengin-basit
büyüklüğü yeterli-büyüklüğü yetersiz
iyi düzenlenmiş-kötü düzenlenmiş
4	sert-yumuşak
yumuşak dokulu-kaba dokulu

TABLO 9. D1 Düzeni için, Mimarlık Öğrencilerine ilişkin frekans dağılımları

D1	1	2	3	0	-1	-2	-3
Dikkat Çekici							
Sıradan							
Yüksek							
Alçak							
Rahat							
Rahatsız							
Dolu							
Boş							
Kullanışlı							
Kullanışsız							
Açık							
Kapalı							
Sert							
Yumuşak							
Oranları İyi							
Oranları Kötü							
Geniş							
Dar							
Huzur Verici							
Tedirgin Edici							
Büyük							
Küçük							
Uyumlu							
Uyumsuz							
Karışık							
Düzenli							
Yumuşak Dokulu							
Kaba Dokulu							
Ferah							
Sıkıcı							
Canlı Renkli							
Soluk Renkli							
Güçlü							
Güçsüz							
Ölçüleri İyi							
Ölçüleri Kötü							
Zengin							
Basit							
Büyüklüğü Yeterli							
Büyüklüğü Yetersiz							
Sıcak							
Soğuk							
İyi Düzenlemiş							
Kötü Düzenlemiş							

ferah-sıkıcı
sıcak-soğuk

3.2.1. canlı renkli-soluk renkli
güçlü-güçsüz

GM (Mimarlık öğrencileri)

D2 için 22 sıfat çiftindeki frekans dağılımları:

- 5 huzur verici-tedirgin edici
dikkat çekici-sıradan
- 4 yüksek-alçak
dolu-boş
kullanışlı-kullanışsız
açık-kapalı
oranları iyi-oranları kötü
büyük-küçük
uyumlu-uyumsuz
yumuşak dokulu-kaba dokulu
ferah-sıkıcı
canlı renkli-soluk renkli
güçlü-güçsüz
ölçüleri iyi-ölçüleri kötü
büyüklüğü yeterli-büyüklüğü yetersiz
sıcak-soğuk
iyi düzenlenmiş-kötü düzenlenmiş

TABLO 10. D2 Düzeni için, Mimarlık Öğrencilerine ilişkin frekans dağılımları

D2	1	2	3	0	-1	-2	-3	
GM								
Dikkat Çekici		█	█	█	█	█	█	Sıradan
Yüksek		█	█	█	█	█	█	Alcak
Rahat	█	█	█	█	█	█	█	Rahatsız
Dolu	█	█	█	█	█	█	█	Boş
Kullanışlı	█	█	█	█	█	█	█	Kullanışsız
Açık	█	█	█	█	█	█	█	Kapalı
Sert	█	█	█	█	█	█	█	Yumuşak
Oranları İyi	█	█	█	█	█	█	█	Oranları Kötü
Geniş	█	█	█	█	█	█	█	Dar
Huzur Verici	█	█	█	█	█	█	█	Tedirgin Edici
Büyük	█	█	█	█	█	█	█	Küçük
Uyumlu	█	█	█	█	█	█	█	Uyumsuz
Karışık	█	█	█	█	█	█	█	Düzenli
Yumuşak Dokulu	█	█	█	█	█	█	█	Kaba Dokulu
Ferah	█	█	█	█	█	█	█	Sıkıcı
Canlı Renkli	█	█	█	█	█	█	█	Soluk Renkli
Güçlü	█	█	█	█	█	█	█	Güçsüz
Ölçüleri İyi	█	█	█	█	█	█	█	Ölçüleri Kötü
Zengin	█	█	█	█	█	█	█	Basit
Büyüklüğü Yeterli	█	█	█	█	█	█	█	Büyüklüğü Yetersiz
Sıcak	█	█	█	█	█	█	█	Soğuk
İyi Düzenlenmiş	█	█	█	█	█	█	█	Kötü Düzenlenmiş

- 3.2.1. rahat-rahatsız
 karışık-düzenli
 zengin-basit
 geniş-dar
 sert-yumuşak

Gİ (İnşaat Bölümü öğrencileri)

D1 için 22 sıfat çiftindeki frekans dağılımları:

5. yüksek-alçak
 açık-kapalı
 büyük-küçük
 ölçüleri iyi-ölçüleri kötü
 zengin-basit
4. dikkat çekici-sıradan
 geniş-dar
 huzur verici-tedirgin edici
 sıcak-soğuk
 iyi düzenlenmiş-kötü düzenlenmiş
- 3,2,1, rahat-rahatsız
 dolu-boş
 sert-yumuşak
 oranları iyi-oranları kötü
 karışık-düzenli
 uyumlu-uyumsuz
 yumuşak dokulu-kaba dokulu
 ferah-sıkıcı

TABLO 11. D1 Düzeni için, İnşaat Bölümü öğrencilerine ilişkin frekans dağılımları

D1	1	2	3	0	-1	-2	-3	
Dikkat Çekici								Sıradan
Yüksek								Alcak
Rahat								Rahatsız
Dolu								Boş
Kullanışlı								Kullanışsız
Açık								Kapalı
Sert								Yumuşak
Oranları İyi								Oranları Kötü
Geniş								Dar
Huzur Verici								Tedirgin Edici
Büyük								Küçük
Uyumlu								Uyumsuz
Karışık								Düzenli
Yumuşak Dokulu								Kaba Dokulu
Ferah								Sıkıcı
Canlı Renkli								Soluk Renkli
Güçlü								Güçsüz
Ölçüleri İyi								Ölçüleri Kötü
Zengin								Basit
Büyüklüğü Yeterli								Büyüklüğü Yetersiz
Sıcak								Soğuk
İyi Düzenlenmiş								Kötü Düzenlenmiş

büyüklüğü yeterli-büyüklüğü yetersiz
 kullanışlı-kullanışsız
 güçlü-güçsüz
 canlı renkli-soğuk renkli

G1 (İnşaat Bölümü öğrencileri)

D2 için 22 sıfat çiftindeki frekans dağılımları:

5. dikkat çekici-sıradan
4. yüksek-alçak
 dolu-boş
 kullanışlı-kullanışsız
 açık-kapalı
 oranları iyi-oranları kötü
 huzur verici-tedirgin edici
 yumuşak dokulu-kaba dokulu
 ferah-sıkıcı
 canlı renkli-soluk renkli
 güçlü-güçsüz
 ölçüleri iyi-ölçüleri kötü
 büyüklüğü yeterli-büyüklüğü yetersiz
 iyi düzenlenmiş-kötü düzenlenmiş
 sıcak-soğuk
- 3,2,1, karışık-düzenli
 zengin-basit
 geniş-dar
 sert-yumuşak
 rahat-rahatsız
 büyük-küçük
 uyumlu-uyumsuz

TABLO 12. D2 Düzeni için, İnşaat Bölümü Öğrencilerine ilişkin frekans dağılımları

D2	3	2	1	0	-1	-2	-3
Dikkat Çekici							Sıradan
Yüksek							Alçak
Rahat							Rahatsız
Dolu							Boş
Kullanışlı							Kullanışsız
Açık							Kapalı
Sert							Yumuşak
Oranları İyi							Oranları Kötü
Geniş							Dar
Huzur Verici							Tedirgin Edici
Büyük							Küçük
Uyumlu							Uyumsuz
Karışık							Düzenli
Yumuşak Dokulu							Kaba Dokulu
Ferah							Sıkıcı
Canlı Renkli							Soluk Renkli
Güçlü							Güçsüz
Ölçüleri İyi							Ölçüleri Kötü
Zengin							Basit
Büyüklüğü Yeterli							Büyüklüğü Yetersiz
Sıcak							Soğuk
İyi Düzenlenmiş							Kötü Düzenlenmiş

GU (Mimarlar)

D1 için 22 sıfat çiftindeki frekans dağılımları:

5. dolu-boş
açık-kapalı
sert-yumuşak
oranları iyi-oranları kötü
ferah-sıkıcı

4. dikkat çekici-sıradan
yüksek-alçak
kullanışlı-kullanışsız
huzur verici-tedirgin edici
büyük-küçük
yumuşak dokulu-kaba dokulu
canlı renkli-soluk renkli
zengin-basit
büyüklüğü yeterli-büyüklüğü yetersiz
sıcak-soğuk
iyi düzenlenmiş-kötü düzenlenmiş

- 3.2.1. rahat-rahatsız
geniş-dar
uyumlu-uyumsuz
karışık-düzenli
güçlü-güçsüz
ölçüleri iyi-ölçüleri kötü

TABLO 13. D1 Düzeni için, Minarlara İlişkin frekans dağılımları

D1 GU	3	2	1	0	-1	-2	-3	
Dikkat Çekici			=====		=====	=====		Sıradan
Yüksek				=====	=====	=====		Alçak
Rahat			=====	=====	=====			Rahatsız
Dolu				=====	=====	=====		Boş
Kullanışlı			=====	=====	=====	=====		Kullanışsız
Açık		=====	=====		=====	=====		Kapalı
Sert		=====	=====		=====	=====		Yumuşak
Oranları İyi	=====		=====	=====	=====	=====	=====	Oranları Kötü
Geniş	=====	=====	=====	=====	=====	=====		Dar
Huzur Verici	=====	=====	=====	=====	=====	=====		Tedirgin Edici
Büyük	=====	=====	=====	=====	=====	=====		Küçük
Uyumlu	=====	=====	=====	=====	=====	=====		Uyumsuz
Karışık	=====	=====	=====	=====	=====	=====		Düzenli
Yumuşak Dokulu			=====	=====	=====	=====		Kaba Dokulu
Ferah			=====	=====	=====	=====		Sıkıcı
Canlı Renkli				=====	=====	=====	=====	Soluk Renkli
Güçlü				=====	=====	=====		Güçsüz
Ölçüleri İyi			=====	=====	=====	=====		Ölçüleri Kötü
Zengin			=====	=====	=====	=====		Basit
Büyüklüğü Yeterli	=====	=====			=====			Büyüklüğü Yetersiz
Sıcak	=====	=====			=====	=====		Soğuk
İyi Düzenlemiş			=====	=====	=====	=====		Kötü Düzenlemiş

GU (Mimarlar)

D2 için 22 sıfat çiftindeki frekans dağılımları:

5. rahat-rahatsız
dolu-boş
kullanışlı-kullanışsız
geniş-dar
büyük-küçük
yumuşak dokulu-kaba dokulu
zengin-basit
iyi düzenlenmiş-kötü düzenlenmiş

4. büyüklüğü yeterli-büyüklüğü yetersiz
sert-yumuşak
yüksek-alçak
huzur verici-tedirgin edici
karışık-düzenli
ölçüleri iyi-ölçüleri kötü
dikkat çekici-sıradan
canlı renkli-soluk renkli
oranları iyi-oranları kötü
uyumlu-uyumsuz
güçlü-güçsüz
sıcak-soğuk

- 3,2,1, açık-kapalı
ferah-sıkıcı

TABLO 14. D2 Düzeni için, Mimarlara ilişkin frekans dağılımları

D2	3	2	1	0	-1	-2	-3	
Dikkat Çekici								Sıradan
Yüksek								Alçak
Rahat								Rahatsız
Dolu								Boş
Kullanışlı								Kullanışsız
Açık								Kapalı
Sert								Yumuşak
Oranları İyi								Oranları Kötü
Geniş								Dar
Huzur Verici								Tedirgin Edici
Büyük								Küçük
Uyumlu								Uyumsuz
Karışık								Düzenli
Yumuşak Dokulu								Kaba Dokulu
Ferah								Sıkıcı
Canlı Renkli								Soluk Renkli
Glçlü								Glçsüz
Ölçüleri İyi								Ölçüleri Kötü
Zengin								Basit
Büyüklüğü Yeterli								Büyüklüğü Yetersiz
Sıcak								Soğuk
İyi Düzenlemiş								Kötü Düzenlemiş

Frekans dağılımı tablolarından da izleneceği gibi, kullanıcı grubunun D1 düzenini algılamada D2 düzenine göreli olarak daha az bireyler arası farklılıklar gösterdiği, ölçek üzerinde yakın değerler için yoğunlaşma eğiliminde oldukları görülmektedir. Literal algı öğelerinin ön plana alınarak düzenlenen mekanın, bir başka deyişle anlam ve yararından soyutlanarak dizimsel öğelerin (yüzeyler, ölçüler, renk, doku vb.) vurgulandığı D1 düzeninin kullanıcı grubu deneklerce aynı doğrultuda algılandığı anlaşılmaktadır.

D2 düzenini algılamada ise kullanıcı grubu D1 düzenine göreli olarak ölçek üzerinde farklı değerler üzerinde dağılıma eğilimi göstermişlerdir. Örneğin mimarlık öğrencilerine ilişkin tablolar incelendiğinde; D1 düzeni için, deneklerin %40 ve fazlasını barındıran bir çoğunluk (5), 22 sıfat çiftinin 16 sında aynı değerlerde, D2 düzeni için ise yalnız 2 sıfat çiftinde aynı değerlerde birleşmiş, diğer sıfatlarda farklı değerler üzerinde dağılmışlardır.

Bir başka yorumla, mimarlık öğrencileri mekanı dizimsel özellikleri ile algıladıklarında mekanın örneğin yüksek ya da alçak, büyük ya da küçük, geniş ya da dar olduğuna ilişkin değerlendirmelerinde genelde birleşme eğilimi gösterirken, aynı mekan işlevler belirginleşip donatılarla kullanıma yararlı bir duruma getirildiğinde (şematik algı için) aynı sıfat çiftlerinde bir önceki düzenlemeye göre farklı yargılarda bulunmuşlardır. Diğer kullanıcı

grubu İnşaat Bölümü öğrencileri için bu algılama farklılığı mimarlık öğrencilerine göreli olarak daha az belirgindir. Her iki düzenlemeyi algılamak ve buna bağımlı değerlendirmelerini yaparken bazı sıfat çiftlerinde yoğunlaşma eğilimi göstermekle birlikte D1 ve D2 düzeninin aynı algı düzeyinden yola çıkılarak değerlendirildiği izlenimini vermektedirler.

Bu iki grup arasındaki yukarıda işaret edilen farklı tutuma şöyle bir yorum getirmek olanaklı görülmektedir:

Eğitimlerinin yarısında olmakla birlikte mimarlık öğrencileri, literal algı öğeleri olarak görülebilen yüzey, kenar, ölçü, renk, doku vb. ile çalıştıklarından, çevreyi algılamak bir anlamda soyutlama yapabilmekte, çevrenin dizimsel özelliklerini ön plana alarak algılarını çalıştırabilmektedirler. Bu nedenle, bir mekanı dizimsel özellikleriyle algılamada bireyler arası büyük farklılıklar göstermemektedirler. İnşaat Bölümü öğrencileri ise, bu tür bir eğitimden geçmemiş olmaları nedeniyle çevreyi, anlam ve yararından soyutlamadan algılamakta ve dolayısıyla günlük algı diyebileceğimiz, öznel şematik algı düzeyinde algılarını çalıştırmakta ve her iki düzenlemeyi de algılamak bireyler arası farklılıklar göstermektedirler.

Uzman grup olarak alınan mimarlar grubunun frekans dağılımı tabloları incelendiğinde, bu grup büyüklüğünün diğer grup büyüklüklerinin yarısı kadar olması nedeniyle %30 ve üstündeki (4 ve 5)

frekansı yoğun kabul edersek her iki düzenleme için de bireyler arası farklılıkların az olduğu, bir anlamda her iki düzeni de algılamada yakın değerlendirmeler yaptıkları söylenebilir.

Bunu mimarların meslekleri ve aldıkları eğitimin bir yansıması olarak görmek ve günlük algının dışına çıkıp çevreyi algılamak bir tür soyutlama yapabilme yeteneklerinden kaynaklandığı biçiminde yorumlamak yanlış olmasa gerekir.

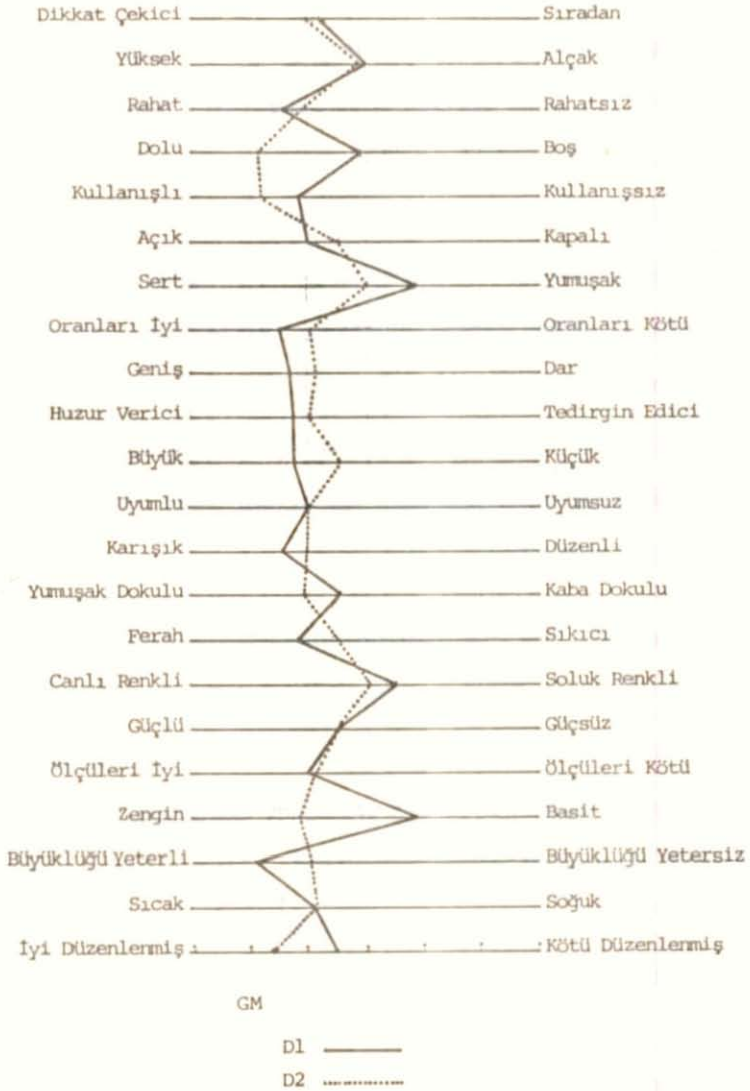
2. ARİTMETİK ORTALAMA DAĞILIMLARI

Her bir örneklem grubunun (GM, Gİ, GU) her iki mekan için (D1, D2) anlamsal farklılaşma ölçeği üzerinde yaptıkları değerlendirmelerin her sıfat çifti için aritmetik ortalamaları hesaplanmıştır. Hesaplanan bu değerlere dayanılarak çizilen aritmetik ortalama dağılımlarını gösteren grafikler, her grubun D1 ve D2 için yaptıkları değerlendirmeleri karşılaştırmak olanağını verirken; her iki mekan için üç grubu karşılaştırmayı da sağlamak üzere ayrı ayrı düzenlenmiştir, (Tablo 15-19).

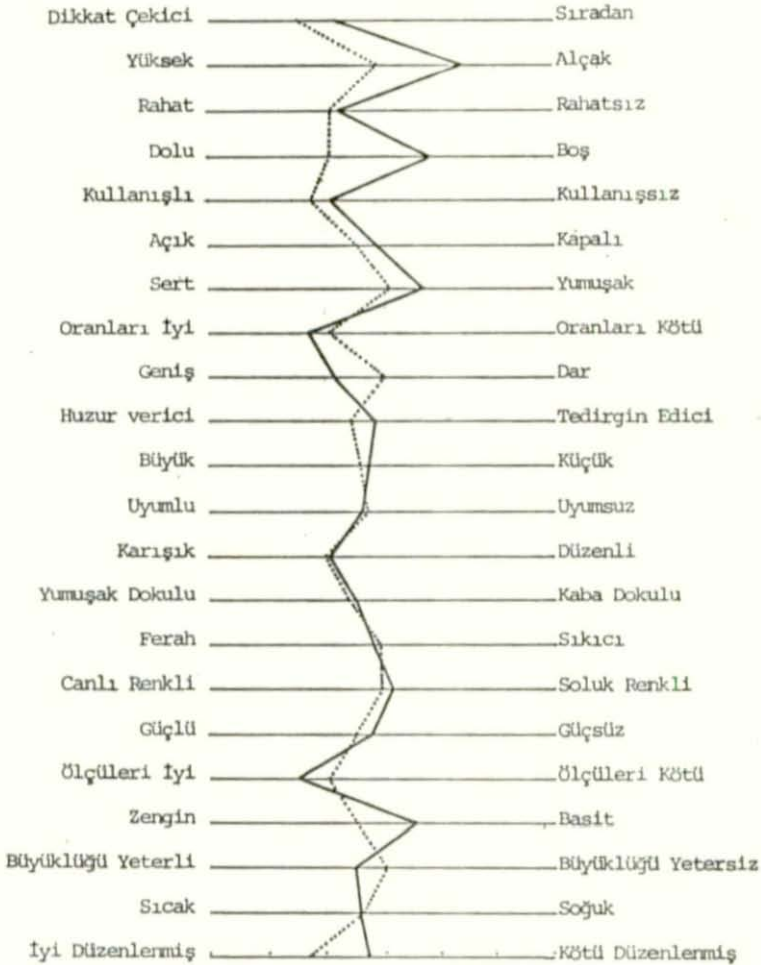
Böylece grafikler üzerinde hem gruplar için mekanları karşılaştırmak, hem de mekanlar için grupları karşılaştırmak ve algılamadaki farklılıkları izlemek olanaklıdır.

Kullanıcı grubu (Gİ, GM) nun her iki mekanı algılamada (D1, D2) çok farklı bir tutum içinde olmadıkları profillerdeki paralelliklerden izlenebileceği gibi (örneğin, Gİ için: yüksek-alçak, dolu-boş, zengin-basit sıfat çiftleri, GM için: dolu-boş, zengin-basit sıfat çiftleri dışındaki diğer sıfatlarda olduğu gibi.), uzman grubun her iki mekana ilişkin ortalama profillerinin bazı sıfat çiftlerinde karşıt noktalardan geçerek, değerlendirmelerinde farklılaştıklarını görmek mümkündür. (örn., dolu-boş, kullanışlı-kullanışsız, ferah-sıkıcı, iyi düzenlenmiş-kötü düzenlenmiş gibi).

TABLO 15. Mimarlık Öğrencileri D1 ve D2 düzeni için aritmetik ortalama dağılımları

TABLO 16. İnşaat öğrencileri D1 ve D2 düzeni için aritmetik ortalama dağılımları

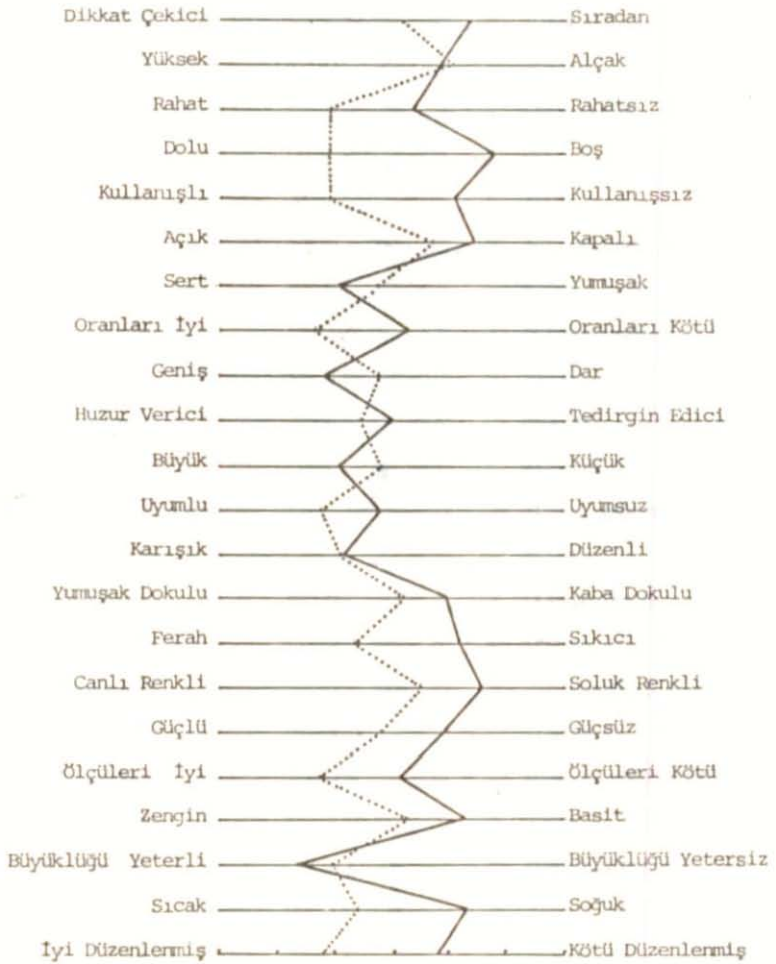

GI

D1 —————

D2

TABLO 17. Mimarların D1 ve D2 düzeni için aritmetik ortalama dağılımları

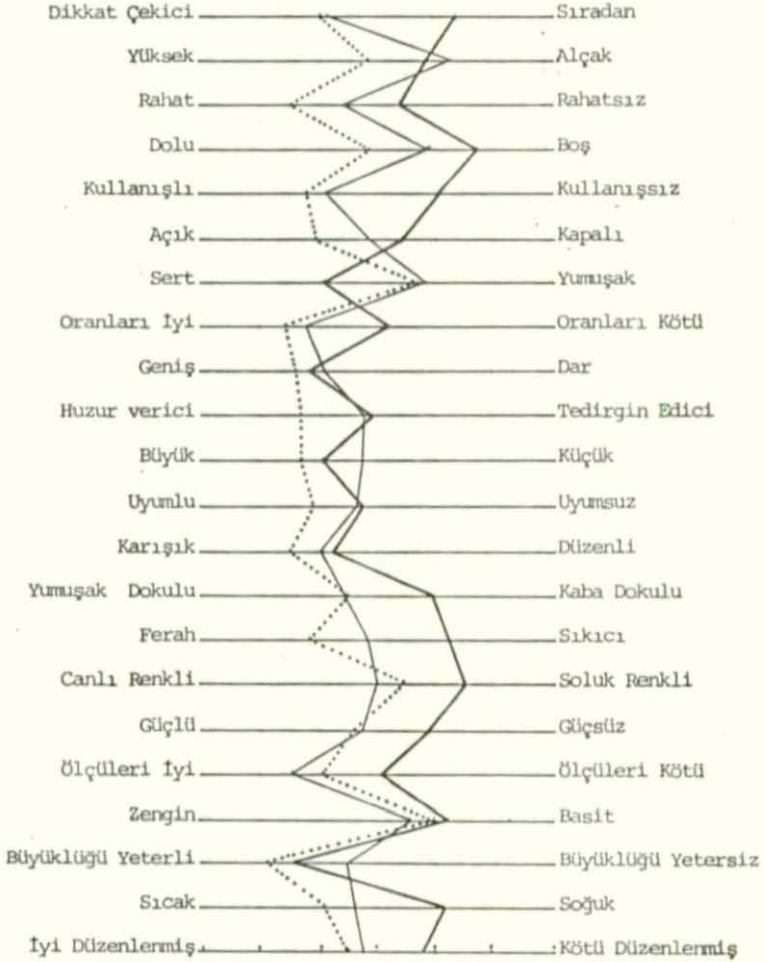

GU

D1 ———

D2

TABLO 18. D1 Düzeni için, Mimarlık Öğrencileri, İnşaat Öğrencileri ve Mimarlara ilişkin aritmetik ortalama dağılımları

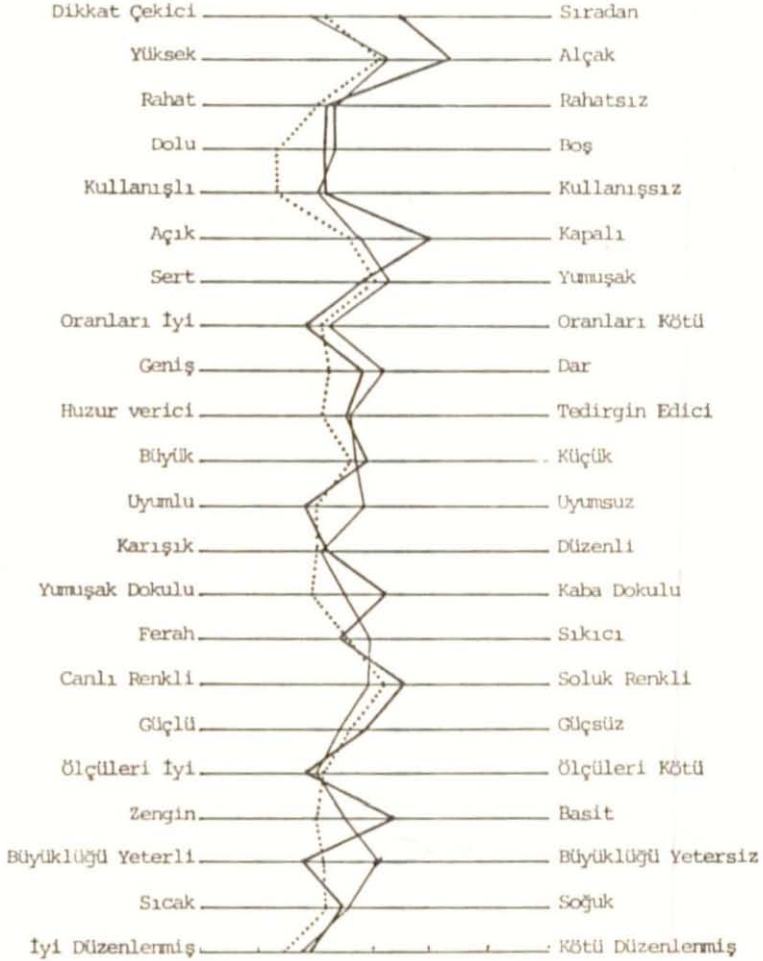
D1

G1

G2 ———

G3 ———

TABLO 19. D2 Düzeni için, Mimarlık öğrencileri, İnşaat öğrencileri ve Mimarlara ilişkin aritmetik ortalama dağılımları

D2

G1
 G2
 G3

3. VARYANS ANALİZİ

Varyans analizi, yanıtlarda nerelerde büyük çeşitliliklerin ortaya çıktığını görebilmek için kullanılan istatistiksel bir testtir. Varyans analizi iki düzeyde ele alınmıştır. Birinci düzeyde, her bir örneklem grubunun her bir çevreye olan tepkileri, niteliklerin çevreler arasında ayrılabilir olanlarını ortaya çıkarmak için analiz edilmiştir. Bir anlamda amaç, hangi sıfat çiftinin, iki mekan düzeni arasındaki farklılıkları en iyi şekilde belirttiğini ortaya koymaktır. İkinci düzeyde ise, hangi sıfat çiftinin, örneklem gruplar arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmakta uygun olduğunu bulmaktır.

Tablolardan izleneceği gibi, (Tablo 20-21) %1 ve %5 anlam düzeylerine göre, hangi sıfat çiftlerinin, iki mekan düzenini birbirinden ayırmada ve denek gruplarını birbirinden ayırmada anlamlı oldukları hesaplanmıştır.

Mimarlık öğrencileri (GM) grubu için, Dolu-Boş, Zengin-Basit kavram çiftleri iki mekan düzeni arasındaki farklılıkları en iyi şekilde anlatmaktadır.

İnşaat öğrencileri (GI) grubu için, yine Dolu-Boş, Zengin-Basit kavram çiftleri ile Yüksek-Alçak kavram çifti, iki mekanı birbirinden ayırmada etkili bulunmuştur.

Mimarlar (GU) grubu için, Dolu-Boş kavramı yanında, Rahat-Rahat-

TABLO 21 : Varyans Analizi: D1 ve D2 arasındaki anlamlılık düzeyleri

SIFATLAR	GM	GI	GJ
	D1-D2	D1-D2	D1-D2
Dikkat Çekici-Sıradan			
Yüksek-Alçak		0.05	
Rahat-Rahatsız			0.05
Dolu-Boş	0.01	0.01	0.01
Kullanışlı-Kullanışsız			0.05
Açık-Kapalı			
Sert-Yumuşak			
Oranları İyi-Oranları Kötü			
Geniş-Dar			
Huzur Verici-Tedirgin Edici			
Büyük-Küçük			
Uyumlu-Uyumsuz			
Karışık-Düzenli			
Yumuşak Dokulu-Kaba Dokulu			
Ferah-Sıkıcı			
Canlı Renkli-Soluk Renkli			0.05
Güçlü-Güçsüz			
Ölçüleri İyi-Ölçüleri Kötü			
Zengin-Basit	0.01	0.01	
Büyüklüğü Yeterli-Büyüklüğü Yetersiz			
Sıcak-Soğuk			
İyi Düzenlenmiş-Kötü Düzenlenmiş			0.05

TABLO 22: Varyans Analizi: Gruplar arasındaki anlamlılık düzeyleri

SIFATLAR	D1			D2		
	GM-Gİ	GM-GU	Gİ-GU	GM-Gİ	GM-GU	Gİ-GU
Dikkat Çekici-Sıradan		0.01	0.01		0.05	0.05
Yüksek-Alçak	0.01				0.05	0.05
Rahat-Rahatsız		0.01				
Dolu-Boş		0.01		0.05		
Kullanışlı-Kullanışsız		0.01	0.01			
Açık-Kapalı		0.05			0.05	
Sert-Yumuşak		0.05	0.05			
Oranları İyi-Oranları Kötü		0.01	0.05			
Geniş-Dar						
Huzur Verici-Tedirgin Edici	0.05	0.05				
Büyük-Küçük	0.01					
Uyumlu-Uyumsuz						
Karışık-Düzenli						
Yumuşak Dokulu-Kaba Dokulu		0.05			0.05	
Ferah-Sıkıcı		0.01				
Canlı Renkli-Soluk Renkli						
Güçlü-Güçsüz		0.05				
Ölçüleri İyi-Ölçüleri Kötü			0.05			
Zengin-Basit					0.05	
Büyüklüğü Yeterli-Büyüklüğü Yetersiz	0.05					
Sıcak-Soğuk		0.05				
İyi Düzenlemiş-Kötü Düzenlemiş		0.05				

sız, Kullanışlı-Kullanışsız, Ferah-Sıkıcı, İyi düzenlenmiş-Kötü düzenlenmiş kavramları iki mekan arasındaki farklılıkları anlatmakta etkilidir.

Sanoff'un da belirttiği gibi, sözlü kavramlar ya da karşıtlık ölçekleri çevre özellikleri temelinde farklı olduğunda, görsel biriyi tanımlamada yeterli derecede duyarlıdırlar (Sannoff, 1974).

Her bir düzenleme için, denek gruplarının ikili karşılaştırılması yapılarak, hangi sıfat çiftlerinin (Kavram çifti) denek gruplarının arasındaki farklılıkları ortaya çıkardığı yine varyans analizi ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

D1 İçin:

GM (Mim. Öğr.) ve Gİ (İnş.Öğr.) grupları, D1'i algılamak, Yüksek-Alçak, Büyük-Küçük kavram çiftleri ile, Huzur verici-Tedirgin edici, Büyüklüğü yeterli-yetersiz kavram çiftlerinde farklılıklar göstermişlerdir.

GM (Mim.Öğr.) ve GU (Mim.) grupları, Dikkat çekici-Sıradan, Rahat-Rahatsız, Dolu-Boş, Kullanışlı-Kullanışsız, Oranları iyi-Kötü, Ferah-Sıkıcı kavram çiftleri ile, Açık-Kapalı, Sert-Yumuşak, Huzur verici- Tedirgin edici, Yumuşak dokulu-Kaba dokulu, Güçlü-Güçsüz, Sıcak-Soğuk, İyi-Kötü düzenlenmiş kavram çiftlerinde farklı tutum almışlardır.

Gİ (İnş. Öğr.) ve GU (Mim.) grupları, Dikkat çekici- Sıradan, Kullanışlı-Kullanışsız, Sert-Yumuşak, Oranları iyi-Kötü, Ölçüleri

iyi-Kötü kavramlarında birbirlerinden farklılıklar göstermektedirler.

D2 için:

GM ve Gİ arasında, Dolu-Boş kavram çifti,

GM ve GU arasında, Dikkat çekici-Sıradan, Yüksek-Alçak, Açık-Kapalı, Yumuşak-Kaba dokulu, Zengin-Basit kavram çiftleri,

Gİ ve GU arasında, Dikkat çekici-Sıradan, Yüksek-Alçak sıfat çiftleri,

farklılık göstermektedirler.

Düzenlenmiş olan iki mekanı (D1 ve D2) birbirinden ayırmada, Dolu-Boş kavramının (sıfat çiftinin) tüm gruplar için kullanıldığı görülmektedir. Yine, Zengin-Basit kavramının da, mimarlık ve inşaat bölümü öğrencilerinde iki mekanı ayırmada kullanılan bir kavram olarak kabul edilebileceğini görmekteyiz.

Buradan, sözlü kavramların ya da karşıtlık ölçeklerinin çevrenin benzer olmayan yanlarını algılama ve belirlemede yeterli derecede duyarlı olmakla birlikte, benzer çevre özellikleri gösteren durumlarda aynı duyarlılığa sahip olmadıklarını söyleyebiliriz.

2.6. DENEY SONUÇLARI VE TARTIŞMA

Literal algı/Şematik algı ayrımının mimari mekan için varlığını ve Mimar/Kullanıcı farklılaşmasının belirginleştiği algılama düzeyini aramak amacıyla düzenlenen laboratuvar deneyinin değerlendirilmelerinden çıkan sonuçları kısaca özetlemek gerekirse:

- Bir iç mekan yüzey, ölçü, biçim, renk, doku, .. vb. dizimsel özellikleriyle kullanıcılar tarafından algılandığında bireyin algıları benzerlik göstermektedir.
- Biçim, ölçü, yüzey... vb., özellikler aynı kaldığı halde günlük kullanım araçlarıyla bir düzenleme yapılarak mekan bir oturma odası düzenine getirildiğinde kullanıcılar aynı mekanı algılamada ilk düzene göreli olarak farklılık gösterme eğilimindedirler.
- Mimarlık öğrencilerinin sürdürdükleri eğitim nedeniyle bu farklılığı belirginleştirdikleri görülmektedir.
- İnşaat Bölümü öğrencilerinin literal algı için gerekli soyutlamayı yapabilme becerileri -mimarlık öğrencilerine göre- eğitimleri nedeniyle gelişmemiş olduğundan her iki mekanı şematik algı düzeyinde algılayarak değerlendirdikleri söylenebilir.
- Uzman grup mimarlar, mekan kullanıma ve yarara dönük düzenlen-

lenmiş olduğu durumda da mekanı anlam ve yararından soyutlayarak algılamaktadırlar.

- Kullanıcı grubu değerlendirmelerini yaparken her iki mekan için benzer sıfatlar kullanmışlardır.
- Uzman grup ise kullanıcılara göre iki mekanı birbirinden ayırmada daha fazla sığata yer vermiştir.

Deney sonuçlarını bu çalışma kapsamı ve koşulları altında göz önünde bulundurmak gerekir. İleri sürülen varsayımları destekleyen bulgu ve gözlemlerden genellemelere gitmek bu sınırlı çalışma çerçevesinde belirli bir düzeyde kalacaktır. Denek sayısının geniş tutularak ve farklı kesimlerden deneklerle çalışılarak daha etkili bir deney düzeni gerçekleştirildiğinde elde edilecek sonuçların daha sağlıklı olacağı açıktır. Şematik algının literal algıyı kapsayan bir algılama düzeyi oluşu, literal algı için gerekli soyutlanmış ortamın elde edilmesinde yatan güçlükler deney sonuçlarını etkileyen faktörler olarak göz önüne alınmalıdır.

İnşaat bölümü öğrencilerinin mekana ilişkin algılarını ve değerlendirmelerini ele aldığımızda kullanıcının, duvarı, penceresi, kapısı ile bir iç mekanı oluşturduğumuzda bu mekanı algılamak yararlı boyutu ön plana aldığını görmekteyiz. Oysa literal algı biçimlerin, yüzeylerin, renklerin,... vb., algısı olarak belirlenmekte, çevre ancak diğer boyutlarından (işlevinden, anlamından)

soyutlanıp bu özellikleri ile algılandığında gerçekleşmektedir. Oysa, içinde işlev belirlemeyen bir iki donatı bile olsa mekan, kullanıcı tarafından yarar boyutu ile, bir anlamda kullanım ağırlıklı olarak algılanmaktadır.

Bu deney düzeni içinde bir iç mekan örneğinin ele alınmış olması bu güçlüğü beraberinde getirmiştir. Çünkü bir iç mekan, sonuç olarak, duvarı, penceresi, döşemesi ile kullanıcıya kullanım olanakları sunan bir 'oda' olarak etki yapmaktadır. Oysa, bir yüzeyler bütünü, rengi, dokusu, boşluk ve doluluklarıyla bir biçim olarak algılanabilmesi için gerçekten mimarlık eğitimi gibi bir eğitimden geçmeyi gerektirmektedir. Ayrıca, deneklerin mekana ilişkin algılarını öğrenebilmek amacıyla kullanılan anlamsal farklılaşma ölçeği, yedili bir aralıkta, kullanıcılara iki karşıt sıfat arasında bir tercih yapma olanağı sağlamıştır. Deneklerin o mekanı algılamakta birbirlerinden farklı davrandıklarında ölçek üzerinde yayıldıklarını, benzer davrandıklarında bir aralıkta yoğunlaştıklarını görebilmek için anlamsal farklılaşma ölçeği uygun bir teknik olarak görülebilir. Ancak, deneklerin grup olarak her iki mekana ilişkin algıları karşılaştırılmak istendiğinde sözlü kavramların mekanın yalnız benzemeyen yanlarını ortaya çıkarmada duyarlılık gösterdikleri görülmüştür. Bunu ölçeğin bir zayıflığı olarak göz önünde bulundurmak gerekir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

- GENEL SONUÇLAR
- ÖNERİLER

GENEL SONUÇLAR

Algılama olayının önemi, mimarlık ürünlerinin kullanıcı ile ilişkilerinin algılama yolu ile gerçekleştiğini gözöününe aldığımızda ortaya çıkmaktadır.

Biçimleri zaman içinde sürekli kılan insan algılarıdır. Mimarlık dili büyük ölçüde algısaldır. Dilin iyi kullanılmış olup olmadığı, yapıların onları algılayanların ilgisini uzun süre çekmesi, her noktadan her algılayan tarafından iyi bir bakış sağlayacak biçimde oluşturulmasında yatar.

Tüm sanat dallarında olduğu gibi mimarlıkta da mimariyi ölümsüz kılan, yani zaman içinde sürekliliğini sağlayan bazı özellikler olmalıdır. Vitruvius'tan bu yana bu özelliklerin neler olduğu tartışılmaktadır. Şurası kesindir ki, tüm kuralları saptamak olanaksızdır. Çünkü, yaratıcı düşünce eskiye yenilerini katmakla gelişir yani her yeni olguda değişen ve değişmeyen yanlar vardır.

- Bilgiye dayalı algılama kuramının ileri sürdüğü iki algılama düzeyi - LİTERAL ALGI/ŞEMATİK ALGI - mimarlık ürünlerinin algılanmasında değişen ve değişmeyen yanları belirlemede etkili gözükmektedir.

Literal algı düzeyi, çevrenin fiziksel özelliklerinden kaynaklanır, çevrenin doğrudan deneyimidir, renk, doku, yüzey, kenar, biçim gibi temel algısal boyutlara dayanır. Bu düzey, ikinci

algılama düzeyi için gerekli bir önkoşul, değişmeyen bir arka plandır.

Çalışma sonuçları da, bu algılama düzeyinde bireylerin farklılık göstermedikleri, çevreyi benzer algıladıkları doğrultusundadır. O halde, mimarlık ürünlerinin algısında değişmeyen yanları bu kapsamda aramak gerekir.

Şematik algı düzeyi, çevrenin fiziksel özelliklerinden kaynaklanan duygusal değerlendirmelere ve bunun yanında bireyin geçmiş deneyimlerine, kişiliğine, içinde bulunduğu topluma, sosyal statüsüne, kültürüne bağlı olarak yaptığı anlamsal çağrışımlara dayanır. Çevre-egemen birinci algı düzeyine karşılık bu düzey insan-egemen bir algı düzeyidir. Öznel, seçici ve değişkendir. Çalışmada, bu düzeyde bireylerin çevrelerini algı-larken birinci düzeye göre birbirlerinden farklılaştıkları sonucuna varılmıştır.

Mimarlık ürününün algılanmasında değişen yanları bu düzey içinde aramak gerekir. Aynı biçimlerin farklı zaman ve gruplarda farklı çağrışımsal anlamlar ortaya koyması bu yolla açıklanabilir.

- Mimarlık eğitimi almış kişilerin çevreyi kullanıma, yarara ve anlama dönük özelliklerinden soyutlayarak fiziksel özellikleri ile, bir anlamda, literal algı düzeyinde algılayabildikleri ve çevreyi algılamada benzerlik gösterdikleri, böyle bir eğitimden geçmemiş bireylerin ise genelde şematik algı düzeyinden hare-

ketle, çevreyi algılamakten yararosal boyutu ön plana aldıkları görülmüştür.

Buradan şöyle bir sonuca gidilebilir: Literal algı öğeleri olarak belirlediğimiz yüzey, dışçizgi, ölçü, biçim, renk, doku, .. vb., temel algısal boyutlar, mimarlık eğitiminin başlıca araçları, mekan oluşturan bileşenleridir. Bu araçların iyi tanınması ve algılanma koşullarının iyi bilinmesi mimarlık eğitiminin ilk basamaklarında çevreye kullanım ve yarar açısından bakmaya alışmış öğrencilere çevreyi bu özelliklerinden soyutlanmış olarak bakmayı öğretmek açısından önemlidir. Çünkü kullanıcılar ve kullanıcı algıları değişkenliğini sürdürürken mimari yapının değişmeden kalacak özellikleri bu düzeydedir.

- Mimari tasarım eğitiminde temel ilke ve kavramların öğretildiği 'TEMAL TASAR' (Basic Design) dersinin konusu olan ve bu çalışmada içinde literal algı düzeyinde ele alınan temel algısal boyutların önemi vurgulanarak, dersin bu bakış açısıyla yeniden ele alınması gereği ortaya çıkmaktadır.

Nokta ve çizgilerin oluşturduğu soyut anlatımların ötesinde 'YÜZEY' lerin tasarımın temel birimleri olarak göz önüne alınması mimari tasarım kuramı açısından da önemlidir.

Aydınlatılmış yüzeyler çevresel algı için önkoşul olmak durumunda. Yüzey, dışçizgi, doku, renk, ölçü tasarımın temel de-

ğişkenleri olarak belirlemeli ve mimarlık öğrencilerinin dik-
katleri üç boyutlu dünyayı algılamasının temelini oluşturan bu
değişkenler üzerine çekilmelidir.

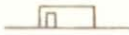
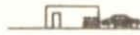

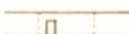
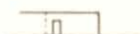
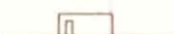
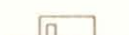

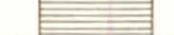

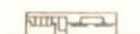

Bu çalışma kapsamında elde edilen sonuçlardan, bireylerin çev-
re algılarında literal algı düzeyinde büyük farklılaşmaların
olmadığı görülmüştür. Mimarlık ürünlerinin algılanmasında de-
ğişmeyen, nesnel yanları bu düzeyde gördüğümüzde; mimar olarak
düzenlediğimiz çevrede kullanıcılara iletmek istediğimiz ve
zaman içinde sürekliliği olan boyutlar, dizimsel düzeyde yapa-
cağımız düzenlemeler, alacağımız kararlardır. Bu kararların
ve düzenlemelerin temel ilkelerinin verildiği yer temel tasar
dersleridir. Dersin önemi de burada yatmaktadır.

- Çevresel algı çalışmalarında kullanılan anlam ölçeklerinde,
bu iki algı düzeyi gözetilerek yapılacak bir düzenleme, elde
edilecek sonuçların yeni tasarımlarda etkili bir veri olarak
kullanılabilmesini sağlayacaktır. Örneğin, bir yapının ya da
yapılar topluluğunun bireylerce, güzel ya da çirkin, rahat
ya da rahatsız gibi anlam ve yararına dönük değirlemlenme-
lerinin yapının algılanan hangi dizimsel özelliklerinden kaynak-
landığını bilmek, bu tür araştırma sonuçlarının mimarlık uygu-
lamalarına doğrudan katkısını sağlayacak bir veridir.

ÖNERİLER

Çalışma sınırlı bir laboratuvar deneyi ve buna ilişkin bazı bulgu ve sonuçlarla tamamlanmış olmakla birlikte, hem yeni çalışma alanlarına ışık tutacak hem de varılan sonuçları daha da genelleştirme olanağı sağlayacak bazı önerileri de birlikte getirmektedir:

Deneysel çalışma bir iç mekan örneği için ele alınmıştır. Bilgiye dayalı algılama kuramının tariflediği biçimde literal algı düzeyinin varlığı, mekanın anlam ve yararından soyutlanarak salt fiziksel biçim öğeleri, dizimsel özellikleri ile ele alınmasıyla belirlenebilir. Oysa bir iç mekan, iç yüzeylerin, doluluk ve boşlukların çevirdiği, rengi, dokusu, kenarlarıyla bir boşluk olarak kullanıcıya sunulduğunda da kullanım için olanak taşıyan bir oda etkisi yapmaktadır. Bu nedenle bu tür soyutlama için çok uygun bir ortam olduğu söylenemez.

	Düşük	Orta	Yüksek
Hareket			
Dışçizgi			
Ölçü			
Biçim			
Yüzey			
Nitelik			
İşaretler			

Yapılar dış görüşüyle ele alındıklarında bu soyutlama grafik düzeyde daha etkili olarak gerçekleştirilebilir. Bunun için Appleyard'ın Venezuela'daki uygulaması örnek alınabilir, (1969). Yapıların hareket, dışçizgi, ölçü, biçim, yüzey, nitelik gibi özellikleri belirlenerek grafik ve sözlü anlatımlarla deneklerin algıları öğrenilebilir (literal algı düzeyi). Soyut grafik anlatımlardan yapıların kullanım özellikleri ve anlamsal yanlarına barındıran somut anlatımlara doğru (şematik algı düzeyi) bir dizi deneyle literal algı-şematik algı geçişini ortaya koyarak, soyuttan-somuta, somuttan-soyuta geçen deney düzenleri içinde bireylerin algıları birbirini denetleyerek öğrenilebilir.

Örneğin, önce bir yapının dış görünüşünün soyut grafik anlatımı ile başlanır, sonra yapının kendisi, anlamlı parçaları ve iç mekanlara doğru girilerek deney sonuçlanır.

Böyle bir çalışma ile, iki algı düzeyinin belirlenmesi ve bireylerin algı farklılıkların ya da değişmezliklerin hangi düzeyde yoğunlaştığını daha kapsamlı bir deney düzeni sonucunda görmek mümkün olacaktır.

Genelde ise şu öneriler getirilebilir:

- Çevresel psikoloji ve algılama psikolojisi alanında mimarlar tarafından yürütülen çalışmalarda, çevrenin insanlar üzerindeki etkilerini aramaktan çok, insanların içinde yaşayacakları

çevrelerin oluşturulmasına ilişkin koşulların aranması, bir başka deyişle vurgunun insan üzerinde değil, çevre üzerinde olması gerekir.

İnsan bilim uzmanlarıyla birlikte yürütülmesi gereken bu tür araştırmalarda mimarlar kendi meslek ve deneyimlerinin ağırlıklarıyla yer almalıdırlar.

- Mimarın amacı, oluşturduğu fiziksel çevreler içinde insanlara nasıl yaşamaları gerektiğini öğretmek ve bu çevrenin kurallarına uymağa zorlamak değildir, ancak, oluşturduğu çevrenin önceden bilemediği bu kullanıcı grubuna olanaklar sunacak nitelikte olması temel görevi olmalıdır.

İnsanlar bu çevreyi benimseyebilmeli, kendi değer ve beğenilerini buraya sokabilmelidirler.

Mimarlık eğitimi düzeyinde;

Mimarlık eğitimine temel oluşturan 'TEMEL TASAR' derslerinin bilgiye dayalı algılama kuramında yola çıkılarak ele alınması eğitime yeni katkılar getirecektir.

Bu şekilde geliştirilecek bir program çerçevesi içinde temel tasar ile mimari proje arasındaki geçiş, başka deyişle literal algı ile şematik algı düzeylerinin bir bütünde birleştirilmesi ve eğitime yansınması gerçekleştirilebilir.

NOTLAR

- (1) D.Kuban, Mimarlık Kavramları: Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş, Çevre Yayınları, İstanbul, 1980, s.14.
- (2) G. Broadbent, Design in Architecture, John Wiley and Sons Ltd., NewYork, 1973, s.157.
- (3) J.Lang, Çevresel Psikoloji, Seminer Notlarından, 4.6.1979-4.7.1979, KTÜ. Mimarlık Bölümü, Trabzon, 1979.
- (4) A.Rapoport, Human Aspects of Urban Form: Towards a Man-Environment Approach to Urban Form and Design, Pergamon Press, Oxford, 1977, s.2.
- (5) Ş.Çakın, Mimari Tasarımın İnsan ve Toplumbilimsel Temelleri, (Basılmamış Doçentlik Tezi, İTÜ), 1981, s.7.
- (6) A. Rapoport, Human Aspects of Urban Form, s.4.
- (7) W.H. Ittelson, et al., An Introduction to Environmental Psychology, Holt, Rinehart and Winston, London, 1974, s.103.
- (8) U. Erkman, Mimari Tasarım İçin Bir Veri Üretim Yöntemi Olarak Çevre Analizi, Doçentlik Tezi, İstanbul, 1977, s.4.
- (9) A.Rapoport, Human Aspects of Urban Form, s.8.

- (10) M.P. Lawton, "Ecology and Aging," Spatial Behavior of Older People, (eds.). L.A. Pastalan ve D.H. Carson, Ann Arbor, University of Michigan, 1970, s.40-67.
- (11) D.Appleyard, "Professional Priorities for Environmental Psychology," Architectural Psychology, (eds.). R. Küller, Dowden, Hutchinson and Ross Inc., Pennsylvania, 1973, s.85-112.
- (12) A. Yücel, Tasarlama ve Çevre Sorunları, İTÜ. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1971, s.5.
- (13) Anon., "Emerging Issues in Architecture", Designing for Human Behavior, (eds.). J. Lang et al., Dowden Hutchinson and Ross Inc., Pennsylvania, 1974, s.12.
- (14) W.H. Ittelson et al., An Introduction to Environmental Psychology, s.1.
- (15) K.H. Craik, "Environmental Psychology," New Directions in Psychology 4, NewYork: Holt, 1970, s.21.
- (16) K.H. Craik and E.H. Zube, Perceiving Environmental Quality: Research and Applications, Plenum Press, NewYork, 1976, s.9.
- (17) I. Altman, "Some Perspectives on the Study of Man-Environment Phenomena," Environmental Design Research Proceedings

- EDRA 4, (eds.). W. Prieser, Vol. 2, Dowden, Hutchinson and Ross Inc., Pennsylvania, 1973, s. 99-113.
- (18) R. Küller, "Mimari Psikoloji," Seminer Notları, KTÜ.Mimarlık Bölümü, Trabzon, 1979.
- (19) J. Lang et al., Designing for Human Behavior, Architecture and the Behavioral Sciences, Dowden, Hutchinson and Ross Inc., Pennsylvania, 1974, s. 85.
- (20) D. Canter and T. Lee, Psychology and Built Environment, The Architectural Press Ltd., London, 1974, s.10.
- (21) U. Erkman, Çevre Analizi, İTÜ. İstanbul, 1977, s. 51-52.
- (22) L.V. Bertalanffy, General System Theory, Penguin Books, NewYork, 1969, s. 237.
- (23) İ.H. Tunalı, Estetik, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979
- (24) Ö. Aksoy, Biçimlendirme, KTÜ Yayınları, Trabzon, 1977, s. 79.
- (25) C. Caudwell, Yanılsama ve Gerçeklik, çev. M.H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1974, s.167.
- (26) J. Lang et al., Designing for Human Behavior, s. 86.

- (27) F. Baymur, Genel Psikoloji, Inkilap ve Ata Kitabevi, Istanbul, 1976, s. 124.
- (28) C.N. Schulz, Intentions in Architecture, Allen and Unwin Ltd., London, 1966, s. 28.
- (29) O. Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi, Cilt 1, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 42.
- (30) W.N. Dember, The Psychology of Perception, Holt, Rinehart and Winston Inc., NewYork, 1960, s. 24.
- (31) J. Lang, "Theories of Perception and 'Formal' Design," Designing for Human Behavior, (eds.). J. Lang et al., s. 98.
- (32) O.Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi, Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1977, s. 246.
- (33) L. Zusne, Visual Perception of Form, Academic Press, London, 1970, s. 108.
- (34) L. Zusne, a.g.e., s. 111-135.
- (35) D. Katz, Gestalt Psychology, çev. R. Tyson, NewYork, 1950, s. 28.
- (36) J.J. Gibson, The Perception of the Visual World, Boston, Houghton-Mifflin, 1950, s. 10.

- (37) J.J. Gibson, a.g.e., s. 10-11.
- (38) J. Lang, "Theories of Perception and Formal Design,"
Designing for Human Behavior, s. 100.
- (39) U. Neisser, Cognition and Reality: Principles and
Implications of Cognitive Psychology, W.H. Freeman
and Company, San Fransisco, 1976, s. 19.
- (40) J.J. Gibson, The Perception of the Visual Forld, s.45.
- (41) J.J. Gibson, a.g.e., s. 63.
- (42) J.J. Gibson, a.g.e., s. 75
- (43) J.J. Gibson, a.g.e., s. 63.
- (44) J. Lang, "Theories of Perception and 'Formal' Design,"
Designing for Human Behavior, s. 105.
- (45) J. Lang, a.g.e., s. 104.
- (46) K.Hooper, "Perceptual Aspects of Architecture," Handbook
of Perception, der. Carterette and Freedman, Vol:
10, 1980, s. 10.
- (47) J. Lang, "Theories of Perception and 'Formal' Design," s.105.
- (48) J. Lang, a.g.e., s. 108.
- (49) J.J. Gibson, The Perception of theVisual World, s. 200.

- (50) J.J. Gibson, *The Senses Considered as Perceptual Systems*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1968, S.244.
- (51) J.J. Gibson, *The Perception of the Visual World*, s. 198-199.
- (52) W.H. Ittelson et al., *An Introduction to Environmental Psychology*, s. 73-74.
- (53) R. Küller, *A Semantic Model For Describing Perceived Environment*, National Swedish Building Research, Document D12: 1972, s. 14.
- (54) W.H. Ittelson et al., *An Introduction to Environmental Psychology*, s. 105.
- (55) J.J. Gibson, *The Perception of the Visual World*, s. 127.
- (56) A. Rapoport, *Human Aspects of Urban Form*, Pergamon Press Ltd., Oxford, 1977, s. 31.
- (57) A. Rapoport, a.g.e., s. 32.
- (58) A. Rapoport, a.g.e., s. 38.
- (59) A. Rapoport, a.g.e., s. 316-317.
- (60) J.J. Gibson, *The Senses Considered as Perceptual Systems*, s.91
- (61) D. Appleyard, "Why Buildings are Known: A Predictive Tool for Architects and Planners, "Meaning and Behavior in Built Environment, (eds.) G.Broadbent, R.Bunt, T.

- T.Llorens, John Wiley and Sons Ltd.,1980, s.138.
- (62) D. Appleyard, "Notes on Urban Perception and Knowledge," *Image and Environment*, (eds.) R.M.Downs and D.Stea, Aldine Publishing Company, Chicago, 1973, s. 109.
- (63) K. Lynch, *The Image of the City*, MIT Press, London, 1960, s.46-47.
- (64) K. Hooper, "Perceptual Aspects of Architecture," *Handbook of Perception Vol: 10*, s. 17.
- (65) E. Aksoy, *Mimarlıkta Tasarım İletim ve Denetim*, KTÜ Yayınları, Trabzon, 1975, s. 81-83.
- (66) E. Aksoy, a.g.e., s. 94-95.
- (67) K. Lynch, *The Image of the City*, s. 46-47.
- (68) D. Appleyard, "Whay Buildings are Known," *Meaning and Behavior in Built Environment*, s. 138-139.
- (69) D. Canter, "An Intergroup Comparison of Connotative Dimensions in Architecture," *Environment and Behavior*, Vol 1, 1969, s. 37-48.
- (70) R.H. Thorne, "Perception of a 'Sense' of the Visual Environment: Differences between Architects and Non-architects," *People and the Man-Made Environment*, (eds.) R. Thorne and S. Arden, Collection of

Papers Delivered at University of Sydney, May,
Sydney, 1980, s. 272.

- (71) R.G. Hershberger, "A Study of Meaning and Architecture,"
EDRA 1, Proceedings of the 1st Annual Environmental
Design Research Association Conference, (eds.) H.
Sanoff and S. Cohn, Stroudsburg, Pa., Dowden,
Hutchinson and Ross., 1970, s. 86.
- R.G. Hershberger, "Towards a Set of Semantic Scales
to Measure the Meaning of Architectural Environments,"
EDRA 3, Environmental Design Research and Practice,
(eds.) W. Mitchell, Los Angeles, University of
California, 1972, s. 6-4-1 - 6-4-10.
- (72) M. Edwards, "Comparison of Some Expectations of a Sample of
Housing Architects with Known Data," Psychology
and the Built Environment, (eds.) T. Lee and D.
Canter, Architectural Press, London, 1974, s. 38-47.
- (73) Papers given at the Fourth International Architectural
Psychology Conference, Catholic Univ., Louvain la
Neuve, Belgium, 1979:
- P. Ellis, "Architects' and Residents' Differing
Conceptions of Outside Spaces in Housing Areas,"
W. Mueller, "Usage of Indoor and Outdoor Spaces
of the House: Architects' and Dwellers' Perceptions,"

G. Pomeroy, "Attitudes of Individuals and Groups in Assessing the Design of Buildings,"

E. Odman, "Conflict between Professional and Lay Definitions of Space Use,"

M. Nordstrom, "Conflict between Professional and Lay Definitions of Space Use,"

(74) R.H. Thorne, "Perception of a 'Sense' of the Visual Environment: Differences between Architects and Non-architects," People and the Man-Made Environment, s. 272.

(75) T. Henschen, and J. Creaser, "Inanimate Physical Forms as a Means of Communication Between Architects and Laymen," Man-Environment Systems, 1976, 6: 120-122.

(76) E. Aksoy, "Tasarım, Çevre, İnsan İlişkileri," Tasarım ve İnsan Bilimleri, der. Z. Ertürk, KTÜ. Yayınları, Trabzon, 1979, s. 22.

(77) E. Aksoy, Mimarlıkta Tasarım İletim ve Denetim, KTÜ. Yayınları, Trabzon, 1975, s. 102.

(78) M. Edwards, "Comparison of Some Expectations of a Sample of Housing Architects with Known Data," Psychology and the Built Environment, s. 38-47.

- (79) R.B. Bechtel, "Architectural Space and Semantic Space: Should the Twain Try to Meet?" Meaning and Behavior in the Built Environment, (eds.) G. Broadbent et al., John Wiley and Sons Ltd., 1980. s. 215.
- (80) R.G. Hershberger, "Towards a set of Semantic Scales to Measure the Meaning of Architectural Environments," EDRA 3, s. 6-4-1 — 6-4-10.
- (81) J.J. Gibson, The Perception of the Visual World, s. 10.
- (82) Ç. Kağıtçıbaşı, İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları: G-8, Ankara, 1976, s. 31.
- (83) Ş. Çakın, Mimari Tasarımın İnsan ve Toplumbilimsel Temelleri, s. 37.

K A Y N A K L A R

- AKSOY, E. (1975) Mimarlıkta Tasarım İletim ve Denetim, KTÜ. Yayınları, Trabzon.
- AKSOY, E. (1979) "Tasarım, Çevre, İnsan İlişkileri", Tasarım ve İnsan Bilimleri, der. Z. Ertürk, KTÜ. Yayınları, Trabzon.
- AKSOY, Ö. (1977) Biçimlendirme, KTÜ. Yayınları, Trabzon.
- ALTMAN, I. (1973) "Some Perspectives on the Study of Man-Environment phenomena", Preiser, W. (ed.) Environmental Design Research, Proceedings EDRA 4 Conference. Dowden Hutchinson and Ross. Pennsylvania, Vol. 2.
- ALTMAN, I. (1975) The Environment and Social Behavior: Privacy, Personal Space, Territoriality and Crowding, Brooks Cole.
- APPLEYARD, D. (1967) "Professional Priorities for Environmental Psychology," Architectural Psychology, (ed.), R. Küller, Dowden, Hutchinson and Ross Inc., Pennsylvania.
- APPLEYARD, D. (1969) "Why Buildings are Known: A Predictive Tool

for Architects and Planners", Environment and Behaviour, Vol 1, No. 2 December, Sage Publications.

- APPLEYARD, D. (1973) "Notes on Urban Perception and Knowledge", Image and Environment-Cognitive Mapping and Spatial Behaviour, Downs, R.M. and Stea, D. (eds.) Aldine Publishing Company, Chicago
- APPLEYARD, D. (1979) Livable Streets: Protected Neighbourhoods, University of California Press., USA
- ARNHEIM, R. (1969) Visual Thinking, Berkeley and Los Angeles, Univ. of California .
- BAYMUR, F. (1976) Genel Psikoloji, Inkilap ve Aka Kitabevi, Istanbul.
- BECHTEL, R.B. (1980) "Architectural Space and Semantic Space: Should the Twain Try to Meet?" Meaning and Behavior in the Built Environment, Broadbent, G., Bunt, R., Llorens, T. (eds.). John Wiley and Sons Ltd.
- BEARTALANFFY, L.V. (1968) General System Theory, Penguin Books, George Braziller, New York.
- BISHOP, J. (1970) "Children's Image of Harwich" Environmental

Education Research Project Reports from
Architectural Psychology Research Unit,
Kingston Polytechnic, Kingston.

- BROADBENT, G. (1973) Design in Architecture, John Wiley and Sons
ltd.
- BURTON, I., KATES, R., WHITE, G. (1978) The Environment as Hazard,
Oxford University Press.
- CANTER, D. (1966) "On Appraising Building Appraisals", AJ, 21/12.
- CANTER, D. (1968) "The Study of Meaning in Architecture"
Unpublished paper, Building Performance
Research Unit, University of Strathclyde,
Glasgow.
- CANTER, D. (1969) "An Intergroup Comparison of Connotative
Dimensions in Architecture", Environment
and Behavior, Vol. 1,
- CANTER, D. (1970) "Individual Response to the Physical Environment",
Paper presented to the Symposium: Psychology
and Architecture, at the Annual Conference
BPS, Southampton, April 10, England.
- CANTER, D., WOOLS, R. (1970) "A Technique for the Subjective
Appraisal of Buildings", Building Science, 5.

- CANTER, D. (1971) "St. Micheals School", AJ, 7-1.
- CANTER, D. (1972) "Royal Hospital for Sick Children: A Psychological Analysis", AJ, 6-9.
- CANTER, D. (eds.) LEE, T. (1974) Psychology and Built Environment, The Architectural Press., Ltd., London.
- CANTER, D. (1977) The Psychology of Place, Architectural Press., Ltd., London.
- CANTER, D., (eds.) CANTER, S. (1979) Designing for Thereapeutic Environments: A Review of Research, John Wiley and Sons.
- CAUDWELL, C. (1974) Yanılsama ve Gerçeklik, Çev.: M.H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul.
- COLLINS, J.B. (1969) Perceptual Dimensions of Architectural Space Validated Against Behavioral Criteria, University of Utah, Ph.D. Thesis (Unpublished)
- CRAIK, K.H. (1968) "The Comprehension of the Everyday Physical Environment", AIP Journal, Jauary, 24.
- CRAIK, K.H. (1970) "Environmental Psychology", New Directions in Psychology 4, NewYork: Holt, Rinehart and Winston.

- CRAIK, K.H., (1972) "Psychological Factors in Landscape Appraisal",
Environment and Behavior, Vol. 4, No. 3.
- CRAIK, K.H. (eds.). ZUBE, E.H., (1976) Perceiving Environmental
Quality, Research and Applications, Plenum
Press, New York and London.
- ÇAKIN, Ş. (1981) Mimari Tasarımın İnsan ve Toplum Bilimsel Temelle-
ri, Doçentlik Tezi (basılmamış), İTÜ, İstanbul.
- DANFORD, S., WILLEMS, E.P., (1975), "Subjective Responses to Architectural
Displays, A question of Validity,"
Environment and Behavior, Vol.7.No.4, Sage Publications.
- DEMEBER, W.N., (1960) The Psychology of Perception, Holt, Rinehart
and Winston Inc., USA.
- DOWNS, R.M. (eds.) STEA, D., (1973) Image and Environment Cognitive
Mapping and Spatial Behavior-, Aldine
Publishing Company, Chicago.
- EDWARDS, M. (1974) "Comparison of Some Expectations of a Sample
of Housing Architects with Known Data",
Psychology and the Built Environment, Canter,
D. And Lee, T. (eds.), Architectural Press, London.
- ERİKMAN, U. (1977) Çevre Analizi, Doçentlik Tezi, İTÜ, İstanbul.
- GIBSON, J.J. (1950) The Perception of the Visual World, Boston,
Houghton-Mifflin, USA.

- GIBSON, J.J. (1966) "A Study of Pictorial Perception, (eds.) G. Kepes, Sign Image, Sembol, Studio Vista, London.
- GIBSON, J.J. (1968) The Senses Considered As Perceptual Systems, George Allen and Unwin Ltd., London.
- GOLD, J. (1974) Communicating Images of the Environment, Occasional Paper, no. 29, Centre for Urban and Regional Studies, University of Birmingham, UK.
- GOODEY, B. (1973) Perception of the Environment, An Introduction to the Literature, University of Birmingham, Centre for Urban and Regional Studies, Occasional paper, No. 17, England.
- GOULD, P. (eds.) WHITE, R. (1974) Mental Maps, Penguin Books.
- HALL, E.T. (1966) The Hidden Dimension Garden City, NewYork Doubleday.
- HANÇERLİOĞLU, O. (1976) Felsefe Ansiklopedisi, Remzi Kitabevi, Istanbul.
- HART, R. (1979) Children's Experience of Place: A Developmental Study, John Wiley and Sons, Ltd., London.
- HENSCHEN, T., CREASER, J. (1976) "Inanimate Physical Forms As A Means of Communication Between Architects and Laymen", Man-Environment Systems, 6:120-122.

HERSHBERGER, R.G. (1970) "A Study of Meaning in Architecture",
GIBSON, J.J. (1966) "A Study of Pictorial Perception" (eds. G.
Sanoff, H. and Cohn, S. (eds.), EDRA 1:
Kees, Sign Image, Studio Vista, London.

Proceedings of the 1st Annual Environmental

Design Research Association Conference, 1969, The Architectural Systems,

London, U.K., Edited by Hutchinson and Ross
Stroudsburg, Pa., U.S.A.

USA.

Communicated Images of the Environment. (1972) GOLD, J. (1972)

HERSHBERGER, R.G. (1972) "Toward a Set of Semantic Scales to

Measure the Meaning of Architectural

Environments", Mitchell, W. (eds.), Environmental
Perception of the Environment, An Introduction
Design: Research and Practice (EDRA 3),

to the Literature, University of Birmingham,
Vol. 1 Los Angeles, University of California,
Centre for Urban and Regional Studies,
USA.

HOOPER, K. (1980) "Perceptual Aspects of Architecture", Carterette

and Freedman (eds.). Handbook of Perception,

Vol. 10.

ITTELSON, W.H. (1960) "Some Factors Influencing the Design and

Function of Psychiatric Facilities" Brooklyn

Dept. of Psychology, Brooklyn College (Nov.).

HARSHMAN, V.A., PROHANSKY, FRANK, REWELIN, G.L., WINKEL, C.H.

Introduction to Environmental

Psychology, Holt, Rinehart and Winston, London.

HERSCHER, G. (1970) "Landscape Physical Forms As A Means of

WILSON, V. (1975) "Spaciousness of Interiors", Doktora Tezi,

Glasgow University of Strathclyde.

- JACOBS, J. (1961) *The Death and Life of Great American Cities*, Penguin Books.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1976) *İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş*, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, G-8, Ankara.
- KASMAR, J.V. (1970) "The Development of a Usable Lexicon of Environmental Descriptors", *Environment and Behavior*, 2, No.2.
- KATZ, D. (1950) *Gestalt Psychology*, Çev. R.Tyson, NewYork.
- KUBAN, D. (1980) *Mimarlık Kavramları, Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş*, Çevre Yayınları, İstanbul.
- KÜLLER, R. (1972) *A Semantic Model For Describing Perceived Environment*, National Swedish Building Research, Document D12: 1972.
- KÜLLER, R. (1979) "Mimari Psikoloji" Seminer Notları. KTÜ. Mimarlık Bölümü, Trabzon.
- LANG, J., BURNETTE, C., MOLESKI, W., VACHON, D. (eds.) (1974) *Designing for Human Behaviour, Architecture and Behavioral Sciences*, Dowden, Hutchinson and Ross. Inc., Pennsylvania.

- LANG, J. (1979) "Çevresel Psikoloji" Seminer Notları, 4.6.1979-
a.7.1979, KTÜ. Mimarlık Bölümü. Trabzon.
- LAWTON, M.H. (1970) "Ecology and Aging", L. A. Pastalan and
D.H. Carson (eds.). Spatial Behavior of Older
People, Ann Arbor, University of Michigan, USA.
- LAWTON, M.H. (1976) et all. (eds.) Community Planning for an
Ageing Society, Dowden, Hutchinson and Ross.
Inc.
- LEE, S.A. (1977) "Architectural Psychology: An Introduction,"
Paper given at the Conference on "Design
Methodolgy and Related Research on Design"
organized by the Polish Academy of Science
at Radziejowice, September.
- LEE, T. (1976) Psychology and Environment, Methues, London.
- LOWENTHAL, D. , RIEL, M., (1972) "The Nature of Perceived and
Imagined Environments", Environment and
Behaviour, 4,2: 189-207.
- LYNCH, K. (1960) The Image of the City, MIT Press, London,
England.
- MOORE, G. et all, (1979) Designing Environments for Handicapped
Children, Educational Facilities Laboratories.
NewYork.

- NEISSER, U. (1976) *Cognition and Reality: Principles and Implications of Cognitive Psychology*, San Fransisco, W.H. Freeman.
- ORLEANS, P., SCHMIDT, S. (1972) "Mapping the City: Environmental Cognition of Urban Residents", W.Mitchell (ed.) *EDRA 3*, Los Angeles, University of California, Vol. 1, pp. 1-4-1 — 1-4-9.
- OSGOOD, C.E., SUCI, G.J., TANNENBAUM, P.H., (1957) *The Measurement of Meaning*, University of Illinois Press, Urbana,
- PRAK, M.L. (1977) *The Visual Perception of the Built Environment*, Delft University Press.
- RAPOPORT, A. (1977) *Human Aspects of Urban Form, Towards a Man-Environment Approach to Urban Form and Design*, Pergamon Press, Ltd., Oxford, England.
- SANOFF, H. (1968) "Techniques of Evaluation for Designers" Unpublished Monograph. Raleigh North Carolina State University.
- SANOFF, H. (1974) "Measuring Attributes of the Visual Environment", J.Lang et al, (eds), *Designing for Human Behavior*, Dowden, Hutchinson and Ross Inc., Stroudsburg, Pennsylvania.

- SANOFF, H. (1978) Designing with Community Participation, Dowden, Hutchinson and Ross., Inc.
- SCHULZ, C.N. (1966) Intentions in Architecture, Allen and Unwin Ltd., London.
- SEATON, R., COLLINS, J., (1972) "Validity and Reliability of Ratings of Simulated Buildings," W.J. Mitchell (ed.) Environmental Design: Research and Practice: Proceedings of the EDRA/AR 8 Conference, Los Angeles, University of California.
- SEWELL, D.W.R. (1971) "Environmental Perceptions and Attitudes of Engineers and Public Health Officials", Environment and Behaviour, March, Sage Publications.
- SEWELL, D.W.R., LITTLE, B. (1973) "Specialists, Laymen and the Process of Environmental Appraisal", Regional Studies, Vol. 7.
- SMITH, K., TOBIN, G. (1980) Human Adjustment to the Flood Hazard, Longman.
- SOMMER, R. (1969) Personal Space, Prentice-Hall International In., London.

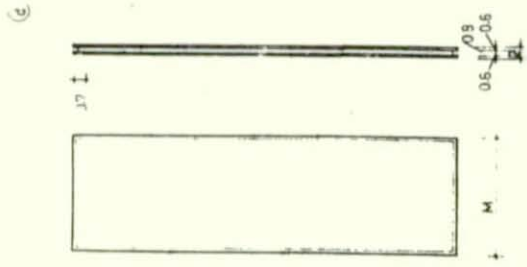
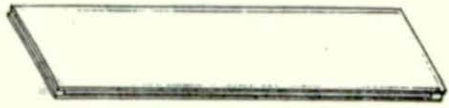
- SPENCER, D. (1973) An Evaluation of Cognitive Mapping in Neighbourhood Perception, Centre for Urban and Regional Studies, Occasional Paper, No. 23, University of Birmingham, England.
- STRAUSS, A. (1968) The American City: A Source Book of Urban Imagery, Aldine Publishing Company, USA
- STRINGER, P. (1974) "Individual Differences in Repertory Grid Measures for a Cross Section of the Female Population", Psychology and Built Environment, Canter, D., Lee, T. (eds), The Architectural Press, Ltd., London.
- THORNE, R.H. (1980) "Perception of a 'Sense' of the Visual Environment: Differences Between Architect and Non-architects", R. Thorne and S. Arden (eds.), People and the Man-Made Environment, Collection of Papers Delivered at University of Sydney, May, Sydney.
- TUNALI, I.H. (1979) Estetik, Cem Yayınevi, Istanbul.
- VIELHAUER, J. (1965) The Development of a Semantic Scale for the Description of the Physical Environment, Ph.D. dissertation, Louisiana State University, Baton Rouge.

- WARD, C. (1977) The Child in the City, Architectural Press.
- YÜCEL, A. (1971) Tasarlama ve Çevre Sorunları, İTÜ. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- YÜCEL, A. (1977) "Kentsel Konut Topluluklarının Tasarlanmasında Sosyal Sistem İçeriğinin Değerlendirilmesi", Doktora Tezi, İTÜ, İstanbul.
- ZUSNE, L. (1970) Visual Perception of Form, Academic Press, London.

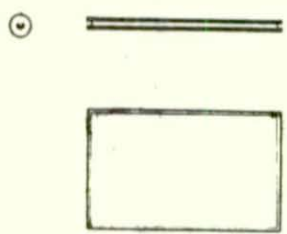
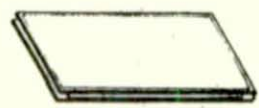
EKLER

- EK 1 : MEKAN BİLEŞENLERİNE İLİŞKİN BOYUTLAR
İÇ MEKAN ÜRNEĞİNİN PLAN VE GÖRÜNÜŞLERİ
- EK 2 : ÖN DENEY SORU FORMU ÜRNEĞİ
- EK 3 : DENEYDE KULLANILAN SORU FORMU ÜRNEĞİ
- EK 4 : FREKANS DAĞILIMI TABLOLARI
- EK 5 : VARYANS ANALİZİ BİLGİSAYAR ÇIKTILARI

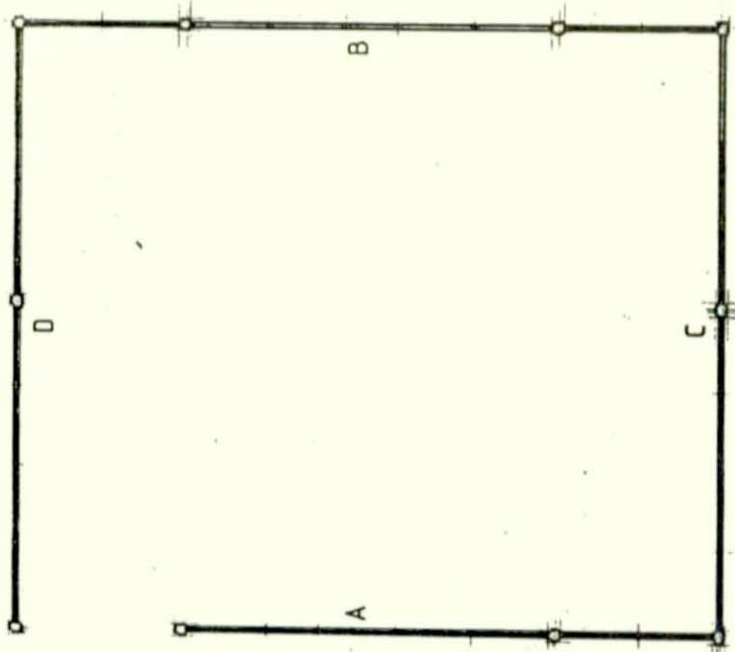
EK 1: Mekan bileşenlerine ilişkin boyutlar, iç mekan örneğinin plan ve görünüşleri.

M	Kullarılan boyut cm	(D) eleman sayısı
50	23	1
30	1	1
40	1	1
20	2	1

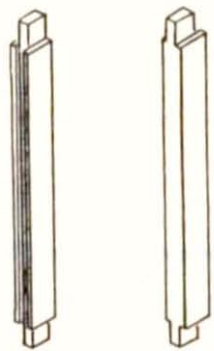
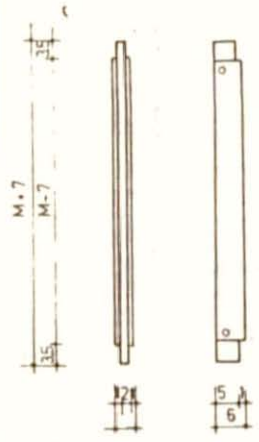
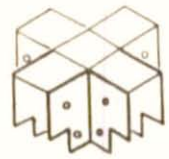
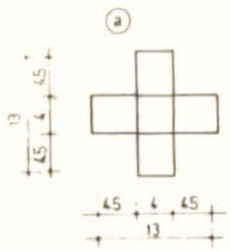
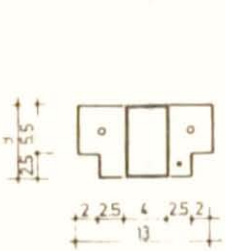

M	Kullarılan boyut cm	(C) eleman sayısı
50	4	1
40	1	1

PLAN

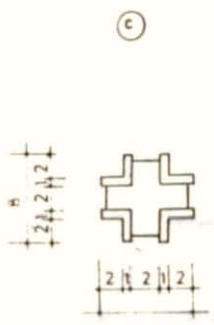

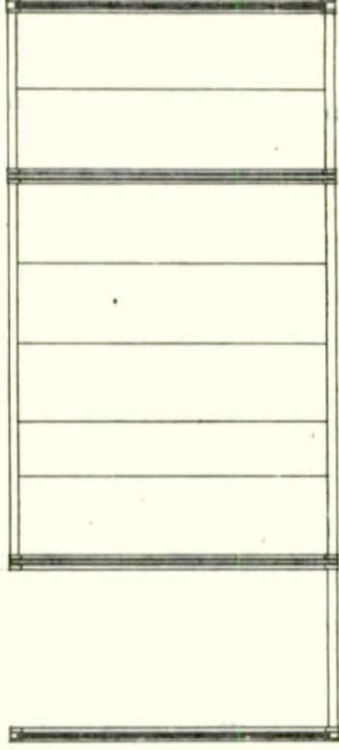
kullanılan (a)
eleman sayısı
16

M boyut	kullanılan (b) eleman sayısı	
	alt	üst
1.985	2	2
2.39	2	2
1.18	4	4
2.785	2	2

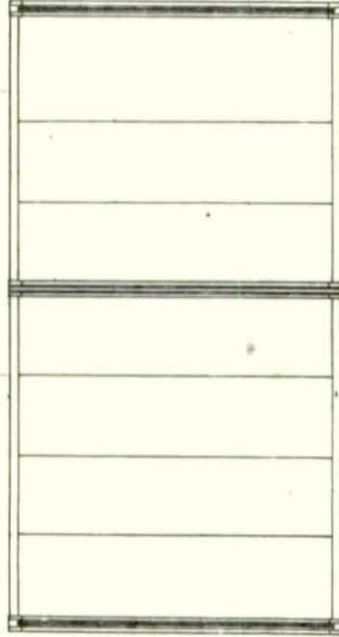
kullanılan (c)
eleman sayısı
8

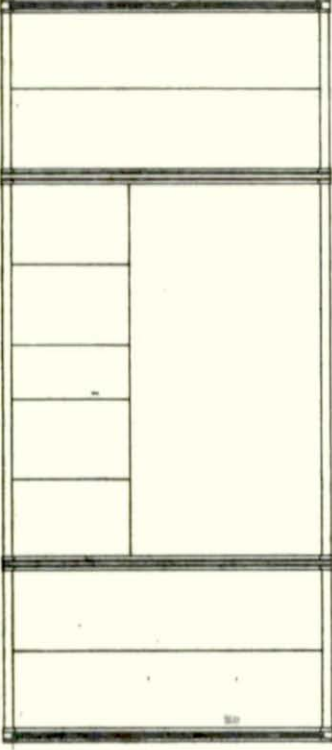
A GÖRÜNÜŞÜ

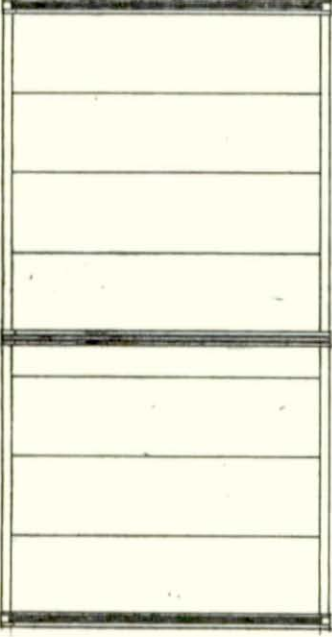
C GÖRÜNÜŞÜ

B GÖRÜNÜŞÜ

D GÖRÜNÜŞÜ

ÖN DENEY İÇİN HAZIRLANMIŞ ANKET FORMU

ÖN BİLGİLER

İçinde bulunduğunuz oda bir araştırma için veri elde edebilmek amacıyla oluşturulmuştur. Sizden bazı bilgiler istenmektedir. Vereceğiniz cevaplarla kimliğiniz arasında bir bağ kurmak söz konusu değildir.

Ancak, buradan elde edilecek verilerin araştırmanın önemli bir kısmını oluşturması nedeniyle soruları lütfen ayrıntılı ve dikkatli bir biçimde cevaplandırmaya çalışınız.

Yardımlarınız için teşekkürler.

Adınız, Soyadınız:

Yaşınız :

Cinsiyetiniz :

Mesleğiniz :

Adresiniz :

1. Sizce bu mekan,

..... odasıdır.

..... gelir düzeyindeki bir aileye aittir.

..... eğitim " " " "

2. Sizce bu mekanı oluşturan öğeler nelerdir?

.....

.....

3. Sizce bu mekanın ve mekana ilişkin öğelerin biçimlerine ait özellikler nelerdir?

.....
.....

4. Sizce bu mekanın ve mekana ilişkin öğelerin ölçülerine ait özellikler nelerdir?

.....
.....

5. Sizce bu mekanın ve mekana ilişkin öğelerin rengine ait özellikler nelerdir?

.....
.....

6. Sizce bu mekanın ve mekana ilişkin öğelerin dokusuna ait özellikler nelerdir?

.....
.....

7. Yukarıda belirtilenlerin dışında bu mekanın ve mekana ilişkin öğelerin diğer özellikleri nelerdir?

.....
.....

8. İçinde bulunduğunuz bu mekan sizin üzerinizde ne gibi izlenimler bırakıyor, hissettiğiniz şeyleri yazınız.

.....
.....

9. Mekan içinde dikkatinizi çeken şeylerin neler olduğunu, ilk dikkat ettiğiniz şeyden başlayarak önem sırasına göre yazınız.

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.

10. İçinde bulunduğunuz bu mekan sizin tarafınızdan nasıl değerlendirilebilir, beğendiğiniz ve beğenmediğiniz özellikleri yazınız.

beğenilen

beğenilmeyen

11. Böyle bir mekanda sürekli kullanıcı olsanız, bu mekanda değiştirmek istediğiniz öğeler, özellikler neler olurdu?

-
-

ÖN BİLGİLER

İçinde bulunduğunuz mekan bir araştırma için veri elde edebilmek amacıyla oluşturulmuştur.

Sizden elinizdeki bu soru formunu okuyarak yanıtlamanız istenmektedir. Yanıtlarınızın doğruluğu ya da yanlışlığı sözkonusu değildir. Bu nedenle soruları çekinmeden yanıtlayınız.

Size ayrılan süre 20 dakikadır. Lütfen elden geldiğince ilgili ve dikkatli olunuz.

Yardımlarınız ve katkılarınız için teşekkürler.

Lütfen sayfayı çevriniz ve soruları yanıtlamaya başlayınız.

Tarih :

Oda No :

1. Kimliğinize ilişkin soruları yanıtlayınız:

Adınız :

Soyadınız :

Cinsiyetiniz : Erkek Kadın

Mesleğiniz :

Çalıştığınız Kurum / Göreviniz:

Öğrenci iseniz: Sınıf Bölüm

2. Aşağıdaki örneği inceleyiniz ve içinde bulunduğunuz mekanı çeşitli yanları ile değerlendirerek arkadaki sayfada verilen ölçek üzerinde uygun sıfatları seçerek işaretleyiniz.

Örnek:

Geniş $\frac{\text{çok}}{\checkmark}$ orta az eşdeğer az orta çok Dar

Ölçek 7 noktalıdır. Ortadan sağa ve sola doğru gittikçe uçlarda yazan sözcük anlamları güçlenmektedir.

Yukardaki örnekte işaretlenen yer 'çok geniş' anlamındadır.

ÇOK ORTA AZ EŞDEĞER AZ ORTA ÇOK

DİKKAT ÇEKİCİ	---	---	---	-----	---	---	---	SIRADAN
YÜKSEK	---	---	---	-----	---	---	---	ALÇAK
RAHAT	---	---	---	-----	---	---	---	RAHATSIZ
DOLU	---	---	---	-----	---	---	---	BOŞ
KULLANIŞLI	---	---	---	-----	---	---	---	KULLANIŞSIZ
AÇIK	---	---	---	-----	---	---	---	KAPALI
SERT	---	---	---	-----	---	---	---	YUMUŞAK
ORANLARI İYİ	---	---	---	-----	---	---	---	ORANLARI KÖTÜ
GENİŞ	---	---	---	-----	---	---	---	DAR
HUZUR VERİCİ	---	---	---	-----	---	---	---	TEDİRGIN EDİCİ
BÜYÜK	---	---	---	-----	---	---	---	KÜÇÜK
UYUMLU	---	---	---	-----	---	---	---	UYUMSUZ
KARIŞIK	---	---	---	-----	---	---	---	DÜZENLİ
YUMUŞAK DOKULU	---	---	---	-----	---	---	---	KABA DOKULU
FERAH	---	---	---	-----	---	---	---	SIKICI
CANLI RENKLİ	---	---	---	-----	---	---	---	SOLUK RENKLİ
GÜÇLÜ	---	---	---	-----	---	---	---	GÜÇSÜZ
ÖLÇÜLERİ İYİ	---	---	---	-----	---	---	---	ÖLÇÜLERİ KÖTÜ
ZENGİN	---	---	---	-----	---	---	---	BASİT
BÜYÜKLÜĞÜ YETERLİ	---	---	---	-----	---	---	---	BÜYÜKLÜĞÜ YETERSİZ
SICAK	---	---	---	-----	---	---	---	SOĞUK
İYİ DÜZENLENMİŞ	---	---	---	-----	---	---	---	KÖTÜ DÜZENLENMİŞ

3. İçinde bulunduğunuz mekan sizce aşağıdakilerden hangisi olabilir, uygun gördüğünüz yeri işaretleyiniz:

- Çalışma Odası
- Büro
- Konut Oturma Odası
- Diğer

4. Mekan içinde dikkatinizi çeken öğeler ve özelliklerin neler olduğunu önem sırasına göre yazınız:

- 1.
- 2.
- 3.

5. İçinde bulunduğunuz mekanın beğendiğiniz yanlarını beğeni sırasına göre yazınız:

- 1.
- 2.
- 3.

6. Bu mekanın kullanıcısı olarak neleri ve nasıl değiştirmek isterdiniz:

Değiştirmek istediğiniz

Değişiklik isteklerinin
kısa açıklamaları

- Mekanın biçimi
- Mekanın ölçüleri
- Yüzeylerin rengi, dokusu
- Eşya sayısı
- Eşya kalitesi
- Eşya düzeni
- Diğer

GM
01

	3	2	1	0	-1	-2	-3
1		4	6	4		1	
2		4	1	3	6	1	
3	2	7	4		2		
4		5	2	1	7		
5	1	6	6			1	1
6	1	6	2	5	1		
7	1	2		3	2	5	2
8	3	7	2	1	2		
9	2	7	1	4	1		
10	1	7	4	1	2		
11	1	7	2	5			
12	3	7	1	1	2		
13	4	8		1	1	1	
14	2	3	2	2	5	1	
15	4	5	2	2	2		
16	3	1	4	2	3	2	
17	1	2	4	4		3	
18	1	7	1	4	1		1
19	1	1	2	1	1	7	1
20	7	3	1	4			
21	1	5	3	4	1	1	
22	1	2	6	2	3	1	

GM
02

	3	2	1	0	-1	-2	-3
1	1	9	2	3		1	
2		4	1	3	8	2	
3	2	4	4	3	2		1
4	2	4	4	6			
5	3	6	1	4	1		1
6	1	5	2	2	2	2	2
7	1	3	2	3	2	3	2
8	2	5	4	2		2	1
9	1	3	2	3	3	3	1
10	1	7	3	2	1	1	1
11		4	5	2	3	1	1
12	2	1	5	4	1		3
13	3	4	3	3	2		1
14	1	4	3	6	1	1	
15	1	3	1	5	4	2	
16		3	5	2	2	4	
17	1	3	4	5	2	1	
18	3	6	2	1	1	2	1
19	3	4	1	3	3	1	1
20	2	2	1	6		3	2
21		6	2	3	3	1	1
22	4	5	1	4	1	1	

GM
01

	3	2	1	0	-1	-2	-3
1		I26	I40	I26		I6.6	
2		I26	I6.6	I20	I40	I6.6	
3	I13	I46	I26		I13		
4		I33	I13	I6.6	I46		
5	I6.6	I40	I40			I6.6	I6.6
6	I6.6	I40	I13	I33	I6.6		
7	I6.6	I13		I20	I13	I33	I13
8	I20	I46	I13	I6.6	I13		
9	I13	I46	I6.6	I26	I6.6		
10	I6.6	I46	I26	I6.6	I13		
11	I6.6	I46	I13	I33			
12	I20	I46	I6.6	I6.6	I13		
13	I26	I53		I6.6	I6.6	I6.6	
14	I13	I20	I13	I13	I33	I6.6	
15	I26	I33	I13	I13	I13		
16		I20	I6.6	I26	I13	I20	I13
17	I6.6	I13	I26	I26		I20	
18	I6.6	I46	I6.6	I26	I6.6		I6.6
19		I6.6	I13	I20	I6.6	I46	I6.6
20	I46	I20	I6.6	I26			
21	I6.6	I33	I20	I26	I6.6	I6.6	
22	I6.6	I13	I40	I13	I20	I6.6	

GM
02

	3	2	1	0	-1	-2	-3
1	I6	I56	I12	I18		I6	
2		I25	I6	I18	I37	I12	
3	I12	I25	I25	I18	I12		I6
4	I12	I25	I25	I37			
5	I18	I37	I6	I25	I6		I6
6	I6	I31	I12	I12	I12	I12	I12
7	I6	I18	I12	I18	I12	I18	I12
8	I12	I31	I25	I12		I12	I6
9	I6	I18	I12	I18	I18	I18	I6
10	I6	I43	I18	I12	I6	I6	I6
11		I25	I31	I12	I18	I6	I6
12	I12	I6	I31	I25	I6		I18
13	I18	I25	I18	I18	I12		I6
14	I6	I25	I18	I37	I6	I6	
15	I6	I18	I6	I31	I25	I12	
16		I18	I31	I12	I12	I25	
17	I6	I18	I25	I31	I12	I6	
18	I18	I37	I12	I6	I6	I12	I6
19	I18	I25	I6	I18	I18	I6	I6
20	I12	I12	I6	I37		I18	I12
21		I37	I12	I10	I18	I6	I6
22	I25	I31	I6	I25	I6	I6	

G1
01

	3	2	1	0	-1	-2	-3
1	1	5	3	3	1	2	
2		1	1		6	2	5
3	3	4	2	1	2	2	1
4		2	2		4	4	3
5	4	2	3	3		3	
6		2	6	4	1		2
7		2		4	3	3	2
8	3	5	3	2	1	1	
9	2	3	4	5			1
10		5	3	1	2	2	2
11		2	2	8	2	1	
12	1	2	4	4	2		2
13	4	3	3	2	1		2
14	2	4	3	1	2	1	2
15	1	3	4	3	1		3
16	3	1	1	3	2	3	2
17	2	2	4	2	2		3
18	3	6	3	1	1	1	
19		1		4	7	1	1
20	2	2	3	4	3	1	
21	1	4	2	5		2	1
22	2	3	1	2	5	2	

G1
02

	3	2	1	0	-1	-2	-3
1	1	9	2	3		1	
2		5	1	3	5	2	
3	2	4	4	3	2		1
4	2	3	4	6			1
5	3	6	1	4	1		1
6	1	6	2	1	3	2	2
7	1	3	2	3	3	3	2
8	2	5	4	2		2	1
9	1	3	2	3	3	3	1
10	2	5	3	2	1	1	2
11		4	5	2	3	1	1
12	2	2	4	4	1		3
13	3	4	3	3	2		1
14	1	4	3	5	2	1	
15	1	3	1	5	4	2	
16		3	5	2	2	4	
17	1	3	4	5	2	1	
18	3	6	2	1	1	2	1
19	3	4	1	2	3	2	1
20	2	2	1	6		3	2
21		6	2	3	3	1	1
22	4	5	1	4	1	1	

G1
01

	3	2	1	0	-1	-2	-3
1	I6.6	I13	I20	I20	I6.6	I13	
2		I6.6	I6.6		I40	I13	I33
3	I20	I26	I13	I6.6	I13	I13	I6.6
4		I13	I13		I26	I26	I20
5	I26	I13	I20	I20		I20	
6		I13	I40	I26	I6.6		I13
7		I13		I26	I20	I20	I13
8	I20	I33	I20	I13	I6.6	I6.6	
9	I13	I20	I26	I33			I6.6
10		I33	I20	I6.6	I13	I13	I13
11		I13	I13	I33	I13	I6.6	
12	I6.6	I13	I26	I26	I13		I13
13	I26	I20	I20	I13	I6.6		I13
14	I13	I26	I20	I6.6	I13	I6.6	I13
15	I6.6	I20	I26	I20	I6.6		I20
16	I20	I6.6	I6.6	I20	I13	I20	I13
17	I13	I13	I26	I13	I13		I20
18	I20	I40	I20	I6.6	I6.6		
19		I6.6		I26	I46	I6.6	I6.6
20	I13	I13	I20	I26	I20	I6.6	
21	I6.6	I26	I13	I33		I13	I6.6
22	I13	I20	I6.6	I13	I33	I13	

G1
02

	3	2	1	0	-1	-2	-3
1	I6	I56	I12	I18		I6	
2		I31	I6	I18	I31	I12	
3	I12	I25	I25	I18	I12		I6
4	I12	I18	I25	I37			I6
5	I18	I37	I6	I25	I6		I6
6	I6	I37	I12	I6	I12	I12	I12
7	I6	I18	I12	I18	I12	I18	I12
8	I12	I31	I25	I12		I12	I6
9	I6	I18	I12	I18	I18	I18	I6
10	I12	I31	I18	I12	I6	I6	I12
11		I25	I31	I12	I18	I6	I6
12	I12	I12	I25	I25	I6		I18
13	I18	I25	I18	I18	I12		I6
14	I6	I25	I18	I31	I12	I6	
15	I6	I18	I6	I31	I25	I12	
16		I18	I31	I12	I12	I25	
17	I6	I18	I25	I31	I12	I6	
18	I18	I37	I12	I6	I6	I12	I6
19	I18	I25	I6	I12	I18	I12	I6
20	I12	I12	I6	I37		I18	I12
21		I37	I12	I18	I18	I6	I6
22	I25	I31	I6	I25	I6	I6	

GU
D1

	3	2	1	0	-1	-2	-3
1			1		3	2	2
2				3	3	1	1
3			2	2	2	2	
4				1	1	4	2
5			1	1	3	1	2
6		2	1		1	4	
7		4	2	1		1	
8	1		1	1	4		1
9	2	1	2	2	1		
10	1	1		2	3	1	
11	1	3		2	2		
12	1	1	2	2	1		1
13	1	2	1	2	2		
14			1	3	1	1	2
15			1		4	1	2
16				1	2	2	3
17			1	2	2	2	1
18		1	2	2	1	2	
19				3	1	2	2
20	3	3			2		
21	1	1				3	3
22			3	1		2	2

GU
D2

	3	2	1	0	-1	-2	-3
1		2		3		3	
2				3	1	3	1
3		4	1	2	1		
4		4		4			
5		5	1	1			1
6			2	1	2	2	1
7	1		2	3	2		
8	2	3		2	1		
9		2		5	1		
10		3	1	1	3		
11		1	1	5	1		
12	2	3		1	2		
13	3	1	1		1	2	
14		1		4	2	1	
15	2	2		1	1	2	
16		2		3		1	2
17		1	2	2	3		
18	1	3	1	3			
19		1		2	4	1	
20	1	3	2	2			
21		3	2	1	1	1	
22	1	4	1		1	1	

GU
D1

	3	2	1	0	-1	-2	-3
1			X12		X37	X25	X25
2				X37	X37	X12	X12
3			X25	X25	X25	X25	
4				X12	X12	X50	X25
5			X12	X12	X37	X12	X25
6		X25	X12		X12	X50	
7		X50	X25	X12		X12	
8	X12		X12	X12	X50		X12
9	X25	X12	X25	X25	X12		
10	X12	X12		X25	X37	X12	
11	X12	X37		X25	X25		
12	X12	X12	X25	X25	X12		X12
13	X12	X25	X12	X25	X25		
14			X12	X37	X12	X12	X25
15			X12		X50	X12	X25
16				X12	X25	X25	X37
17				X25	X25	X25	
18			X25	X25	X12	X25	
19				X37	X12	X25	X25
20	X37	X37			X25		
21	X12	X12				X37	X37
22			X37	X12		X25	X25

GU
D2

	3	2	1	0	-1	-2	-3
1			X25		X37		X37
2					X37	X12	X37
3			X50	X12	X25	X12	
4				X50			
5			X62	X12	X12		X12
6				X25	X12	X25	X25
7		X12		X25	X37	X25	
8		X25	X37		X25	X12	
9			X25		X62	X12	
10			X37	X12	X12	X37	
11			X12	X12	X62	X12	
12			X25	X37		X12	X25
13			X37	X12	X12	X12	X25
14				X12		X50	X25
15			X25	X25		X12	X25
16				X25		X37	
17				X12	X25	X25	X25
18			X12	X37	X12	X37	
19				X12		X25	X50
20			X12	X37	X25	X25	
21				X37	X25	X12	X12
22			X12	X50	X12		X12

BASIT VARYANS ANALİZİ

GRUP SAYISI : 2
GÖZLEM SAYISI : 30OGA NO : 2
GRUP NO : 1
GRUP NO : 2

SIFAT NO : İNDEKOR KATSAYISI

1	0.02
2	0.02
3	0.44
4	4.58
5	1.16
6	0.28
7	0.11
8	0.00
9	1.80
10	0.44
11	0.06
12	1.32
13	0.01
14	0.34
15	0.80
16	0.11
17	0.06
18	0.17
19	0.12
20	1.39
21	0.48
22	0.49

BASIT VARYANS ANALİZİ

GRUP SAYISI : 2
GÖZLEM SAYISI : 30OGA NO : 1
GRUP NO : 1
GRUP NO : 2

SIFAT NO : İNDEKOR KATSAYISI

1	0.07
2	8.11
3	1.70
4	3.03
5	0.33
6	3.59
7	0.00
8	0.27
9	0.86
10	4.33
11	8.80
12	2.21
13	0.80
14	0.16
15	2.25
16	0.22
17	0.04
18	0.71
19	0.31
20	6.73
21	0.68
22	0.22

BASIT VARYANS ANALİZİ

GRUP SAYISI : 2
GÖZLEM SAYISI : 23OGA NO : 2
GRUP NO : 2
GRUP NO : 3

SIFAT NO : İNDEKOR KATSAYISI

1	5.77
2	4.33
3	0.04
4	0.11
5	0.17
6	1.88
7	0.55
8	0.28
9	0.21
10	0.00
11	0.06
12	1.25
13	0.00
14	3.79
15	0.53
16	0.56
17	0.72
18	0.03
19	3.27
20	2.39
21	0.10
22	0.01

BASIT VARYANS ANALİZİ

GRUP SAYISI : 2
GÖZLEM SAYISI : 23OGA NO : 1
GRUP NO : 2
GRUP NO : 3

SIFAT NO : İNDEKOR KATSAYISI

1	12.16
2	0.60
3	2.21
4	1.72
5	8.02
6	0.62
7	6.79
8	5.59
9	0.16
10	0.01
11	1.85
12	0.05
13	0.05
14	3.20
15	3.80
16	3.40
17	2.24
18	5.73
19	1.88
20	2.53
21	3.68
22	2.17

BASIT VARYANS ANALİZİ

GRUP SAYISI : 2
GÖZLEM SAYISI : 23OGA NO : 2
GRUP NO : 1
GRUP NO : 3

SIFAT NO : İNDEKOR KATSAYISI

1	4.85
2	5.21
3	0.16
4	2.97
5	1.93
6	6.20
7	0.43
8	0.35
9	0.67
10	0.43
11	0.26
12	0.08
13	0.02
14	6.24
15	0.00
16	0.22
17	0.29
18	0.34
19	5.08
20	0.37
21	0.07
22	0.47

BASIT VARYANS ANALİZİ

GRUP SAYISI : 2
GÖZLEM SAYISI : 28OGA NO : 1
GRUP NO : 1
GRUP NO : 3

SIFAT NO : İNDEKOR KATSAYISI

1	20.64
2	3.42
3	13.35
4	9.43
5	18.32
6	5.87
7	5.37
8	8.75
9	0.13
10	4.52
11	0.53
12	0.96
13	1.26
14	4.39
15	13.36
16	2.96
17	4.49
18	2.46
19	0.50
20	0.15
21	7.53
22	4.47

BASIT VARYANS ANALİZİ

GRUP SAYISI : 2
GÖZLEM SAYISI : 30GRUP NO : 1
GDA NO : 1
GDA NO : 2

SIFAT NO : İNDEKİLER KATSAYISI

1	0.36
2	0.02
3	0.14
4	12.01
5	2.05
6	0.81
7	1.96
8	1.15
9	0.86
10	0.22
11	2.65
12	-0.00
13	0.67
14	1.29
15	0.45
16	0.29
17	0.06
18	0.01
19	13.15
20	3.65
21	0.02
22	4.17

BASIT VARYANS ANALİZİ

GRUP SAYISI : 2
GÖZLEM SAYISI : 30GRUP NO : 2
GDA NO : 1
GDA NO : 2

SIFAT NO : İNDEKİLER KATSAYISI

1	0.86
2	7.32
3	0.09
4	9.15
5	0.40
6	0.09
7	0.87
8	0.21
9	1.80
10	0.44
11	0.30
12	0.10
13	-0.00
14	0.29
15	0.01
16	0.09
17	0.40
18	0.19
19	8.65
20	0.42
21	0.00
22	2.31

BASIT VARYANS ANALİZİ

GRUP SAYISI : 2
GÖZLEM SAYISI : 16GRUP NO : 3
GDA NO : 1
GDA NO : 2

SIFAT NO : İNDEKİLER KATSAYISI

1	2.78
2	0.20
3	6.30
4	31.12
5	7.99
6	0.20
7	0.57
8	4.54
9	1.38
10	0.41
11	0.98
12	0.99
13	0.02
14	1.24
15	5.12
16	1.98
17	3.48
18	4.34
19	2.36
20	0.27
21	3.56
22	5.12

F hesap = > F kritik (k1) = > F kritik (k5) =

olduğundan k5 ve k1 anlam düzeylerine göre gruplar arasında farklılığın anlamlı olduğu söylenebilir.

Tablo değerleri:

k5 için $F_{1,21} : 4.32$ $F_{1,28} : 4.20$ $F_{1,14} : 4.60$ k1 için $F_{1,21} : 8.02$ $F_{1,28} : 7.64$ $F_{1,14} : 8.86$

Ö Z G E Ç M İ Ş

SEVİNÇ ERTÜRK:

1951 yılında Tirebolu'da doğdu. İlk, Orta ve Yüksek Eğitimi Trabzon'da tamamladı. 1974 yılında KTÜ Mimarlık Bölümünü bitirdi.

1976 yılına kadar İmar İskan Bakanlığı, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü'nde mimar olarak görev yaptı. 1976 yılından bu yana KTÜ Mimarlık Bölümünde çalışmaktadır.

1977 de üç aylığına İngiltere'de Loughborough Teknik Üniversitesindeki araştırmalara katıldı.

1980 de altı ay, UNESCO projesi çerçevesinde İngiltere ve İsveç'te Mimari Psikoloji Üzerindeki araştırmaları izledi ve doktora derslerine katıldı.

Yayınları:

- o "Türkiye Üniversitelerinde İnsan-Çevre İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Gereksinimler ve Somut Sorunlar Açısından Değerlendirilmesi ve Yorumlanması", Z. Ertürk ve H. Özen ile birlikte, Bildiri, Mimarlıkta İkinci Kademe Eğitimi: Kuram, Araştırma, Uygulama Semineri, ODTÜ, 21-23 Mart 1977, Ankara.
- o "Çevresel Sorunların Eriştiği Boyutlar ve Trabzon Örneği", N. Aksugür, E. Aksugür, Z. Ertürk ile birlikte, Bildiri, Çevre Sorunları Sempozyumu, Erzurum Atatürk Üniversitesi, 23-27 Mayıs 1979, Erzurum.
- o "Mekan Bileşenlerinin Tasarımında Doku Boyutu", Bildiri, E. Aksugür ile birlikte, Tasarım ve İnsan Bilimleri, (der) Z. Ertürk, KTÜ İnş. Mim. Fakültesi yayını, 1979, Trabzon.
- o "Çocuk ve Çevresi: Çocuk Oyun Alanları Olarak Sokaklarımız", Ş.Gür, A. Özbilen, T.İbiş ile birlikte, KTÜ Mimarlık Bölümü Mimarlık Bülteni, 5, 1980, Trabzon
- o Wie Kinder Zeichnen, M.Krampen'e yardımcı olarak K.Öztürk, H. Saltık, A.Özbilen ile birlikte, Design Center, Stuttgart, 1980.
- o A Study in Perception of the Characteristics of Different Environments, Lund Institute of Technology, School of Architecture, 1980, Sweden.
- o "Uzamsal İmgeler, Biliş Stilleri ve Estetik Yeglemelerin Doğası: Trabzon'da Beş Pilot Çalışma", J.Lang, Ş.Gür, A.Özbilen T.İbiş ile birlikte, KTÜ Mimarlık Bölümü Mimarlık Bülteni 7, 1982, Trabzon.